

magazin istoric

SERIE NOUĂ — DECEMBRIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 12 (321)
decembrie 1993

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lă-
custă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian
Ștefan (responsabil de număr)

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura : G. Apreotesei, C. Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
IMPRIMERIA „CORESI” — București, di-
rector general Al. Constantin; director
economic M. Vlădeanu; director M. Soare

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

1 Decembrie 1918-1 Decembrie 1993

Pagini inedite, și mai puțin cunoscute din istoria Marii Uniri: Miron Cristea, Ioan Scurtu, Cornelia Bodea, Iuliu Maniu, Coriolan Bălan, Armand Goșu, Radu R. Rosetti	23
Rhône-Poulenc: Dorin Matei	33
„Am fost și eu la Alba Iulia!": cardinalul Iuliu Hossu	36
G.D. Teutsch — episcop și istoric sas: Paul Schuster-Stein	40
Sinteza modernă și creatoare a românilor: Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului	42
Amintirile unui om liber: Al. Iacovachi	44
Anii '80. În spatele ușilor închise, la București și Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney	49
Antoniu și Cleopatra: Florentina Dolghin	56
1923. Un testament senzațional: Dumitru Hîncu	61
Onoarea ofițerilor de marină: Victor Bădescu	65
În București, acum 50 ani	66
Crime la Operă: Jean-Marie Duhamel	70
Friedrich-Wilhelm și Friedrich II, un tată și un fiu ireconciliabili: André Castelot	74
TAROM — o emblemă a aripilor românești: Ioan Lăcustă	77
Radio România — 65 ani	80
Pierre Larousse — un om și dicționarul lui: Jean-Yves Mollier	87
• Burse ale F.C.M.I. pentru elevi și studenți...41 • Concurs Magazin istoric, ediția 1993-1994. 20 pentru 200 000...81 • Cărți sosite la redacție...82 • Ora școlii...83 • Istoria și școala...85 • Rebus istoric...89 • Dialog cu cititorii...90 • Sumarul sumarelor...91	

MIRON CRISTEA

„Legea inevitabilă a destinului”

...Întreaga viață sufletească superioară a românilor ardeleni s-a îndrumat veacuri de-a rândul de frații de dincolo de Carpați, cu viață socială și politică independentă. Chiar și când de la ardeleni venea inițiativa — spune lorga — „pecetea României libere era necesară pe orice înnoire pentru ca ea să devie dogmă acceptabilă pentru românii ceilalți”. Aceste influențe și îngrijiri au creat unitatea de limbă, cum nu o are alt popor, de credință și de simțire, cari în mod firesc trebuiau să pregătească și unitatea politică...

Este deci cert, că îngrijirea fraților din Principate de soarta ardelenilor a fost nu numai statorică în tot cursul veacurilor, ci și salvatoare pentru ei.

Dar chiar existența pasivă a Principatelor Dunărene, mai târziu a Regatului Român era pentru românii din provinciile subjugate o forță de încurajare, o nădejde vie a celor ce cu timpul au să vie, o sperietoare a agresorilor, ca să-i mai împlânezească și împiedice în pornirile lor...

Oricât de larg se părea într-un timp că se deschide prăpastia dintre Ardeal și Tara Românească prin tendințele Habsburgilor de a-i instrăina pe ardeleni de aspirațiile și credința ce o are restul neamului, totuși nădejdea de ușurare a acestora era îndreptată mereu peste munți. Chiar vestitul episcop martir al bisericii surori, Inocențiu Micu Clain, când pentru ținuta-i românească trebuia să plece amară până în adâncul suferinței în cel din urmă drum al său, spre Viena, a spus protopopilor săi, întruniți la sinod în vara anului 1744: „Dacă mă întorc de la Viena, voi pleca cu voi peste munți”. Dar nu s-a mai putut întoarce, fiind exilat la Roma, unde a murit. Întocmai spuneau și țărani în timpul revoluției lui Horia: „Decât să se mai întoarcă la starea de iobăgie, mai bine părăsesc Ardealul și trec cu toții în Tara Românească”. Aici a și fost în cursul veacurilor adăpostul atâtor ardeleni pribegi, plămădind și ei — împreună cu frații liberi — aluatul întregirii de mai târziu a neamului, pregătind realizarea visului, care a cauzat atâtea nopți neliniștite agresorilor seculari.

După biruința lui Mihai la Șelimbăr și instalarea lui la Alba Iulia, istoricul ardelean Găspăr Veres Boitinus termină povestirea acestei biruințe cu sentința: „Legea inevitabilă a destinului nu poate fi schimbată prin nici un fel de prevedere umană”. Așezarea stăpânirii românești din Ardeal era deci considerată, încă de la 1600, ca o lege inevitabilă a destinului.

Acest destin l-a realizat — după biserica întemeiată, organizată și ajutată de frații liberi — al doilea factor hotărâtor în istoria neamului, *armata lor*, ostașii gloriosului rege Ferdinand, cu vitejii ei generali și ofițeri, ajutoarați de armatele aliate, încât bărbății de stat ai țării — cari au pregătit mereu și conștient unirea politică integrală — după biruințele ostășești, au putut pecetlui unitatea națională în sfatul marilor aliați.

Cu drept cuvânt a putut rosti la începutul lui august 1919 în marele sfat național de la Sibiu, președintele guvernului ardelean acum al guvernului României întregite (Iuliu Maniu), cuvintele: „Noi mărturisim cu recunoștință că unirea neamului românesc a făcut-o România independentă, după cum pe vremuri Piemontul a fost acela care a săvârșit unirea Italiei. România și bărbății ei cu prisos au înțeles ce trebuie să facă și regatul, vechi a fost la înălțimea chemării sale” (*Patria*, 7 august 1919).

Lată de ce, înainte de-a veni la Alba Iulia, adus-am primos de recunoștință — în numele Ardealului și al tuturor românilor — osemintelor de la Mărășești și prin ele tuturor celor ce prin jertfa lor supremă ne-au dat alipirea Ardealului la Patria mamă, și armatei române...

Lată de ce eram datori a răsplăti și bisericii strămoșești marile ei servicii făcute neamului, alegând deocamdată locul unde se va clădi „Catedrala mântuirii neamului” drept semn de recunoștință față de Atotputernicul Dumnezeu, care ne-a ocrotit în cursul celor 20 veacuri de existență și de la care și pe viitor așteptăm tot darul și ajutorul, precum cu drept cuvânt observă adânc cugetătorul Eminescu, când scrie: „Istoria lumii cugetă, deși încet... însă sigur, și istoria omenirii e cugetarea lui Dumnezeu”.

Lui aveam deci să-i mulțumim ceea ce suntem.

Cu sentimente de vecinică recunoștință către frații din Vechiul Regat, cari pentru desrobirea Ardealului, din cea mai curată iubire de frate au jertfit hecatombe de cei mai viguroși și iubii fii ai lor, — cu chemarea românilor de pretutindenea la iubire și încredere și la cinstită muncă frățească și armonică de consolidare a scumpului patri-moniului câștigat...

(Adevăruri istorice asupra întregirii neamului. Cuvânt festiv ținut de I.P.S. Patriarhul-regent Miron în Biserica încoronării de la Alba Iulia, în 28 mai 1929, București, 1929)

NOI ȘI MAREA UNIRE

Pentru Magazin istoric, pentru colaboratorii și cititorii săi, jubileul celor 75 de ani de la făurirea Marii Uniri reprezintă o piatră de incercare. Acest act memorabil al istoriei naționale a cunoscut și alte jubilee, inclusiv în paginile revistei noastre. Ne mândrim cu faptul de a fi pus de fiecare dată în circuit documente și mărturii inedite despre marele eveniment. I-am consacrat o amplă cronică documentară reconstituind dimensiunile istorice ale luptei poporului român pentru unitate și libertate națională, evidențiind contribuția categoriilor sociale din teritoriile subjugate — țărani, muncitori, meseriași, preoți și învățători, alți intelectuali —, importanța acțiunii conjugate a Partidului Național și a Partidului Social-Democrat din Transilvania, poziția și reacția reprezentanților diferitelor minorități naționale în cursul evenimentelor care au avut ca punct culminant Hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

De fiecare dată însă, dincolo de bucuria firească generată de o mare sărbătoare, rămănea sentimentul neîmplinirii. În cele cinci decenii de regim totalitar nici una din marile aniversări istorice nu a putut fi așezată temeinic și integral pe terenul adevărului istoric. Tehnica substituirii și uzurpării istoriei a fost deseori una din trăsăturile definitorii ale ideologiilor totalitare, regimul comunist impunând criterii de cele mai multe ori străine științei și bunului simț ce au condus spre omisiuni și deformări, încât, cel mai adesea, sărbătoarea trecutului devenea o proslăvire gălăgioasă a prezentului. Efectele au fost dureroase atât în planul cunoașterii reale a trecutului, cât și în privința relației afective cu el. Sloganul patriotard lua locul mândriei patriotice, iar istoria falsificată devenea un instrument de instrăinare, dând naștere suspiciunii și neîncrederii.

Într-o epocă în care se caută cu atâta înfrigurare adevărul, istoricul are datoria de a restitui trecutul așa cum a fost, cu umbrele și luminile lui, în fond cu pecetea sa, pentru că numai așa istoria își va recăpăta virtuțile sale firești de Magistra Vitae. În acest spirit, demersul nostru de evocare a marelui eveniment de acum trei sferturi de veac se dorește și o operă de restituire.

Marian ȘTEFAN

SFATUL ȚĂRII

organ reprezentativ al Basarabiei

IOAN SCURTU

Asupra componenței, structurii și reprezentativității Sfatului Țării — organism care la 27 martie 1918 a votat unirea Basarabiei cu România — s-au exprimat, de-a lungul anilor, opinii dintre cele mai controversate.

Istoriografia sovietică și cea a țărilor satelite, inclusiv cea românească o bună perioadă de timp, aprecia Sfatul Țării ca pe o adunătură de „culaci”, de „naționaliști” și de „reacționari”, care a trădat interesele și idealurile poporului din Basarabia, punându-se în slujba „imperia-

lismului român”. Acest Sfat al Țării ar fi legitimat ocuparea Basarabiei de către armata regală română și instaurarea unui regim colonial, de teroare în acest teritoriu.

Deși în ultimii ani asemenea aprecieri s-au mai estompat, ele nu au dispărut din istoriografia rusă și din cea a statelor fostei Uniuni Sovietice; de aceea, credem că prezentarea unor date și cifre concrete poate fi utilă pentru înțelegerea mai exactă a importanței Sfatului Țării în istoria Basarabiei și a României în general.

Ideea organizării unui „Sfat al Țării”, care să dezbată și să hotărască soarta Basarabiei, a fost formulată de Comitetul Central Ostășesc de sub președinția lui Gherman Pântea în ziua de 16 iulie 1917 (Ion I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, ed. a III-a, Cernăuți, 1923, p. 411). Congresul ostășesc, desfășurat la Chișinău în zilele de 23-27 octombrie 1917, la care au participat cca 900 de delegați ai militarilor moldoveni din fosta armată rusească, a decis ca în cel mai scurt timp să se convoace Sfatul Țării,

cu caracter de adunare națională. (Pentru întreaga desfășurare a evenimentelor ce au avut ca finalitate unirea Basarabiei cu România, vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1991). Congresul a ales un Birou de Organizare a Sfatului Țării, care a stabilit structura acestuia. Constatând că în Basarabia nu exista o organizație administrativă solidă, și pornind de la faptul că populația bărbătească între 19 și 48 ani nu se întorsese de pe diversele fronturi rusești, s-a hotărât ca alegerile să se desfășoare prin intermediul comitetelor ostășești, țărănești și muncitorești, precum și prin corporațiunile profesionale constituite. Ținând seama de proporția între diferitele naționalități, Biroul de Organizare a decis ca 70% din deputați să fie moldoveni, iar 30% să aparțină minorităților naționale. Această proporție corespundea structurii naționale existente în teritoriul dintre Prut și Nistru. Potrivit datelor statistice, în anul 1918 populația Basarabiei era de 2 725 000 de locuitori, dintre care 1 810 000 — moldoveni (români) — adică 66,5%, 333 000 — ruși și ucraineni (12%), 270 000 — evrei (9,8%), 210 000 — bulgari și găgăuzi (7,7%), 75 000 — germani (2,7%), 30 000 — greci, armeni și alții (1,3%); C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, ed. a II-a, București, f.a., p. 61).

Alegerile din toamna anului 1917 s-au desfășurat într-o atmosferă de intensă trăire națională și revoluționară, specifică situației concrete din Basarabia, în care — după un secol de asuprire țaristă — populația se putea exprima liber, alegându-și reprezentanții proprii în marele forum ce urma să se întrunească la Chișinău.

Structura Sfatului Țării a reflectat structura națională, precum și toată gama de curente politice, profesioni și instituții existente în acest teritoriu. Conform procesului-verbal încheiat de Biroul de Organizare la 6 noiembrie 1917 (Arh. St. Buc., fond Pre-

ședinția Consiliului de Miniștri, dos. 36/1937, pp. 1, 2), împărțirea locurilor în Sfatul Țării era următoarea:

1. Congresul militarilor moldoveni și organizațiunile militare — 44 deputați, toți moldoveni; 2. Sfatul delegaților de țărani moldoveni — 30 deputați, toți moldoveni; 3. Zemstvolul provincial basarabean — 1 deputat, moldovean; 4. Zemstvolurile județene — 9 deputați, din care 7 moldoveni și 2 ucraineni; 5. Orașul Chișinău — 3 deputați, din care 1 moldovean, 1 evreu și 1 rus; 6. Orașele județene — 8 deputați, din care 5 moldoveni, 1 ucrainean, 1 rus și 1 bulgar; 7. Cooperatia — 5 deputați, din care 4 moldoveni și 1 găgăuz; 8. Partidul Național Moldovenesc — 3 deputați, toți moldoveni; 9. Socialiștii muncitori poporani — 1 deputat, rus; 10. Socialiștii democrați — 1 deputat, evreu; 11. Socialiștii revoluționari — 1 deputat, rus; 12. Sfatul provincial basarabean al delegaților de muncitori, soldați și țărani — 3, din care 1 moldovean, 1 evreu, 1 rus; 13. Societatea culturală — 1, moldovean; 14. Societatea femeilor moldovenice — 1, moldoveancă; 15. Uniunea clerului ortodox — 1, moldovean; 16. Juriști — 2, din care 1 moldovean și 1 rus; 17. Organizația slujbașilor căilor ferate — 2, dintre care 1 moldovean și 1 ucrainean; 18. Organizația telegrafo-poștală — 2, dintre care 1 moldovean și 1 ucrainean; 19. Uniunea uniunilor — 1, moldovean; 20. Uniunea învățătorilor din Basarabia — 1, rus; 21. Uniunea învățătorilor moldoveni — 2, moldoveni; 22. Ucraineni — 10, ucraineni; 23. Evrei — 10, evrei; 24. Bulgari — 2, bulgari; 25. Germani — 2, germani; 26. Poloni — 1, polonez; 27. Armeni — 1, armean; 28. Greci — 1, grec; 29. Găgăuzi — 1, găgăuz.

Din aceste date concrete, rezultă că structura națională a celor 150 deputați era următoarea: 105 moldoveni, 15 ucraineni, 13 evrei, 7 ruși, 3

bulgari, 2 germani, 1 polonez, 1 armean, 1 grec și 2 găgăuzi. Erau reprezentanți militari, țărani, învățători, preoți, juriști, delegați ai unor structuri administrative (zemstve, orașe), societăți (culturale, cooperative), ai căilor ferate, poștei și telegrafului, precum și ai organizațiilor și curentelor politice existente atunci în Basarabia: Partidul Național Moldovenesc, socialiști de diverse nuanțe („poporani”, „democrați”, „revoluționari”, toți aparținând minorităților naționale. Reține atenția prezența unei femei în Sfatul Țării și anume, Elena Alistar (*Magazin istoric*, nr. 3/1993).

Sfatul Țării și-a început activitatea în ziua de 21 noiembrie 1917. Mai întâi deputații au asistat la serviciul divin oficiat la catedrala din Chișinău, în limba română, de către episcopul Gavril al Ackermanului și de arhimandritul Gurie; cu acest prilej s-a sfințit primul steag național, sub cutele căruia a defilat cel dintâi regiment românesc. Apoi, Sfatul Țării și-a inaugurat lucrările în localul Liceului nr. 3 din Chișinău, în acordurile imnului *Desteaptă-te, române*. Președintele Sfatului Țării a fost ales Ion Inculeț, cu unanimitate de voturi.

După ample discuții, la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării a hotărât proclamarea Republicii Democratice Federative Moldovenesti. Deoarece trupele rusești, care se retrăgeau de pe frontul românesc, acționau ca adevărate bande înarmate, dedându-se la acte de jaf, pradă și asasinat, Sfatul Directorilor (guvernul), care exercita puterea executivă în Basarabia, a trimis, la 8 decembrie 1917, o delegație la Iași, pentru a cere reprezentanților Antantei și guvernului României concursul militar în vederea restabilirii ordinii. Inițial, guvernul român, neavând trupe dispo-

Delegația basarabeană venită la Iași spre a anunța unirea Basarabiei cu România. De la stânga la dreapta: Ștefan Ciobanu, I. Pelivan, Pan Halippa și Al. Ciugureanu

bile, nu a dat curs acestei solicitări. Dar după ocuparea orașului Chișinău de către bolșevici, la 5 ianuarie 1918, arestarea și osândirea la moarte a multor deputați din Sfatul Țării, arestarea misiunii interaliat pentru aprovizionarea armatei, la noua solicitare a „Blocului moldovenesc” — cea mai numeroasă fracțiune din Sfatul Țării —, guvernul Brătianu a decis ca Divizia 11, comandată de generalul Broșteanu să vină în ajutorul fraților basarabeni. La 13 ianuarie 1918, unități ale armatei române intră în Chișinău, unde au fost primite cu entuziasm de populație.

În ședința solemnă din 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a hotărât, în unanimitate, să proclame independența Republicii Moldovenești. Comentând efectele acestui act,

Ion I. Nistor, scria: „De formă, Basarabia era un stat independent, în realitate însă noua republică n-avea nici organizația cuvenită și nici condițiunile de dezvoltare necesare pentru propășirea unui stat. Fiecare om cu judecată își putea da seama că proclamarea republicii nu era decât un expedient vremelnic în calea deslegării definitive a chestiunii basarabene. Toți bunii patrioți români din Basarabia erau încredințați că singura soluție de rezolvare a problemei politice a patriei lor nu putea fi alta decât *unirea ei cu vechea Moldovă*, din trupul căreia fusese răpită de ruși cu o sută de ani în urmă” (Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 422). Și cum Moldova se unise, de la 1859, cu Muntenia, este limpede că acum, în 1918, unirea urma să se realizeze cu România.

Această stare de provizorat a durat numai două luni, timp în care în Sfatul Țării s-au dezbătut cele mai diverse probleme: de la organizarea aparatului administrativ, la situația învățământului și culturii, până la reforma agrară în favoarea țăranimii.

Problema esențială rămănea însă aceea a unirii cu România. În acest context, la 27 martie 1918, întrunit în ședință solemnă, Sfatului Țării i s-a prezentat Rezoluția, care începea cu aceste cuvinte:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a

dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România".

Pusă la vot, Rezoluția a fost adoptată cu 86 voturi pentru, 3 voturi contra și 36 abțineri, 13 deputați fiind absenți. Voturile contra au fost exprimate de doi ucraineni și un bulgar, iar cele 26 abțineri aparțineau tot minorităților naționale, cei mai mulți fiind profesori la școlile secundare, trimiși în Basarabia de guvernul țarist pentru rusificarea acestui teritoriu; ei erau, cu alte cuvinte, exponenții vechiului regim.

După operațiunea votării, rezultatul a fost prezentat președintelui Consiliului de Miniștri al României, Alexandru Marghiloman, aflat la Chișinău, care a luat act de hotărârea Sfatului Țării privind unirea Basarabiei cu România. Documentul a fost adus la cunoștința regelui, care a trimis lui Ion Inuceț, președintele Sfatului Țării, o scrisoare în care afirma: „Un vis frumos s-a împlinit. Din suflul mulțumesc bunului Dumnezeu ca mi-a dat, în zilele de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd, după o sută de ani, pe frații basarabeni revenind iarăși la patria-mamă. Aduc prinsoșul meu de călduroase mulțumiri domniilor voastre și Sfatului Țării, ale cărui patriotice eforturi au fost încoronate de succes".

Sfatul Țării, organ reprezentativ al populației din Basarabia, și-a îndeplinit, prin votul de la 27 martie 1918, misiunea sa istorică, de a hotărî unirea acestei provincii cu patria-mamă. Au urmat, în același an, deciziile Congresului General al Bucovinei din 28 noiembrie și ale Marii Adunări Naționale din Transilvania din 1 decembrie, care au consfințit făurirea statului național unitar român. ■

„SUNT CUVINTE CA PENTRU ZIUA DE AZI?”

Iași, sfârșit de an 1917. Acolo bate inima fierbinte a întregii suflări românești. Acolo, în capitala colțului de țară rămasă încă liberă, în jurul vitezei oștiri, al regelui și guvernului, se trăiesc încă clipe de nădejde în viitorul împlinit al neamului. Vremuri grele și primejdioase, căci ceea ce se mai cheamă țară nu este decât o mică oază de libertate și demnitate, pândită însă din toate părțile cu dușmănie cruntă. De-o parte stau la pândă oștirile dușmane, iar acum, prin revoluția din Rusia și bolșevizarea trupelor din Moldova, fostul aliat de ieri ne ridică zidul izolării totale. Românului îi este dat să constate încă o dată adevărul verificat de atâtea ori în cursul involvurii sale istorice, că la greu s-a încrezut mai ales în sine însuși și în aliatul său român.

În această stare de spirit fusese gândit și editat Calendarul Regina Maria. 1918. Să cităm un pasaj din cuvântul de deschidere semnat de regina Maria și intitulat Ostașii Mei:

„Anul plin de dureri și marelui, plin de îngrijorare și speranțe, anul 1917 s-a sfârșit.

Un nou an vine cu suferințele și bucuriile lui necunoscute și eu, regina voastră, nu vreau să începți acest an fără ca să vă trimit cuvântul meu oricât de departe ați fi... Vreau ca urarea mea plină de drag să ajungă la voi ori și unde ați fi și de aceea am făcut Calendarul acesta pentru voi".

M-au ajutat și alții la alcătuirea lui, căci în zilele acestea de mare înfrățire, fiecare dorește să dea o parte din inima lui pentru voi".

Între cei care n-au pregetat să „dea o parte din inima lui” s-a aflat (putea lipsi oare?) și Nicolae Iorga. Le-a descifrat ostașilor un mesaj de la marele lor strămoș Ștefan cel Mare, așa cum numai pana și inima marelui istoric patriot știu și puteau s-o facă.

STEAGUL LUI ȘTEFAN CEL MARE

Dintre toate steagurile care au dus la luptă oștile, de cele mai multe ori biruitoare, ale lui Ștefan-Vodă-cel-Mare, unul singur s-a păstrat, și în acest an al celor mai mari speranțe și al celor mai adânci deziluzii el răsare, din colțul lui de la Athos, unde stătuse între călugări, ca să aducă aminte urmașilor săi prin ce speranțe și prin ce deziluzii a trecut, față de creștinătate, sufletul lui înalt și curat până ce i-a fost dat să se odihnească de durerile pământului.

Pe vechea mătășă în litere de fir e scrisă o rugăciune. Ea se adevărește, în vechea limbă a liturghiei slavoane, către sfântul ostaș care a străpuns cu sulita gâtlejul balaurului cumplit și a scăpat din temnița ei de piatră pe Domnița de mult ascunsă lumii, — ca și cum, iarăși, ar fi vorba de războiul de astăzi împotriva unui așa de cumplit balaur și de ideala țintă către care se îndreaptă silințele vitejilor. Pe flamura de la Muntele Athos însă avem a face cu Sfântul Gheorghe luptătorul, și cu biruitorul sfânt. Balaurul cu trei capete stă su-

pus supt picioarele lui înfășurate cu nemide, sabia care a lovit — căci e o sabie, nu o sulită, — se cumpănește pe mâna stângă, ca și cum eroul s-ar găti să taie cele trei gâturi încordate. Iar doi ingeri în zbor așează cununa lor pe capul tânăr al triumfătorului.

Inscripția are acest cuprins:

„O sfinte îndurătorule și biruitorule, mare Gheorghe, care, în nenorociri și în năpăști, dai un grabnic și călduros ajutor și celor necăjiți neșpusă bucurie, primește de la noi această rugăciune, de la smeritul tău rob al lui Dumnezeu, Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, și ține-l nevătămat în acest veac și în veacurile viitoare, pentru rugăciunile acelor ce ți se închină, ca să te slujim veșnic, Amin. În anul 7008, iar al Domniei Sale al 37-lea".

„Nenorociri și năpăști"... „Cei necăjiți"... „Un grabnic și călduros ajutor"... N-ar zice cineva că sunt cuvinte ca pentru ziua de azi?...

Or, dacă ar putea ajuta cei morți, cu credința și cu norocul lor!

MOMENTE DIN DRUMUL EI SPRE 1918

Acad. CORNELIA BODEA

În 1770 un om de știință, mineralogul austriac Ignaz von Born (1742-1791) — consilier al minelor din Bohemia și mai apoi organizatorul Cabinetului Imperial de Științe Naturale din Viena —, în cursul călătoriei de studii făcută în regiunile miniere bănațene, transilvane și ungare¹, nota următoarele: „Valahii se numesc pe sine români (Romun), un cuvânt care în limba lor însemnează deopotrivă român și rămân [în textul englez: a remaining man = un om care rămâne pe loc — C.B.]. Acest cuvânt al lor face să te întrebi dacă ei ar fi părți rămase din colonille romane, sau din poporul cucerit de romani. Medalille romane, mormintele și alte monumente găsite în părți muntoase și lângă Dunăre constituie mărturii prețioase ale faptului că în trecut ei au fost supuși ai romanilor, și într-un sens și în altul. Chiar și limba lor este o latină coruptă — care în Valahia mare (Tara Mare) [în textul englez Zara more] este vorbită foarte aspru, iar în Transilva-

nia (Ardellia)² are reputația de a fi vorbită foarte elegant. Cu toate acestea nu pot înțelege cum de folosesc ei așa multe cuvinte italiene, precum [a]ramă (cupru, aramă), mangar (mâncare) și multe altele care nu sunt aceleași și în latină. Terminația cuvintelor în general și conjugarea verbelor în limba acestei nații sunt după modelul italian”³.

Monumentul Unirii din Cernăuți

La finele capitolului vorbind despre obiceiuri, credințe, superstiții, stare socială la români, baronul von Born conchide: „Oricât de imperfectă ar fi această schiță a mea, ea va putea da câteva idei despre o națiune, care, după câte știu, este și acum lipsită de un istoric, care să facă cunoscute restului Europei originea, obiceiurile și datinile acestui neam” (Ibidem, ed. engleză, p. 23).

Observația lui von Born pentru acea dată e dreptă: Brevis historica notitia originis et progressu nationis daco-romanae a lui Samuil Micu, avea să apară numai la anul 1778; iar Elementa Linguae daco-romanae, scrisă de Samuil Micu în colaborare cu Gheorghe Șincai a

¹ Travels through the Banat of Temeswar, Transylvania and Hungary in the year 1770. Described in a series of letters to prof. Ferber, by I. von Born, London, G. Kearsky, 1777, ediția originală, în limba germană, *Briefe über mineralogische Gegenstände...*, a fost publicată în 1774, la Dresda; traducerea franceză, mai puțin fidelă textului original, se intitulează *Voyage minéralogique fait en Hongrie et en Transylvanie* și a apărut la Paris în 1780.

² Interesant de remarcat: în *Indicele* ediției engleze, *Ardellia* a explicat ca fiind „Wallachian name of Transylvania” (numele românesc al Transilvaniei).

³ Lucrarea lui I. von Born a fost redactată sub forma unor scrisori; aceea din care am citat este datată Timișoara, 20 iunie 1770.

apărut în 1780. Cât despre Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor, carte cerută învățatului Cantemir de Academia sa tute-lară din Berlin, în limba latină n-a mai apărut, iar versiunea română a stat și ea multă vreme nepublicată. În Hronic, von Born ar fi putut vedea că principiile moldoveane a tratat teritoriul vechii Dacii ca o singură țară românească, „care apoi s-au împărțit în Moldova, [țara] muntenască și Ardealul”.

Nu avem știre însă dacă Ignaz von Born a realizat că în chiar acei ani ai pregătirii versiunii engleze a cărții sale, un nou termen — Bucovina — intra în vocabularul diplomatic, politic și geografic general, designând în fapt o primă parte ruptă din întregul pământului Moldovei. Că la 1775, Țara de S-a a Moldovei a fost transferată arbitrar Casei de Austria — sub numele de Bucovina sau Țara Fagilor. Și că s-a recompensat astfel neutralitatea habsburgică observată interesat în timpul războiului ruso-turc încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774). Nu știm dacă a putut ajunge la cunoștința savantului mineralog, numit în 1776 la Curtea Mariei Theresa, faptul că în 1777 domnul Moldovei — Grigore Alexandru Ghica III — a plătit cu pierderea tronului și a propriei vieți poziția sa protestatară față de nelegiuirea detrunchiere.

Mutilarea Moldovei la 1775 a fost urmată de pierderea Basarabiei, intervenită la 1812, tot din interese și târguiri străine. Această doindă sfârtecăre a teritoriului țării Moldovei

a fost adânc resimțită între frați. Mihail Kogălniceanu, numind-o sfâșiere, i-a tălmăcit întreaga rezonanță de non-acceptare. Fenomenul a fost remarcat de alții și de observatori și diplomați străini în deceniile care au urmat. Un exemplu ni se pare intru totul elocvent: „Niciodată un român din Basarabia ca și din Austria — consemna Félix Colson în 1839 — nu se adresează unuia din Moldo-Valahia altfel decât numindu-l frate” („Jamais un Roumain de la Bessarabie et de l'Autriche n'aborde un habitant de la Moldo-Valachie qu'en l'appelant frate, frère”). Am citat din cartea sa *De l'état présent et de l'avenir des Principautés*, publicată la Paris în 1839.

La întrebarea complexă: cât de întinsă era acea „Țară a Fagilor” sau „Dulcea noastră Bucovină”, câți locuitori s-au rupt atunci de matcă trecând sub jurisdicție străină și câți ani a durat acea instrăinare forțată?, răspunsul laconic sună astfel: ca suprafață, au fost 10 441 km², cuprinzând ținutul Cernăuților și o bună parte din ținutul Sucevei. Ca număr de familii, au fost 14 350, iar dacă socotim în medie 5 suflete de familie = 71 750 de suflete, din care români = 11 099 familii (55 495 suflete) și restul de 3 251 familii (16 255 suflete) erau de etnii diferite, adică: 1 112 familii de huțani, 1 261 de ruteni, 526 de evrei, 294 de țigani, 58 de armeni. Cât despre instrăinare, ea a durat din luna lui mai 1775 și până la 28 noiembrie 1918: 143 de ani!

Dorința de a fi împreună

Dorul de „acasă” de a fi împreună, tot neamul localită, s-a potențat în ritm cu progresul ideilor de deștep-tare și emancipare națională difuzate dinspre Apusul spre Centrul și Estul Europei. Repet, evident, lucruri îndeobș-te cunoscute, spunând că: împrejurări istorice specifice au făcut ca în țările române surori acestea să se cristali-zeze cu prioritate în Transil-vania, prin lupta politică na-țională deschisă de episcopul Inochentie Micu; sau, că io-băgimea însăși a dat luptei ei sociale caracter național prin masivitatea română a răsca-lăților față de minoritatea asupritorilor. Programul poli-tic cuprins în inscripția *Horea Rex Daciae*, aplicată pe sigi-luri atribuit a fi aparținut con-ducătorului răscoalei de la 1784, ca și interpretările pan-dacice date de contem-porarii străini finalității miș-

cării au reflectat mai mult teama de o răsturnare de forțe politice și de o posibilă stăpânire românească. Ideea dădăci va prinde însă ră-dăcini adânci în proiecte ro-mânești autentice, ce aveau să încolțească nu peste mult.

În Bucovina, coordonarea administrativă cu Galiția — obținută de Habsburgi de alt-fel tot nelegiuit la prima împăr-țire a Poloniei, din 1772 — și măsurile prohibitive habs-burgice menite să împiedice comunitatea dintre frați abia despărțiți, au condus indirect la întărirea legăturilor cu fra-ții transilvani. De aici, din Transilvania, au plecat în Bu-covina dascăli de învățătură românească pentru puținele școli care mai ființau sub ocrotirea episcopatului orto-dox. Cu ei odată a prins con-tur și zbor și ideea unității dacice. Între acele contacte cărturare transilvane-bucovi-nene se înscrie și prietenia li-terară dintre Ioan Budai-De-leanu și mai tânărul bucovi-nean Teodor/Toader Racocce;

de ea se leagă și primele încercări de ziariistică bucovi-neană scrisă pentru toți ro-mânii, care „socotiți de îm-preună fac o nație de mai multe milioane”. Citatul e luat din *Înștiințarea pentru gazete românești*, lansată de Racocce în 1817.

Este locul să menționăm aici că reputația de sprijinitor al culturii românești de care s-a bucurat înimosul Isaia Băloșescu, episcopul Bucovi-nei între 1823-1834, l-a situat și între susținătorii mișcării secrete bănațene pentru „Re-publica română unită”. E vorba de acea acțiune con-spirativă care a deschis drum, la 1834 chiar, planuri-lor concertate de colaborare pan-românească în vederea constituirii statului național unitar.

Nou și important de reținut de asemenea e că în acțiunea cu implicații sociale și națio-nale redeschisă zece ani mai târziu în Banat, inițiatorul ei, Eftimie Murgu, contase în mod expres „pe înțelegerea

cu Transilvania, cu Bucovina și cu ceilalți". Formula e produsă întocmai din interogatoriul luat lui Murgu în închisoarea de la Buda, în 1845.

Să nu uităm însă că legăturile Bucovinei cu Moldova nu au putut fi întrerupte — așa cum ar fi fost pofta oficialității nou instalate. De n-ar fi să amintim decât acel statut de *supuși* cu dublă cetățenie — așa-numiții *sujets mixtes* — care a fost recunoscut celor ce nu renunțaseră la indigenatul lor moldovean. E de ajuns să evocăm în acest sens exemplul oferit de marea familie a Hurmuzăcheștilor — acei „Frați Golești” ai Bucovinei, sau „Grachii Româniimii”, cum i-a numit Andrei Mureșanu — și rolul deținut de ei în împletirea firelor văzute și nevăzute ale idealului național.

În pragul anului 1848, bilanțul românismului a fost larg înfățișat, în *Revue des deux Mondes* de la 1 ianuarie și în broșură aparte, de către francezul H. Desprez, un inițiat în marile probleme românești. Citez textual definiția dată aici românismului: „Mișcarea românească este opera politică a cărturarilor și a scriitorilor Moldo-Valahiei, Transilvaniei, Basarabiei și

Bucovinei pentru reunirea celor opt milioane de români care au supraviețuit de-a lungul a 17 secole de crude încercări!”

Cât despre situația la zi a mișcării, constatările lui Desprez sunt și ele ilustrative: românismul domnește în Moldo-Valahia; domină Bucovina, Ungaria de răsărit, Transilvania, în ciuda maghiarilor, domină Basarabia, cu toată opoziția rușilor; și „a stabilit între toate țările române o legătură de idei și interese nu mai puțin puternică decât a sângelui”.

O figură

polarizantă —

bătrânul Hurmuzachi

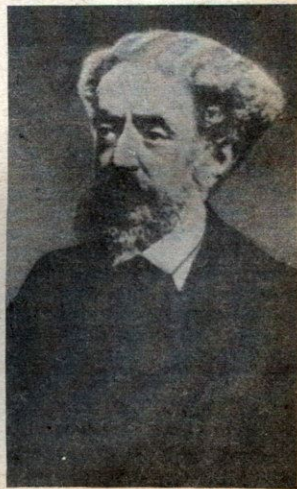
După aprecierea lui Desprez, bucovinenii, înglobați fiind Galiției și puțin numeroși cum erau și slab organizați pentru luptă, „aderă baram la ea și îi urmăresc în chip frătesc toate fazele”. În fapt, ei s-au dovedit a fi fost mult mai activi decât fuseseră previziunile. În lupta pentru afirmarea identității naționale, sprijinul lor frătesc și colaborarea lor revoluționară au funcționat din

plin și multiform. Astfel, socotim îndreptățit a sublinia că, în problema românismului, formulele promovate de bucovineni, ca și poziția lor nu au reprezentat inițiative singulare, ci, dimpotrivă, ele au rezultat din hotărâri debătute ca într-un cartier general sau congres pan-românesc. La Cernăuți, ca și la Cernaucă, la conacul ospitalierului amfitrion Eudoxiu (Doxachi) Hurmuzachi (1782-1857) și al fiilor săi, s-au întâlnit frunțași și emisari din toate țările surori; s-au urzit planuri, s-au elaborat strategii și programe; s-au afirmat „Dorinți naționale” și s-a luat atitudine în numele națiunii întregi; s-au inițiat acțiuni comune cu reverberații prelungite peste decenii. Istoria le-a înregistrat numele cu faptele odată. E oare cineva căruia să nu-i treacă prin minte nume ca ale lui Aron Pumnul, George Bariț, Timotei Cipariu; ca ale lui Mihail Kogălniceanu, ale fraților Alecsandri, ale lui Gh. Sion, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza; Costache Negri, Rola, Panu, Ralet; ale atâtor cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, care acolo în Bucovina au pus suflet și crez la temelia României unitare!

Aron Pumnul

Eudoxiu...

...și Alexandru Hurmuzachi

Între dorință și realitatea obiectivă însă, la 1848/49, ca și de atâtea ori de atunci și până atunci, au existat stăvile ce nu au putut fi nesocotite. Pe plan local Bucovina a putut obține despărțirea de Galitiia, deci autonomia. În Constituția imperială octroiată la 4 martie 1849 a fost declarată „țară de coroană” — Kronland — cu titlul de *Ducat*. Procesul de separare și de organizare ca provincie autonomă s-a încheiat încă în 1861, nu fără riscurile care au amenințat-o până în ultimul moment. Existența statală a Bucovinei nu s-a putut îngemăna — așa cum se dorește — cu a Transilvaniei și a Banatului. În perioada neo-absolutismului care a urmat înfrângerii revoluției din tot imperiul a fost pierdută ocazia includerii Episcopiei bucovinene în Mitropolia nou creată în Transilvanie. Dar aceasta de fapt din pricina interne, străine cauzei naționale: S-a putut înregistra în schimb un scurt interludiu prielnic legăturilor cu matca Moldovei, sub durata ocupației militare austriece din Principate, în timpul războiului Crimeei. Între cărturarii bucovineni s-a simțit puternic influența însuflețitoare, polarizantă a bătrânului Hurmuzachi. Înainte de a se stinge în 1857, „Nestorul iubit de la Cernaucă” avea să lase testamentar crezul său politic cuprins în trei mari îndatoriri: *Patrie, Limbă, Biserică*. Prietenii i-l-au publicat în *Telegraful Român*, la Sibiu (1857, nr. 32, p. 126). Iată-l cum sună:

„Românească este țara aceasta, în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri, și înzestrată cu drepturi române carele n-au putut să apună pentru că sunt o proprietate neperitoare a ei. *Limba română*, sufletul naționalității noastre, carea ne-o au păstrat străbunii noștri în timpuri barbarie, chiar și cu răpunearea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestor țări; nici un drept nu s-a aflat în putere, ca s-o desființeze. *Biserica* țării noastre

este Biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre carea cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuși în împrejurările de față amenințată de niște jertări nefavoritoare și cere ajutorul fiilor săi, ca să o apere.

Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea voastră și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfânt, ca să fiți urmași demni de străbunii și părinții voștri! Ca să vă nevoiți cu toată vărutea, nu numai să apărați drepturile, religiunea și limba patriei voastre, ci să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înflorită decât le-ați primit! Iar pentru binele și fericirea națiunii române, ca să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămânța intrigii și discordiei, spiritul de partidă, egoismul, pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le însuflească spiritul amarelui, al frăției și al bunei înțelegeri între sine spre înfăptuirea mărețului scop ce le stă nainte”.

„Patriarhul de la Cernaucă” n-a trăit să vadă prima înfăptuire politică moldo-muntenă din 1859 și nici cele două împliniri instituțional-culturale ale propriilor săi urmași bucovineni: „Reuniunea română de leptură din Cernăuți” (1862), devenită „Societatea pentru literatura și cultura română din Bucovina” (1865) — realizată după pilda și îndemnul fraților transilvăni. A doua, stagionile teatrului românesc la Cernăuți, datorate ca deosebire sângiunței lui Alexandru Hurmuzachi și participării frățești din Moldova.

Spre 1918

Singularizarea administrativă a Bucovinei s-a accentuat în perioada dualismului austro-ungar, care a durat până la eliberarea și unirea din 1918. Prin compromisul oficializat la 17 februarie 1867, Bucovina rămâne în jumătatea cisleithană, austriacă deci. Transilvania și Banatul intră sub administrație ungară, în Transleithania. Și to-

tuși: cu toată separarea, compartimentarea și administrarea austriacă, afirmarea, demonstrarea directă a sentimentelor și demnității românești n-a încetat să se manifeste pe măsură: *bucovinenii au simțit de fiecare dată că nu sunt singuri și au dovedit la rândul lor că îmbrățișează deopotriva cauza unității integrale*.

Pe harta istorică a româniilor, mișcarea națională și-a jalonat marile ei evenimente, ca pe niște faruri ale căror lumini s-au căutat și s-au întâlnit; ele au cerut solidaritate națională și răspunsul le-a venit de fiecare dată, de pretutindeni:

— În august 1867, la București, daco-românismul a vibrat cu semnificații adânci politice. La prima sesiune a Societății Literare Române, viitoarea Academie Română, Bucovina a fost reprezentată prin doi membri fondatori: Alecu Hurmuzachi și Ion G. Sbiria. Juristul și primul redactor al *Foii Societății pentru literatura și cultura română*, Ambrosiu Dimitrovița (Dimitrovici) a murit înainte de a fi putut participa la constituirea academică (în locul lui a fost numit Sbiria).

— În vara lui 1871, din inițiativa studențimii bucovinene, la serbarea mănăstirii Putna, reprezentanții de elită ai „Daciei moderne” au venit să se închine la mormântul marelui Ștefan. Acolo, în sublimul serbării, Ciprian Porumbescu a „cântat Daciei întregi” durerea detronchițiilor și hotărârea lor de a reveni acasă. În numele istoriei, tânărul Alexandru D. Xenopol a evocat figura voievodă, cerându-i sprijinul și ocrotirea în planurile de viitor.

— Mai târziu, în 1875, pregătirile din ordin habsburgic pentru aniversarea centenară a ceea ce oficial se voia a fi o *Eroberung*, (cucerire) a Bucovinei, au stârnit un val de reacții îndârjite, protestare — naționale. La București, împrejurări providențiale, cunoscută, au prilejuit lui Mihai Kogălniceanu să poată dezvălui din înaltul for academic român adevărata istorie a Ră-

pirii Bucovinei după documente autentice. Acestea e titlul broșurii, a cărei documentare fusese posibilă din impunătoarea colecție de documente culese și copiate de Eudoxiu Hurmuzachi din fondurile secrete austriece și datorite testamentar după moartea acestuia (1874) Academiei Române. Ca și *Dorințele Partidei Naționale*, publicate în 1848, broșura din 1875 — tipărită concomitent, la Paris și la București, în limbile franceză și, respectiv, română — a apărut fără numele autorului. Tipărit-o într-un mare tiraj, Kogălniceanu a demascât *urbi et orbi* politica anexionistă a Austriei. Situația a fost desigur stânenitoare pentru guvernul de la Viena; ea a încurajat și revigorat în schimb solidaritatea românească și acolo unde părea amorțită.

O dovadă peremptorie a fost oferită în 1877, cu prilejul prăznirii martiriului domnului moldovean, decapitat cu o sută de ani în urmă. Studențimea bucovineană, constituită în Societatea academică *Arboroasa*, s-a alăturat ieșenilor cu grai și suflet. Citez telegrama trimisă Primăriei Iași: „*Arboroasa* - Societatea junimei române din partea detrușă de la vechi Moldove aduce condoleanțe membrilor săi pentru domnitorul decapitat”. Urmarea era de prevăzut: proces de înaltă trădare, comitetul arestat preventiv, achitarea lui după 11 săptămâni, dar Societatea desființată și membrii comitetului exmatriculați...

După procesul „*Arboroasei*”, vigența oficialităților austriece a crescut simțitor; și în legăturile bucovinenilor cu Regatul român se observă mai multă prudență pentru a nu da de bănuț. În rapoartele confidentiale, după 1880, se relatează, de altfel, „*dass in der Bukowina keinerlei dako-romanische Umtriebe vorgekommen sind*” (că în Bucovina nu se constată nici un fel de urenții daco-romane — E. Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina*, p. 114).

Un nou factor influent ce

avea să intervină în mișcarea națională, pe toată aria etnică, începând cu ultima decadă a secolului trecut, se adevărește a fi fost *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*. În primii săi ani atenția Ligii a fost îndreptată cu deosebire spre Transilvania memorandistă. De aici, din exemplul luptei Partidului Național Român, susținut de Liga Culturală din Regatul român, activitatea politică dusă de românii din Bucovina prinde noi îndemnuri și invigorări. În martie 1892 ei se organizează în jurul societății „*Concordia*”. Viața politică crește. Societățile academice studențești se afirmă cultural-politic. La Ministerul de interne de la Viena, ca și în secția Biroului de informații de la Cancelaria aulică (Hofkanzlei), rapoartele strict confidentiale — *streng geheim, streng vertraulich* — se întesc. Dosarele despre problema națională română („*Grossrumänische Bewegung*”; „*Grossrumänische Tendenzen*”) se amplifică; activitatea Ligii Culturale e grupată sub „*Irredentische Aktion in Rumänien*”.

„Dosarul” de la Viena

Bucovina intră sub farurile aprinse ale observatorilor, mai cu seamă în 1904, în legătură cu serbarea de la Putna, la 400 de ani de la moartea voievodului. De atunci, cu deosebire, sunt urmărirea îndepărate activitatea și legăturile lui *Nicolae Iorga* cu românii de peste Molna. La Viena, profesorului i s-a întocmit și un dosar nominal, care cuprinde și rapoartele despre vizitele și întâlnirile sale cu bucovinenii.

Din 1898 începând și până în 1906, N. Iorga a colindat întreg pământul românesc, de la un capăt la altul. A descris tot ce văzuse în *Drumuri și orașe*; *Sate și mănăstiri din România*; *Sate și preoți din Ardeal*; *Neamul românesc din Bucovina*; *Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească*; *Neamul românesc*

din Basarabia. În 1906 a intrat vijelios și în viața politică. În 1907 a fost ales în conducerea Ligii Culturale. În 1908 au luat ființă și cursurile de vară ale Universității populare de la Vălenii de Munte.

Anexarea de către Austro-Ungaria, la 6 octombrie 1908, a Bosniei și Herțegovinei împotriva dreptului național la autodeterminare a exacerbato poziția față de politica expansionistă a Austriei, întărind curentul general potrivnic eterogenului imperiu. Cuvântările lui N. Iorga peste tot în țară dezlanțuie îngrijorări pe de o parte, însuflețire, popularitate neobișnuită pe de alta. N. Iorga devenise apostolul, magul pentru ai săi; *Hetz Apostel* (Apostol agitator) pentru autoritățile habsburgice. Tonul antihabsburgic al cursurilor și conferințelor lui a stârnit furtuni. Valurile crescând au iritat vădit securitatea imperiului. Din motive ușor de înțeles, N. Iorga e denunțat ca dușman al intereselor bilaterale româno-austro-ungare.

Pe linie direct ierarhică, din Bucovina, guvernatorul țării cere Ministerului de interne de la Viena luarea de măsuri drastice împotriva pericolului pe care-l prezenta tribunul de la București. Soluția sugerată era: interzicerea de a mai intra pe „teritoriul Austriei” (!!) atât pentru Iorga cât și pentru lucrările sale. Bucovina și N. Iorga formează subiectul mai multor audiențe „la cerere” ale reprezentanților austro-ungar la București: la suveran și la primul ministru român. Conferințele profesorului au continuat totuși pe același ton și cu aceleași teme incendiare. Conferința ținută chiar la Botoșani, la 24 noiembrie 1908, era taxată acum în cuvinte cominatorii. Anul 1909 avea să înceapă cu un incident care prevestea furtună. O altă conferință a sa, organizată de societatea „Școala Română” din Câmpulungul Bucovinei și anunțată cu fast deosebit a se ține la 11 ianuarie 1909, a fost brusc contramandată. La motive invocate de deputatul de Suceava, contele Belle-

garde, răspunsul profesorului a fost necrutător.

Peste o astfel de situație incandescentă s-au suprapus marile serbări ale semicentenarului Unirii de la 1859, serbări în care întreaga opinie publică românească a văzut prefigurându-se profetic Unirea ce trebuia să vină. Din Bucovina, 28 de studenți — reprezentanți ai societăților *Dacia, Bucovina, Junimea* — au participat la pelerinajul de la Ruginoasa, ca și la manifestările de la Iași. Un amănunt petrecut atunci la Iași pare să fi adăugat foc peste foc. E pasajul din cuvântarea unui student de la Universitatea cernăuțeană, care textual suna așa: „Să, dea Dumnezeu ca în curând să nu spunem «venim la voi», ci «venim la noi!»”. Consecințele îndrăzneii avute, ca și identificarea autorului se află în aceleași dosare secrete austriece. Studentul teolog era *Silviu Dragomir* — viitorul profesor și istoric de la Universitatea clujeană de după Unirea mult visată. Dosarul lui din 1909 începea din titlu: *Strafsache Silviu Dragomir wegen Verbrechen nach § 58*, adică „Procesul penal intentat lui S.D. pentru crimă (de înaltă trădare) conform paragr. 58”...

Contra lui N. Iorga: a nou demers împotriva sa, pornit din partea guvernatorului din Cernăuți, un nou protest al acestuia pe lângă ministerul austriac de resort a găsit de data aceasta ecoul dorit. Interzicerea de a călca pe teritoriul statelor Austriei a fost luată. Punerea în aplicare n-a întârziat nici ea. Expulzarea profesorului a avut loc în împrejurările cunoscute la frontiera Bucovinei, la Itcani, la 19 mai/1 iunie 1909. Indignarea produsă între românii de o parte și de alta a graniței s-a făcut auzită și în Parlamentul de la Viena. Deputații italieni și români din Reichstag, la inițiativa deputatului Gheorghe Grigoriu, și-au exprimat protestul pentru gestul necugetat al oficialității habsburgice. Limbajul aprins din presă și de la mitinguri, ca și reacția fulmi-

nantă a celui expulzat sunt în mare parte cunoscute. Nu însă și rapoartele secrete ale autorităților cezaro-craiești. Din ele semnalăm numai câteva trăsături ale mișcării naționale „daco-românești” din Bucovina, așa cum au fost ele consemnate de agenții informatori habsburgici, în toamna lui 1913. Adică, la scurtă vreme după succesele raportate de Regatul român prin războiul încheiat cu pacea de la București:

„Nouă românilor din Bucovina ne plânge inima că trebuie să trăim așa despărțiți. Acum însă (adică după război), când România a arătat lumii ce rol poate juca, nici noi nu va mai trebui să așteptăm mult izbăvirea. Va trebui în curând să se ajungă la un conflict ucigător între Rusia și Austro-Ungaria. Acest moment îl va folosi România ca să ocupe militar Bucovina și să n-o mai dea înapoi”.

Sunt cuvinte ale unui judecător bucovinean, mai în vârstă, exprimate deschis, fără rețineri față de un agent habsburgic. În informarea confidențială trimisă de la Cernăuți la Viena, o astfel de declarație, venind din partea unui funcționar cezaro-craieșc, nu era citată ca un exemplu singular și întâmplător. Ci pentru ceea ce s-a dovedit a fi expresia unei contaminări, generalizată prin mijloace subversive și prin propagandă fățișă, atât între mai vârstnicii țării cât și între tinerii ei speranțe. Și, cum era de așteptat, în documentul de la Cernăuți era subliniat și rolul promotor al lui Nicolae Iorga. Pentru aceasta și pentru alte laturi ale mișcării naționale bucovinene în legătură strânsă cu țara liberă, constatările consemnate în toamna lui 1913 sunt edificatoare. Ele prefigurează zilele și anii ce aveau să vină. Atunci, în 1913, după expresia din raportul habsburgic citat, „Hidra și-a ridicat din nou capul”! În simbolistica românească, tricolorul ce străjuia mormântul de la Putna prefigura însuși triumful României unitare. ■

PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE

Luni, 18 octombrie 1993, în Aula Academiei Române, în prezența unui public numeros, s-a desfășurat festivitatea de înmănare a premiilor pe 1991 oferite de cele 13 secțiuni ale Academiei. Iată autorii și lucrările premiate la Secțiunea de istorie și arheologie:

1. Premiul „Vasile Pârvan” a fost conferit lui *Adrian C. Florescu*, pentru lucrarea *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*;

2. Premiul „D. Onciul” a revenit *Ligiei Bârbu* și lui *Stelian Brezeanu*, pentru lucrarea *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*;

3. Premiul „Nicolae Bălcescu” a fost atribuit lui *Nicolae Isar*, pentru lucrarea *Publiciști francezi pentru cauza română (1834-1859)*;

4. Premiul „Nicolae Iorga” a fost dobândit de *Tahsin Gemil*, cu lucrarea *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*;

5. Premiul „A.D. Xenopol” a fost conferit lui *Constantin Bușe* pentru lucrarea *Între Panama și San Francisco. Din istoria Americii Latine și lui Victor Neumann*, autorul lucrării *Tradiția lui Homo Europaeus. Geneza spiritului modern în Europa centrală și de sud-est*;

6. Premiul „G. Bariț” a fost înmănat lui *Ioan Aurel Pop*, autorul lucrării *Instituții feudale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*;

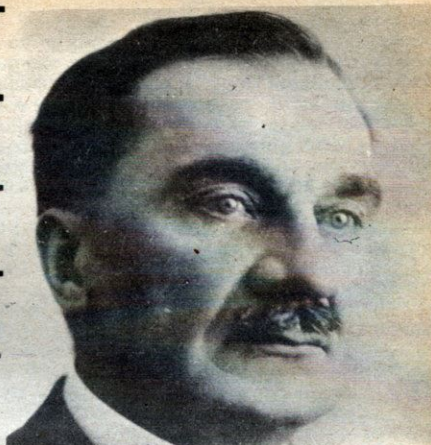
7. Premiul „M. Kogălniceanu” a revenit lui *Emilian Bold* pentru lucrarea *Diplomația de conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*;

8. Premiul „Eudoxiu-Hurmuzachi” a fost conferit lui *Ion Dumitriu-Snagov*, pentru lucrarea *România în diplomația Vaticanului (1939-1944)*.

Remarcăm cu deosebită satisfacție faptul că dl. *Tahsin Gemil* și lucrarea sa *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI* au primit, cu numai o lună în urmă, Premiul „Radu R. Rosetti” oferit de Fundația Culturală Magazin Istoric (vezi Magazin Istoric, nr. 9/1993).

CÂND A SOSIT CEASUL MÂNTUIRII

IULIU MANIU

În nr. 11, 12/1978, Magazin istoric a publicat o amplă cronologie a luptei românilor pentru unire, pentru desăvârșirea statului național unitar. Cei care am lucrat atunci în redacție, la întocmirea acestei Cronici a Marii Uniri, ne amintim cu câtă trudă s-a zămislit ea. Intenționam să oferim cititorilor noștri o cuprinzătoare cronică a Marii Uniri, cu toate etapele ei componente. Dar, după ce totul fusese gata, așa cum de altfel bănuiam că se va întâmpla, „indicațiile” au transformat Cronica Marii Uniri în cronica unirii Transilvaniei cu România. Cu câte străngeri de inimă am renunțat la multe fapte, relatări, consemnări, nume de personalități care, atunci, erau imposibil de amintit...

Iată că, acum, la 75 de ani de la Marea Unire, dreptatea timpului se răsfrațe și asupra acestei mari izbânzi românești. Cronică se poate deschide la pagini de adevăr, iar cititorul de azi poate pătrunde liber în înțimitatea frământărilor celor din urmă cu trei

sferturi de veac. Îi ascultăm spre a-i înțelege și-i înțelegem spre a le cinsti cum se cuvine opera realizată, în care s-au toplit aspirații și destine ale multor generații de luptători.

Într-un discurs ținut în Camera Deputaților în 1921, Iuliu Maniu — unul dintre acești făuritori ai Marii Uniri — evocă tocmai aceste sentimente și năzuințe care însuflețeau acțiunea politică a fruntașilor românilor transilvăneni, în momentele premergătoare actului istoric de la 1 Decembrie 1918. Cu vântarea sa a fost publicată și în broșură separată, sub titlul Ardealul în timpul războiului. Pagini istorice (Cluj, Tipografia „Națională”, 1921), din care reproducem câteva fragmente. Sunt mărturiile unui luptător. Să-l urmărim, deci, cu precizarea că titlul, subtitlurile și notele ne aparțin, iar transcrierea am făcut-o conform normelor ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat cu trei puncte întreruperile de text.

Soarele răsare la București

Întreaga suflare românească din Transilvania și Ungaria era pătrunsă de marele adevăr că soarele răsare pentru întreaga românie la București. Acest adevăr, de care mai ales de la 1881 încocoace răsună întreg Ardealul și care pe față se referea la viața culturală, la viața sufletească, el într-adevăr și în esență cuprindea și crezul politic al întregului neam românesc. Și sub puterea aces-

tui crez, nouă ni s-a prezentat întotdeauna ca o vedenie dureroasă ca honvedul care ne oprima să meargă alături cu dorobanțul român.

Și între cele mai frumoase visuri ale fiecărui suflet românesc, cu care se culca și se trezea, era imaginea dorobanțului român, scoborând coastele vestice ale Carpaților și mergând pe câmpiile întinse ale Tisei. Această imagine, această aspirațiune nu era însă la noi în Ardeal și în Ungaria numai de domeniul unui sentiment vag, inconștient. Nu. Ea era ca urmare firească a unei adânci

aprecieri a situațiunii întregi a întreg neamului românesc. Era firesc, nu se putea altfel, ca de la principiul libertății naționale, care a ajuns dogmă politică din gura lui Simion Bărnuț de pe Câmpia Libertății de la Blaj, să se ajungă, într-o ordine logică de gândire, la principiul independenței naționale și pe urmă la dorința și la principiul unității desăvârșite naționale.

Dar, afară de acestea, noi românii din Ardeal, cari eram în măsură să cunoaștem toate ascunzișurile și toate gândurile ascunse ale politi-

cei Habsburgilor, a acelei politici în care punctul de gravitație rând pe rând devenise tot mai mult Ungaria, văzusem un lucru, că această monarhie habsburgică, fiind, rând pe rând, gonită de Apusul Europei, tinde tot mai mult spre Orient.

Vedem că conștiința națională a slavilor de sud, dar mai ales conștiința radicală a italienilor, astăzi; mâine, dacă nu mâine, poimăine, de bună seamă va scoate această monarhie habsburgică din Marea Adriatică și în consecință va trebui să-și câștige în alte părți plămâni de respirație economică cari nu putea fi altceva decât gurile Dunării și, prin gurile Dunării, Marea Neagră.

Prin urmare se prezenta înaintea sufletului nostru icoana clară că lupta mare între monarhia habsburgică, reprezentată prin maghiari, și dintre poporul român se dă pentru gurile Dunării. Ori gurile Dunării, în concepțiunea ce domina în Orientul Europei, era să fie ale noastre și știm bine și un alt lucru, că lupta aceasta dintre poporul român și monarhia habsburgică pentru gurile Dunării nu se dă la gurile Dunării, ci se dă în Ardeal.

Aveam convingerea adâncă că acel popor dintre poporul maghiar și poporul român care va rămâne definitiv stăpân și domn peste Ardeal, acela va dobândi și va avea și va domina definitiv gurile Dunării, ceea ce e egal cu dominațiunea de stat, determinată în politica din Orientul Europei.

Astfel, noi vedeam, noi simțeam că lupta care se dă în Transilvania între elementul maghiar și poporul român este numai un mic episod în lupta mare care era să se dea între monarhia habsburgică și în special între Ungaria, și între întreaga națiune română.

În acest sens, noi simțând adâncimea acestui lucru, știam că lupta nu o dăm numai pentru noi, pentru românii din Ardeal, lupta nu o dăm numai pentru existența noastră națională a românilor

de acolo, ci dăm luptă pe viață și pe moarte pentru întreg neamul românesc.

Și această idee ne dădea puteri, ne dădea forțe sufletești înzăcite în străduința care ne purta.

În această concepțiune, am fost noi întotdeauna de părere că între poporul român și între poporul maghiar nu poate să existe tranșacțiune: ori noi, ori ei, pentru că era vorba de existența întregului neam românesc pe care trebuia să-l apărăm față de imperialismul habsburgic. Eram cu toții încălziți de această idee și în consecință eram totdeauna pentru unitatea neamului românesc, pentru că știam că această luptă mare pe viață și pe moarte, cu succes definitiv, numai uniți toți românii într-un singur stat putem să o dăm. Pentru aceasta am fost totdeauna în contra politicii mici de târguiești, care era bună numai pentru a adormi conștiințele. Aceasta era gândirea noastră politică, aceasta era idealul nostru.

Realitatea politicii era însă alta. Evident că noi în Ardeal nu puteam să facem politică iredentistă pe față și nu puteam să o facem din două motive: întâi pentru că era imposibil să o facem în fața organizațiunii formidable de stat a întregii monarhii habsburgice; și al doilea pentru că politica oficială a României era îndrumată în altă direcțiune și politica oficială a României nu putea să admită o politică iredentistă privitoare la Ardeal.

„Va veni și vremea voastră”

Cu adâncă satisfacțiune și gratitudine țin însă să constat că opinia publică din Vechiul Regat, că gândirea, că sufletul românesc din Vechiul Regat, fără excepție, au fost totdeauna pentru ideea întregirii neamului, pentru politica de desrobire a Ardealului.

De altă parte, n-am găsit în conversațiunile mele politice nici un singur bărbat politic

din Vechiul Regat care să nu fi afirmat imposibilitatea de a face politică iredentistă și care să nu fi fost orientat spre politica Triplei Alianțe. Și, mai cu seamă, după ce s-a alăturat acestei Triple Alianțe și Italia, îndrumarea era clară înspre această Triplă Alianță, pentru că ea se prezenta și ca o garanție de pace și România avea lipsă [nevoie] de pace ca să-și refacă forțele și să se pregătească pentru o rezistență și pentru o acțiune în contra așa-numitului colos de la nord, care amenința continuu.

Dar să nu credeți că nouă ne plăcea politica de pace. Nu d-lor; întreg sufletul nostru era în contra acestei păci, care apăsa greu asupra ființei și asupra sufletelor noastre, căci ce însemna pacea pentru noi ardelenii cari cunoșteam situațiunea? Însemna o luptă lentă, o evoluțiune încetată spre realizarea desăvârșirii naționale. Ori, lucrul acesta era grozav de greu, pentru că tot ceea ce edificam noi, cu o muncă psihică, în zeci și sute de ani, guvernul unguresc și puterea care ne oprima zdrobea într-o singură noapte și o singură zi. Este destul să vă aduc aminte că noi cu trudă mare ne-am făcut licee și guvernul unguresc cu o simplă trăsătură de pană unele le-a maghiarizat cu totul, altele se pregăteau să le maghiarizeze. Am făcut mii de școli și guvernul unguresc; ceea ce am făcut noi zeci de ani de-a rândul, le ștergea cu o trăsătură de pană când impunea limba ungurească ca limbă de propunere. Noi am lucrat în biserică ca să mântuim spiritul național, ca să facem o țară din această biserică, am făcut-o românească, ne-am luptat cu bisericile calvine și sârbești, ne-am luptat cu biserica catolică, pentru ca biserica ortodoxă română și unită română să fie independente.

Și după lupte de sute de ani ce am ajuns? Ca guvernul unguresc cu o simplă trăsătură de pană a făcut biserica de la Hajdudorog și era

Episcopul Gherlei, Iuliu Hossu, citește mulțimii Rezoluția Marii Adunări

gata proiectul să ne încorporeze în autonomia bisericii catolice ungurești, iar privitor la biserica ortodoxă se pregătea lovitura grozavă ca să facă o biserică ortodoxă maghiară la Hodmezővásárhely. Noi cu o străduință extraordinară, din sacrificiile poporului românesc, am reușit să facem o preoție română, cum spre fala noastră, să fie zis, nu se mai găsea altă de nobilă, curată, naționalistă, democratică în monarhia în care trăiam. Și guvernul unguresc a venit cu legea congruei prin care voia ca întreaga această preoție să cadă pradă în brațele intențiunilor sale de maghiarizare și de cotorpire a neamului românesc. Era evident că aceste lupte date pe terenul evoluțiunii lente nu puteau să ducă decât cu mari sacrificii și cu mari pierderi la rezultat dorit.

Prin urmare, ni s-a prefăcut în convingere că tendința de cotorpire a neamului românesc nu poate să-și găsească finele și eliberarea poporului românesc nu se poate întâmpla numai [decât] prin o catastrofă, catastrofă care să zdrobească din temelie puterea de stat care ținea încătușată deodată cu poporul românesc și democrația și libertățile naționale a tuturor

neamurilor din care se compune.

Prin urmare, noi nu preconizăm în sufletele noastre această politică de pace; nouă ne trebuia războiul mondial de la care sperăm totul. Dar interesele mari, vitale, ale României, a Vechiului Regat, pretindeau această politică de pace. Nouă ni se spunea: „Suferiți, va veni și vremea voastră” și noi suferim pentru că politica românească se îndruma în contra celui colos de la nord, în contra Rusiei țariste, zdrobirea căreia devenise un fel de dogmă în gândirea politică oficială din Vechiul Regat.

Nu avem de ce să tăgăduim, este un adevăr, care dacă nu l-aș recunoaște eu, s-ar putea dovedi atât de ușor că dl. Stere are dreptul să susțină că în asemenea împrejurări, în adevăr, politica României era îndrumată în această direcțiune și că politica oficială a poporului românesc din Transilvania și Ungaria preconiza, din considerațiuni superioare de stat ale Regatului vechi și ale întregului românism, preconizam această politică.

Dovada despre aceasta sunt chiar hotărârile conferinței naționale de la 1893¹ și

¹ La 23-24 iulie 1893, la Sibiu s-a desfășurat Conferința Partidului Na-

din anii următori. Este un adevăr, care nu se poate tăgădui.

Dar, deodată cu acest lucru, era în gândirea politică a neamului românesc statorit, că înainte de eruperea unui război, care ar fi lichidat marile procese cu acel inamic colos de la nord — Rusia țaristă —, trebuia să se îndeplinească neapărat două lucruri: întâi pretențiunile naționale ale neamului românesc trebuia să fie îndeplinite înainte de eruperea războiului; al doilea, că Austria să devină o țară a popoarelor libere, iar nu o încătușătoare a oricărei libertăți și dezvoltări naționale.

De față cu mintea și inima

Mă provoc la toate scrierile politice cari au apărut în Ungaria și Austria, care erau îndrumate de gândirea noastră, că aceasta era condițiunea unanim recunoscută ca o premisă a puiței de a lupta

țional Român — la care au participat peste 2 000 de persoane, în cadrul ei s-a adoptat o rezoluție de solidaritate cu conținutul *Memorandumului*, documentul programatic conținând revendicările românilor din Transilvania.

Garda națională a locuitorilor din Turda...

România alături de Puterile Centrale.

Pentru că noi știam foarte bine că dacă va izbucni acest război mondial, dacă va trebui să se facă această lovitură mare, găsind Austria și găsind pe români în situațiunea în care erau atunci, în acel caz, nu este cu puțință ca elementul românesc să poată lua parte alături de Puterile Centrale în contra celeilalte constelațiuni politice. Pentru că întâi nu se putea închipui ca soldatul român să meargă alături cu soldatul maghiar care-l oprima.

Al doilea, era clar că o Austrie care va avea popoare asuprite nu va putea rezista acestei mari încercări, ci se va prăbuși și al treilea pentru că în gândirea noastră era evident că pentru cazul, dacă cheștiunea poporului românesc nu va fi rezolvată înainte de război și noi totuși vom merge alături de Puterile Centrale, în orice ipoteză, noi poporul românesc din Ardeal numai la nenorocire puteam ajunge, căci dacă Ungaria nu ne recunoștea nouă drepturile noastre naționale, atunci când e lipă de noi, înaintea unui război mondial, e evident că Ungaria va recunoaște și mai puțin drepturile noastre după

ce va fi învingătoare. Era de la sine înțeles că ea va năzui cu și o mai mare furie și putere la robirea și deznaționalizarea poporului românesc din Ardeal și la acțiunea sa spre gurile Dunării.

Iar în ipoteza că Austria va fi bătută, este evident, ar fi fost o catastrofă pentru noi ca să ne alăturăm acestei monarhii, căci în acest caz cotoritorul de la nord, care, desigur, cu atât mai mult ar fi fost nemilos față de noi și față de existența noastră națională cu cât noi am luptat contra lui.

Aceasta era situația și gândirea noastră politică în Ardeal. Și de aci a urmat că atât diplomația din Viena, cât și acei cari conduceau politica oficială în Vechiul Regat, să năzuim ca înainte de izbucnirea acestui mare conflict european, divergența dintre noi și poporul maghiar să fie rezolvată prin recunoașterea drepturilor noastre naționale, din dublu motiv: ca noi românii din Ardeal să putem lupta cu devotament cu danșii, și, al doilea, ca opinia publică din Vechiul Regat să accepte ideea de a lupta alături cu Puterile Centrale.

Din aceste motive au decurs la timpul său pertractările de pace cu contele Tis-

za¹. Aceste pertractări de pace se cunosc prea bine, este timpul prea scurt, ca să insist asupra lor, și e suficient să constat că din partea noastră era clar și evident, că contele Tisza nu va da poporului românesc acele drepturi, nu ne va recunoaște acele pretențiuni, pe cari era în drept să le pretindă, și că, pe de altă parte, tindea să facă un simulacru de pace, ca să producă impresia unei împăciuri și de odată să adoarmă conștiința de sine a poporului românesc. Acest simulacru de pace pentru dărâmarea conștiinței noastre noi niciodată nu am voit să-l acceptăm.

În legătură cu aceste pertractări de pace este cred la loc, ca să amintesc, și să amintesc cu recunoștință, rolul dlui Stere în Ardeal.

Noi ardelenii, părăsiți de toată lumea, lăsați foarte multă vreme pe forțele noas-

¹ Tisza István (1861-1918), prim-ministru al Ungariei (1913-1917). În 1913 (14 ianuarie-13 februarie) a purtat tratative cu conducătorii Partidului Național Român, fără a se ajunge la vreo înțelegere. Ziarul *Adevărul*, organul social-democraților transilvăneni, scria la 3 februarie 1913: „Tisza nu dă drepturi nici neamului său, cum o să aducă vreun bine poporului român?”

...și Săliște

tre proprii, primeam cu adâncă recunoștință și cu o înaltă însuflețire pe fiii Vechiului Regat, cari veneau să ne cerceteze. Neapărat, au venit în Ardeal mulți bărbați însemnați ai vieții publice și politice pentru a ne cerceta.

A fost de mai multe ori în veci neuitatul Nicolae Filipescu, a fost dl. Brătianu, dl. Duca și alții și alții, însă bărbați, cari s-au ocupat cu o insistență deosebită, cu o continuitate și într-un mod mai stăruitor, năzuind a cunoaște relațiile adevărate, împrejurările politice, sociale și culturale din Ardeal, au fost îndeeosebi trei oameni: a fost cel dintâi dl. Grădișteanu, pentru care păstrăm cu toții o sinceră recunoștință.

Al doilea bărbat, care s-a ocupat totdeauna de noi, care ne-a înflăcărat prin cuvintele și scrierile sale, prin aparițiunea sa deasă între noi și mai ales prin pildele sale mari și luminate, a fost dl. Iorga. N-a fost o singură manifestațiune a vieții noastre din Ardeal, ca dl. Iorga nu numai s-o fi petrecut cu toată atențiunea, dar fără ca dânsul să fi luat la ea parte suflătește și intelectualcește cu toată inima. Totdeauna în toate chestiunile, în toate im-

prejurările, în toate necazurile, în toate bucuriile noastre, dl. Iorga era de față cu inima sa caldă, și cu mintea sa luminoasă. Și de sine înțeles, că dragostea noastră față de dsa era și este mare și recunoștința noastră va fi totdeauna pentru dânsul vie și neștearsă.

[Al treilea a fost C. Stere, la care oratorul se va referi în continuarea discursului său.]

Întrevederi la Brașov

S-a mai întâmplat alt lucru. S-a făcut mobilizarea și făcându-se mobilizarea a năpădit întreaga lume informațiuni ieșite din birourile austriece și ungurești că poporul român merge cu însuflețire sub steagul unguresc ca să lupte. Și s-a întâmplat că în cazarma din Alba Iulia s-a citit o telegramă care avea aparență a fi oficială, dar despre care noi știam că este apocriafă, în care se spunea că M. Sa Regele Carol a ordonat mobilizarea armatei române pentru a merge alături cu armata austriacă. E de sine înțeles că această telegramă nu putea rămâne fără rezultat asupra ostașilor adunați în cazarma austriacă și de fapt

atunci s-au făcut manifestațiuni de însuflețire pe care informatorii austriece și unguri o dădeau în lume ca însuflețire pentru armata austriacă și pentru steagul unguresc.

În astfel de împrejurări ne ținem de datorință ca să informăm oamenii hotărători din Vechiul Regat, privitor la starea sufletească și la situațiunea în care ne găsim în Ardeal. Am încercat ca să viu în Vechiul Regat. Am fost însă împiedicat, dar fiindcă în orice împrejurare voiam să arăt modul cum privim noi chestiunea în această situațiune, l-am rugat printr-un domn senator de origină de lângă Blaj, pe dl. Stere să binevoiască a veni la Brașov. Dl. Stere a urmat rugării mele. Ne-am întâlnit la Brașov. Conversațiunea noastră a fost următoarea: am arătat că este adevărat că soldații români au urmat ordinul de mobilizare, însă acești soldați români nu luptă cu însuflețire.

Am arătat că convingerea noastră e că Austria, care e compusă și azi în ziua războiului din popoare asuprite, se va îneca în mișcări revoluționare și în aceste condițiuni nu poate ieși învingătoare din acest război, am arătat că ru-

șii stau la Königsberg și că trupele rusești se apropie cu grabă către Carpații nordici.

Am arătat dlui Stere, că, deși vedem și simțim necesitatea strivirii Rusiei țariste, în împrejurările existente, nu vedem posibil și nu vedem potrivit ca România să intre în luptă alături de Austria și Germania.

L-am rugat pe dl. Stere să binevoiască a aduce la cunoștința Majestății Sale acest lucru și să-l roage ca tuturor insistențelor germane și austriece, cari știam că veneau către București, să opună pretențiunea hotărâtă a satisfacerii în întregime a aspirațiilor neamului românesc din Ardeal și din Ungaria. Noi știam prea bine, căci cunoșteam și Austria și Ungaria și pe bărbații politici maghiari, că aceste pretențiuni nu în întregime, dar nici măcar în parte, nici în formă de concesiune nu le vor împlini niciodată. Dar pe de altă parte știam că satorirea acestor pretențiuni este la aprecierea noastră.

Dl. Stere la aceasta a răspuns că precum noi suntem siguri că Austria se va strivi în urma acestui război, tot așa d-sa este sigur că Rusia se va prăbuși și că, prin urmare, e un pericol pentru România ca să se alăture la Rusia, care evident stă înaintea unei revoluții catastrofale pentru ea.

Afară de aceea, d-sa spusese că Turcia deja s-a alăturat Puterilor Centrale, iar Bulgaria aproape sigur că se va alătura și că, prin urmare, este evident și este clar că, intrând România alături de Antanta în război se expune la o sigură catastrofă.

Amintesc că în ziarele din București, aflându-se despre convenirea mea cu dl. Stere, s-a publicat că dl. Stere m-ar fi chemat d-sa pe mine la Brașov, făcându-se și o serie întreagă de comentarii: între altele, că dl. Stere s-ar fi silit să influențeze asupra mea ca noi să începem o acțiune în Ardeal pentru intrarea României în război alături de Puterile Centrale.

Dior, trebuie să constat că

dl. Stere nu s-a năzuit a mă convinge despre necesitatea acestui lucru și nici nu mi-a cerut acest lucru. I-am spus punctul meu de vedere, precum l-ați auzit și mi-a arătat punctul său de vedere precum îl știți. În decursul întregii acestei întrevederi cu nici un cuvânt nu a cerut de la mine sau de la reprezentanții politicii românești ca noi să facem agitații sau acțiuni în direcția ca România să fie alături de Puterile Centrale.

Când am aflat despre aceste știri lansate în ziarele din București, l-am incredințat pe dl. dr. Mihali că dacă va găsi de lipsă, eu nu puteam veni în Vechiul Regat, să dea desmințire acestor știri pentru a pune la punct conversația pe care am avut-o cu dl. Stere. Dl. Mihali mi-a raportat că pentru moment nu a găsit necesar ca această rectificare să o facă, mi-a pus însă în vedere că dacă va vedea lipsă se face.

Unire pe vecie

În luna septembrie [1914] ne-a invitat contele Tisza, fostul prim-ministru al Ungariei, la sine, în Budapesta. Ne-am dus la dsa, cu dl. Mihali, dl. Vaida. Contele Tisza a cerut de la noi o adeziune pentru război și a cerut ca, în scopul ca România să se poată alătura luptei Puterilor Centrale noi să acceptăm o tranzacțiune națională cu concesiuni moderate.

Noi atunci când rușii erau deja în Maramureș, am declarat contelui Tisza, că aceasta nu o vom face și că noi din pretențiunile noastre naționale nu voim să cedăm nici cel mai mic lucru.

Despre această conversațiune am luat un proces-verbal pe care proces-verbal, pentru a avea informațiuni depline guvernul român, l-am trimis dlui prim-ministru Ion Brătianu¹.

¹ Take Ionescu, ministru de externe, face următoarea precizare: „S-a petrecut ceva mai mult decât aceasta. A venit în toamna anului 1914, în luna

Afară de aceasta vă rog să țineți seama, că eram într-un stat în care era război și în care poporul românesc era supus la cele mai mari persecuțiuni și unde numai în închisoarea din Cluj zăceau peste 2 000 de români.

Și atunci contele Tisza în decursul anului 1915, la început, a trimis o solie dlui Mihali, prin care cerea ca Comitetul Central al Partidului Național Român să dea o declarațiune, prin care să insufletească poporul român la luptă și să facă un apel către România, ca ea să se alăture luptei partidei Puterilor Centrale.

Dl. Mihali m-a chemat la Dej și am răspuns contelui Tisza, că această dorință a dsale nu o împlinim și am convenit că la nici un caz și sub nici o împrejurare o astfel de declarație comitetul nu va face.

În anul 1915, înainte de a fi început Austro-Ungaria cu Germania împreună ofensivă a doua în contra Serbiei, am primit o telegramă din Viena, prin care am fost invitat să mă duc într-o afacere importantă la Viena în numele Comitetului Național.

Mergând acolo, am găsit următoarea situațiune: împăratul Wilhelm a trimis la Viena pe un reprezentant special al său, pentru a se pune în legătură cu reprezentanții Partidului Național Român, pentru a găsi două lu-

septembrie, la Sinaia, dl. Mihali și cu dl. Hossu. Și ei erau rugați de contele Tisza, așa zicând, să ne arate ce concesiuni făcea României, dacă s-ar mulțumi și România, ar putea să facă politică nefastă, dacă s-ar fi putut face.

Dl. Mihali a venit la mine și mi-a spus: „Die Ionescu, limbajul oficial care l-om ține noi, nu poate să fie un limbaj în doi peri.

Eu spun altceva: că chiar dacă ar fi să fie învinsă Antanta, să veniți în Transilvania, tot neamul românesc va aștepta; și dacă acum nu veți trece Carpații, nu-i veți mai trece nici odată, fiindcă vom fi descurajați și scărbîți de d-voastre.”

La care V. Lucaci completează. „Acesta era politica noastră!”

cruri. Întâi, cari sunt pretențiunile neamului românesc și al doilea, în ce condițiuni neamul românesc din Transilvania și Ungaria prin reprezentanții săi, ar putea să influențeze asupra României ca să intre alături de Puterile Centrale în luptă.

Am găsit acolo pe Aurel Popovici, care era de asemenea chemat din Schișter [Elveția] și se găsea acolo și dl. Goldiș, chemat din Arad.

Și atunci în casa unui principe din Viena, unde se adunaseră șapte reprezentanți, cei mai importanți ai poporului german din Austria, în veci neuitatul Aurel C. Popovici a expus doleanțele neamului românesc, iar eu am precizat pretențiunile noastre.

Și atunci, când reprezentantul împăratului Wilhelm a cerut, ca noi să influențăm asupra României în caz dacă ni s-ar îndeplini pretențiunile, să influențăm asupra României ca să ia parte alături de Puterile Centrale în război, am declarat acestui reprezentant că aceasta sub nici o condițiune și niciodată nu o vom face. La această conversațiune a luat parte și dl. Goldiș; dl. Popovici a avut chemarea ca să expună situația poporului român, eu am avut onoarea să primesc misiunea de a expune pretențiunile și atitudinea noastră politică în situația în care ne găseam.

Despre această conversație există însemnări cari sunt peste orice îndoială, cu atât mai mult pentru că și aceste, fără amănare, printr-un curier expres care trăiește și se găsește în București, le-am trimis domnului prim-ministru Brătianu ca să ia cunoștință de atitudinea noastră.

Terminându-se această consfătuire, călătorind eu acasă a doua zi am primit o nouă telegramă ca să mă duc la Viena — pentru ce? — pentru că în ziua următoare

după conferința ce am avut în Viena când contele Tisza a fost la Marele Cartier german, acolo contele Tisza a negat exactitatea informațiilor pe cari le-am dat noi împăratului german. Și atunci am fost din nou chemat ca să verific cele spuse și să opun faptul argumentelor false ale contelui Tisza. Vedeți că în asemenea împrejurări Comitetul Central al Partidului Național nu a dovedit o loialitate servilă, ci, din contră, a luat atitudinea singură potrivită, singură mulțumitoare exigențelor naționale.

După ce lupta se întetise și România intrase în război, atitudinea Comitetului Național a fost totdeauna aceeași și neschimbată. Și nu se va găsi un singur cuvânt și un singur glas făcut de Comitetul Național care ar fi fost în

direcțiunea unui loialism ne-românesc și prejudicios în contra intereselor neamului românesc.

Din contră, onorată Cameră, Comitetul Național al Partidului Național, care singur a fost în drept să reprezinte neamul românesc și-a făcut datorită sa pe deplin și cu onoare.

Când Comitetul Național a simțit că a sosit ceasul mântuirii, Comitetul Național a intrat momentan în acțiune și fiind în ființa organică de stat monarhia habsburgică a dezarmat regimentele austriece, a luat puterea în mână atunci când ostirea română era încă departe, în Moldova, a declarat unirea pe vecie cu România. ■

**Selecție și prezentare
Ioan LĂCUSTĂ**

MIHAI VITEAZUL — 400 ANI

Aniversarea celor 400 ani ce au trecut de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Mihai Viteazul a fost marcată — oarecum tradițional — printr-o suită de sesiuni de comunicări științifice. Prima a fost cea organizată, încă din vară, de Institutul de istorie „Nicolae Iorga”. I-au urmat manifestările științifice găzduite de Ministerul afacerilor externe, de Direcția Generală a Arhivelor Statului și de Ministerul apărării naționale. Onorate de nume de prestigiu ale cercetării istorice românești, sesiunile de comunicări — dincolo de caracterul mai mult sau mai puțin festiv pe care au ținut să îl dea organizatorii — au prilejuit o utilă trecere în revistă a ultimelor achiziții științifice realizate de istoriografia românească. S-au adus precizări privind începuturile domniei lui Mihai Viteazul, relațiile lui cu Orientul Apropiat, motivațiile care au determinat realizarea primei uniri a țărilor române, din 1600, imaginea domnului între contemporani și în posteritate. De asemenea, în funcție de locul concret de desfășurare, s-au adus contribuții specifice privind politica externă a lui Mihai Viteazul, modul cum se reflectă domnia lui în izvoare sau personalitatea sa militară.

Iată deci că primul unificator al țărilor române s-a bucurat de atenția și prețuirea istoricilor români în anul aniversar 1993. Simbolul jertfei lui este mai viu în această lună decembrie, când se împlinesc și 75 ani de la realizarea României Mari.

CEL MAI MARE ACT DIN ISTORIA NEAMULUI

Sub acest titlu rezumăm o mărturie bănăţeană, fără de care cronica Marii Uniri ar fi fost incompletă. Ea aparţine lui Coriolan Bălan, delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Am reţinut câteva pasaje mai semnificative, evidenţiind nu doar fapte dar şi o viziune proprie, neîntâlnite în alte mărturii publicate până acum de revista noastră. Fragmentele pe care le vom găzdui mai jos au fost preluate din volumul Banatul şi Marea Unire, apărut în 1992 în Editura Mitropoliei Banatului, sub îngrijirea lui Ion Munteanu, Vasile M. Zaberca şi Marian Sârbu şi având o Precuvântare de I.P.S. Nicolae, mitropolitul Banatului. A apărut recent, dar într-un tiraj ce n-a făcut volumul accesibil marelui public iubitor de istorie.

Fiind vorba de preluarea fragmentară a unui text, întreruperile au fost marcate prin trei puncte. Titlul şi subtitlul aparţin redacţiei noastre.

Tinerii cer lămuriri lui Maniu

CORIOLAN BĂLAN

...Eu am plecat în ziua de 28 noiembrie, cu două zile înainte, la Alba Iulia. Trebuia, de o parte, să mă ocup de cazarea arădenilor, de altă parte, am fost îndrumat de Şt. C. Pop să iau contactul cu comisia de organizare, acordându-le tot concursul. Cum în anul premergător am făcut câteva luni de zile garizoană în Alba Iulia, cunoşteam bine atât oraşul cât şi cetatea şi mai cunoşteam şi un număr de autohtoni.

M-am prezentat imediat la comisia de organizare a cărei conducere o avea avocatul Ion Pop. Sufletul şi adevăratul organizator a fost omul admirabil sub toate raporturile căpitanul] Florian Medrea, care era ajutat de Ovidiu Gritta...

În ziua de 30 noiembrie au sosit membrii Marelui Consiliu Naţional, atât cei din Partidul Naţional Român, cât şi cei din Partidul Social Democrat. Tot ce a avut Ardealul şi Banatul mai de seamă în acel timp au fost prezenţi, în afară de o parte a bănăţenilor, în special cei din judeţul Torontal, care au fost împiedicaţi de cordoanele sârbeşti [autorităţile militare regale sârbe de ocupaţie] să ia parte la această marea Adunare... O deosebită impresie a făcut prezenţa vechilor memoran-dişti, încă în viaţă, care au plătit cu mulţi ani de temniţă la Vaş şi Seghedin patriotismul lor românesc: George Pop de Băseşti, Teodor Mihali, Dumitru Comşa şi Rubin Paţiu...

Începând de la ora 12 a zilei de 30 noiembrie au început să curgă coloanele compacte a celor ce doreau să asiste la istoricul eveniment... La hotelul Hungaria, mai târziu Dacia, tot timpul a fremătat o viaţă intensă şi agitată. S-a strecurat în public ştirea că conducerea intenţionează să proclame unirea cu anumite condiţii. Nemulţumire în rândurile tineretului şi femeilor! În grupuri se comentau evenimentele şi, natural, se formulau fel de fel de păreri. Cei mai vârstnici au căutat să ne dovedească justetea tezei lui Iuliu Maniu. În toiu noapţii, un grup de tineri bănăţeni conduşi de Lucian Georgevici, mai târziu primar al Timişorii, au pătruns până la Iuliu Maniu, cerând lămuriri.

Maniu și-a rupt un sfert de oră din timpul prețios pentru a ne capacita, că anumite condițiuni se impun pe timp limitat. În prezent se unesc părți de Tară din patru regiuni: Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina. Acestea trebuie să fie sudate prin o nouă constituție potrivită vremurilor, o nouă lege administrativă valabilă pentru întreg teritoriul țării, un nou sistem fiscal, reforma agrară largă etc. Până la întocmirea și punerea în aplicare a noilor legi, în fiecare parte a țării venită din alt regim (politic) este nevoie de un organ diriguitor, care să cunoască legile regiunii respective și să le aplice cu competență, ușurând în acest fel Marea Unire...

Căderea nopții nu a calmat deloc agitația de la cartierul general. Social-democrații își aveau și ei nemulțumirea lor... Încă la Budapesta au cerut-o, ca unirea să fie făcută cu România și să nu se folosească termenul „Regatul Român”. Vasile Goldiș n-a respectat acest deziderat și a introdus în proiectul de Hotărâre termenul de Regatul Român. Numai după discuții destul de aprige s-a stabilit că unirea se face cu România. După mai multe discuții de mai puțină importanță s-a căzut de acord în toate punctele Hotărârii care va fi propusă spre votare. După o noapte fără somn, în fine s-au ivit zorile zilei mari de la 1 Decembrie 1918. Acum coloanele de oameni care soseau la Adunare curgeau din toate direcțiile. Soseau în mase mari locuitorii din regiunile mai apropiate. Coborau moșii lui Horia și Iancu din țara lor. Veneau mărșinele mândrii, cu mândre femei, din regiunea Sibiului; veneau frații lui Aurel Vlaicu din ținuturile Orăștiei; soseau din toate părțile cete de români, transfigurați de fericire și emoționați de ziua cea mare care le-a fost dat să o trăiască...

Eu am fost repartizat de către căpitanul Florian Medrea să asist la serviciul divin și chemarea Duhului Sfânt,

care s-a celebrat de către episcopul Aradului, Ioan I. Papp, la Biserica protopopească din piața orașului. Unii au organizat același serviciu religios în Biserica Unită. În drum către biserică, spre marea mea uimire, văd un general purtând uniforma armatei române. Aici trebuie să remarc că la acea dată și noi, care făceam parte din găzile naționale, purtam uniformă militară, însă uniforma veche austriacă K.U.K., având pe chipiu, în locul rozetei imperiale, Tricolorul românesc. Surpriza mea a fost așa de mare, că la primul moment nu știam ce am de făcut. Situația a lămurit-o generalul, care mi-a grăit cu cuvintele: „Comarade, am venit să iau parte la Adunarea Națională. Fii bun, îndrumă-mă spre locul adunării”. I-am răspuns că adunarea se va ține abia la orele 10, ori acum este abia ora 8. L-am invitat să vină cu mine la biserică, ceea ce a și acceptat. M-am prezentat militărește generalului, spunându-mi numele. Generalul mi-a răspuns că dânsul este generalul Leonte din armata română și că a venit să participe la adunare din proprie inițiativă...

După terminarea slujbei, asistența s-a adunat în jurul generalului Leonte, care a declarat că a venit cu automobilul din proprie inițiativă și că nu reprezintă pe nimeni. Am plecat în grup să urcăm în cetate și să ajungem la

sala în care urma să se țină Marea Adunare Națională, cu participarea celor 1 228 delegați, trimiși de poporul românesc din Transilvania și Banat, pentru a înfăptui cel mai mare act istoric din istoria neamului românesc...

Ajungând la locul adunării, am prezentat și predat pe generalul Leonte celor din conducere, iar eu mi-am ocupat locul la care am fost designat de către secretarul Adunării Naționale, Silviu Dragomir. Eu încă cu doi tineri delegați am fost însărcinați cu controlul și preluarea mandatelor de la delegații care s-au prezentat la adunare. Ne-am postat la intrarea în sală, pentru a ne împlini datoria... În jurul orelor 10.30 a izbucnit un uragan de urale în sală, când a intrat și s-au așezat la masa prezidențială membrii Marelui Consiliu Național. Am înțeles că misiunea noastră s-a terminat. Am închis ușile și am intrat în sală pentru a participa și noi în calitate de delegați la adunare. Mandatele adunate, așezate în ordine, au fost predate de noi trei, secretarului Marii Adunări Naționale, Silviu Dragomir... ■

¹ Se referă la mandatele împuterniciri (credinționale) pe care diferitele organizații politice, confesionale sau culturale le dăduseră delegaților ce trebuiau să le reprezinte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, cu indicația expresă de a vota pentru unirea cu patria mamă (Magazin istoric, nr. 12/1988 — n.r.).

În p. 20: aspect din timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

În acest hotel, fruntașii politici ai românilor au definitivat, în cursul zilei de 30 noiembrie, documentele și programul de desfășurare ale Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918

1919-1920

UN BASARABEAN

LA

CONFERINȚA

PĂCII

Ioan Pelivan

ARMAND GOȘU

În anii '70, mai cu seamă, în posesia Arhivelor Statului și a Secției de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române au intrat mari cantități de documente de excepțională importanță pentru cercetătorul trecutului Basarabiei.¹ Una dintre cele mai importante achiziții o reprezintă arhiva personală a lui Ioan Pelivan (Fondul Pelivan de la Arhivele Statului numără aproape 800 de dosare, iar Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei are în custodia sa o bogată corespondență, cu piese în cea mai mare parte inedite). Alte documente importante se află în Arhiva Ministerului de externe, fondurile Paris, U.R.S.S., 71/1914 partea I și a II-a, și Conferința păcii. Materialului de arhivă i se alătură două valoroase articole, din 1936 și, respectiv, 1940, semnate V. Cujbă și I. Pelivan, ambele publicate în revista Viața Basarabiei, articole ce se opresc asupra activității diplomatice desfășurate de Pelivan între anii 1919-1920, pe vremea când s-a aflat la Paris.

Viitorul om politic basarabean s-a născut în aprilie 1876 în ținutul Orheiului. A urmat Facultatea de drept de la Universitatea din Dorpat-Tartu (Estonia). Arestat pentru activitatea politică desfășurată aici, a fost condamnat la 3 ani domiciliu for-

țat la Arhanghelsk. A fost eliberat cu ocazia revoluției din 1905, când s-a întors în Basarabia, unde a participat la viața culturală și politică locală. Obligat să se retragă din magistratură, în 1912, în urma refuzului de a participa la festivitățile organizate de autoritățile țariste cu prilejul centenarului anexării Basarabiei de către Rusia, Pelivan a îmbrățișat cariera de avocat. A luat parte activă la evenimintele din anii 1917-1918, iar în ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918 a fost printre cei care au votat unirea Basarabiei cu România. Mai apoi a devenit director (ministru) al Directoratului

justiției din Basarabia, funcție pe care a îndeplinit-o până în momentul desemnării sale ca delegat la Conferința de pace de la Paris.

Încă la 16 februarie 1919, Ion Inculeț scria că atât la București cât și la Chișinău, s-a apreciat că Pelivan era cel mai în măsură să susțină interesele Basarabiei la Paris. Patru zile mai târziu, D. Ciugureanu, delegatul guvernului român în Basarabia, i-a înaintat lui Pelivan o adresă oficială prin care îi făcea cunoscut că „în urma înțelegerii avute cu guvernul central, D-voastră sunteți desemnat ca delegat tehnic din partea Basarabiei la Congresul Păcii

¹ În linii mari, textul acestui articol reprezintă comunicarea susținută de autor la sesiunea științifică 75 de ani de la unirea Basarabiei cu România, organizată de Institutul de istorie „Nicolae Iorga” în ziua de 26 martie 1993.

În imagine: delegația românilor basarabeni la Conferința de pace de la Paris (de la stânga la dreapta): I. Codreanu, Sergiu Cujbă, I. Pelivan și Gh. Năstase.

din Paris". Plecat în grabă la București pentru noi instrucțiuni, Pelivan a obținut aprobarea prezenței sale în cadrul delegației prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 327 din 6 martie, iar Decretul nr. 812 al regelui Ferdinand în aceeași chestiune a fost semnat în aceeași zi. La 9 martie, însoțit de soția sa, Maria Pelivan, și de secretarul de legăție I. Condurache, Ioan Pelivan a luat trenul pentru Paris, unde a sosit trei zile mai târziu. În cele mai bine de 14 luni cât a stat la Paris, familia Pelivan a locuit un apartament al hotelului cu nume prea puțin francezesc, Powers, de pe strada François I, nr. 52.

Pentru a înlătura încă de la început orice echivoc, subliniem faptul că I. Pelivan, cum el însuși îi atrăgea atenția, printr-o scrisoare, lui I. Incuțel, se considera *delegat oficial*, „al României, nu al Basarabiei”. De aici decurgeau importante consecințe pentru obligațiile și programul său de lucru. Astfel, I. Pelivan a fost membru al Comisiei financiare, în calitate de consilier tehnic, și al Subcomisiei proprietatea industrială, care își desfășura ședințele în localul Ministerului de comerț. Dar centrul de greutate al activității delegatului român trebuie căutat în altă parte. Bineînțeles, în acela al recunoașterii de către marile puteri a unirii Basarabiei cu România.

Încă din primele scrisori destinate prietenilor din țară, Pelivan își mărturisea uimirea față de tratamentul „extraordinar de prost” pe care Aliații îl aplicau României. Cei mai nefavorabili erau englezii și americanii. Nici măcar Franța nu ne sprijinea constant. Unii diplomați francezi „între patru ochi ne dau dreptate iar la ședința oficială ne lucrează”. Mai mult, într-o convorbire a lui Victor Antonescu cu Philippe Berthelot, directorul Direcției de afaceri politice și comerciale din Ministerul afacerilor străine al Franței, acesta din urmă, pe considerentul că

Rusia va redeveni în curând o mare putere, găsea actul unirii Basarabiei cu România ca o mare „eroare politică, care ar putea să aibă grave consecințe în viitor”. Emigranții ruși, despre care Pelivan spunea că „sunt bine organizați și au mulți prieteni”, îi creau adesea probleme aproape insurmontabile. Acestora li s-au alăturat cercurile evreiești care-l atacau constant pe Brătianu datorită nerezolvării urgente a problemelor drepturilor minorității evreiești din România.

O energie infinit mai mare a trebuit să cheltuiască delegatul român cu combaterea acțiunilor unei pretense „delegații basarabene” compusă din Alexandru N. Krupenski, fostul mareșal al nobilimii, din Alexandru Carol Schmidt, fostul primar al Chișinăului și Vladimir N. Tziganco, fost deputat în Sfatul Țării. Aceștia pretindeau că fuseseră trimiși la Paris de un „Comitet de salvare a Basarabiei de sub jugul românesc”, care funcționa la Odessa. Ajunși în capitala Franței, cei trei numiți mai sus lucrau în strânsă legătură cu cercurile emigrației rusești care îl aveau în frunte pe V. Maklakov, fost ambasador al țării lui la Paris. I. Pelivan fusese, de altfel, atenționat asupra faptului că A.N. Krupenski era prieten intim cu un american care, la rândul lui, avea un frate ambasador. Emmanuele de Martonne, profesor la Sorbona, îl informase pe Victor Antonescu că atât Schmidt cât și Krupenski făceau o propagandă activă antiromânească pe lângă personalitățile importante prezente atunci în capitala Franței, organizând conferințe și întâlniri în case particulare, că aduseseră chiar și un țaran din Basarabia care „vorbea împotriva românilor”. În septembrie 1919, un devotat prieten al lui Nicolae Iorga, profesorul Mario Roques, îl sfătua pe I. Pelivan să publice o broșură despre A.N. Krupenski, „care este privit în unele cercuri ca socialist basarabeu”. De altfel,

puțin timp după aceea, Krupenski însuși trecuse la atac, tipărind o broșură de 16 pagini intitulată *Doi miniștri ai cabinetului român*, încercând compromiterea lui Incuțel și Pelivan, acuzați de „trădare” față de Rusia.

Calitatea de delegat al României la Conferința de pace i-a permis lui I. Pelivan să cunoască și să întrețină relații amicale cu o sumedenie de personalități ale vremii. I-am amintit pe savanții francezi Mario Roques și Em. de Martonne, amândoi cunosători ai istoriei și culturii poporului român și susținători ai drepturilor românești; ultimul dintre ei a fost trimis în misiune în Basarabia din partea Conferinței de pace, iar la înapoierea a redactat un raport „foarte onorabil nouă”. Alți doi oameni politici francezi, André Tardieu și Georges Bertranes, s-au aflat și ei în relații amicale cu Pelivan, ca și cunoscutul istoric Ernest Lavisse, care îi cerea, în iulie 1919, mai multe sute de exemplare dintr-o recent apărută lucrare intitulată *Basarabia sub regimul rusesc*. Cu delegatul tehnic pentru probleme teritoriale, englezul A.W. Leeper, care fusese în România și chiar vorbea puțin românește, a luat masa în mai multe rânduri. Acestora li s-au adăugat numeroși zia-riști francezi și italieni.

Cu toate că rapoarturile comisiilor de expertiză erau întru totul favorabile, ele recomandând fixarea graniței României pe Nistru și, mai mult, găseau că plebiscitul atât de des invocat de reprezentanții S.U.A. era absolut inutil, de vreme ce Sfatul Țării de la Chișinău avusese aceleași origini și prerogative ca și adunările din Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, poziția delegaților americani și englezi era total defavorabilă recunoașterii unirii Basarabiei cu România. Acest fapt a fost în mod deosebit evidențiat de ședința Consiliului Conferinței din 2 iulie. În dimineața acelei zile, Pelivan fusese invitat la locuința lui Brătianu pentru a recapitula

împreună informațiile de care urma să facă uz primul ministru în problema Basarabiei. Ședința Consiliului a început la ora 4 după amiază, sub președinția lui A. Tardieu. Robert Lansing, Arthur James Balfour și Tommaso Tittoni reprezentau S.U.A., Marea Britanie și, respectiv, Italia. Delegația română la aceste convorbiri era compusă din I.I.C. Brătianu, N. Mișu, C. Diamandy și I. Pelivan.

Înainte de sosirea românilor, americanii l-au invitat în sală și pe V. Maklakov, fostul ambasador al Rusiei la Paris, iar Krupenski și Schmidt așteptau și ei într-un salon apropiat. Neprimind un răspuns satisfăcător la întrebarea: „pe cine reprezintă Maklakov?... Are imputernicire de la Rusia sovietică, ori e o simplă persoană particulară?”, delegația română s-a retras. În fața reprezentanților marilor puteri, Maklakov a susținut că numai patru județe din Basarabia (Chișinău, Orhei, Soroca, Bălți) erau locuite și de români și, prin urmare, a cerut organizarea unui plebiscit în aceste zone, celelalte județe neintrând în discuție, fiind locuite în majoritate de ruși. După încheierea audierii lui Maklakov, a fost introdusă din nou delegația română. După notele lui Pelivan, discuția s-a purtat în felul următor. Duel verbal i-a avut ca protagoniști pe Robert Lansing și Ionel Brătianu. Tema principală a constituit-o, desigur, utilitatea plebiscitului. Șeful delegației române a afirmat că, deocamdată, nu se putea ține un plebiscit, „pentru că în momentul de față el nu ar putea fi decât o consultare între bolșevici și partizani ai ordinii. Dacă România și-ar reține trupele sale, Basarabia ar fi aruncată în dezordine și anarhie”. Brătianu a afirmat că, în principiu, el era împotriva plebiscitului, datorită faptului că teritoriul dintr-o parte a Nistrului este românesc din punct de vedere istoric și etnic.

În seara aceleiași zile, Ionel Brătianu a luat trenul spre București. Ministrul Nicolae Mișu i-a luat locul în fruntea delegației române.

O altă acțiune importantă în vederea recunoașterii de către marile puteri a unirii Basarabiei cu România a constituit-o deplasarea la Paris a unei delegații basarabene compusă din Ion Codreanu, țaran din Ștefănești (Soroca), studentul Gheorghe Năstase (ambii foști deputați în Sfatul Țării) și Sergiu Victor Cujbă, cel care, în 1906, fusese adus de către C. Stere din Regat, pentru a lucra în redacția publicației *Basarabia*, din care au apucat să apară 78 de numere, înainte de a fi interzisă de autoritățile țariste. S.V. Cujbă era de altfel și singurul din delegație care cunoștea limba franceză.

Ideea acestei delegații se pare că aparținuse profesorului E. de Martonne. Sosită în capitala Franței la 11 august, delegației basarabene i s-a alăturat și I. Pelivan, împreună distribuind câteva mii de exemplare dintr-un memoriu tipărit referitor la Basarabia. Au fost vizitați în primul rând diplomații străini și marile cotidiane franceze. A fost organizată o întâlnire cu delegatul englez Leeper și s-au obținut audiențe la Tittoni și Tardieu. Acesta din urmă le-a declarat în concluzie basarabenilor: „La creditul d-voastră aveți Basarabia, iar la debit scăderea tratatului cu Austria și o mică concesiune bulgarilor în Cadrilater”.

După o lună de zile, mai precis la 16 septembrie, delegații basarabeni luau trenul înapoi spre București. Mai întâi au trecut însă pe la fotograf. În jurul unei măsuțe, pe care se afla o carte deschisă, alături de o călimară și un toc, se găseau două scaune. Cel din stânga este ocupat de țaranul Ion Codreanu, care are o figură de om stingherit, poate din cauza costumului, cămășii cu guler tare și cravatei ce-i stă spânzurată la gât, haine care nu-i

vin pe potrivă. Celălalt scaun este ocupat de I. Pelivan, ce-și poartă cu distincție barba puțin albă. Este foarte elegant îmbrăcat. Privirea senorială nu trădează de fel pe fiul cântărețului dintr-o bisericuță de sat din ținutul Orheiului. În spatele lor, în picioare, mai tinerii Sergiu Cujbă și Gheorghe Năstase.

În focul aceleiași bălții pentru recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România au mai fost pregătite alte două delegații, una a marilor proprietari, alta din partea minorităților din Basarabia, dar în ultimul moment s-a renunțat la trimiterea lor la Paris. Totuși, la 28 octombrie, în capitala Franței a sosit dr. D. Ciugureanu, însoțit de secretarul său, căpitanul Emil Cornea. A obținut o audiență la Polk, membru al delegației S.U.A., iar la 7 noiembrie, însoțit de I. Pelivan, se afla deja la Londra. Cei doi au avut o întrevedere cu W. Churchill, în fața căruia au dezvoltat teza combaterii bolșevismului prin sprijinirea de către marile puteri a noilor state naționale din estul și centrul Europei. Legația română din Londra le-a intermediat mai apoi întâlniri cu reprezentanți ai presei insulare. Clima britanică, pe care Ciugureanu o găsea „insuportabilă”, i-a obligat să revină în scurt timp pe continent.

Nu mai puțin importantă a fost activitatea desfășurată de I. Pelivan la Paris în domeniul propagandei scrise. Profesionalismul și consecvența l-au singularizat în cadrul delegației române și din acest punct de vedere. Broșuri reduse ca întindere, între 30 și 60 de pagini, dar foarte dense ca informații și foarte clare în expunere, au avut darul de a lămuri pe unii diplomați și experți pe probleme, dar și de a informa obiectiv pe jurnaliști și importante segmente ale opiniei publice internaționale. În primăvara anului 1919, un căpitan american de origine română transilvană, însărcinat de Crucea Roșie americană cu împărțirea unor ajutoare

în Basarabia, a folosit prilejul pentru a se documenta în vederea redactării unei broșuri pe care mai apoi tot el a răspândit-o în Anglia și S.U.A. în afară de această lucrare, pe care I. Pelivan a sprijinit-o, el însuși a strâns articolele publicate de E. de Martonne în *L'Ouvre* și *Journal des Débats* și le-a publicat în broșură separată — 1 000 de exemplare în limba franceză și alte 1 000 de exemplare în limba engleză.

Începând din vara anului 1919 și până în primăvara lui 1920, I. Pelivan a editat nu mai puțin de 8 titluri, a căror simplă trecere în revistă indică valoarea excepțională a demersului său publicistic. Ca așa au stat lucrurile, o dovedește și faptul că peste câțiva ani, cu prilejul tratativelor româno-sovietice de la Viena, din 1924 (*Magazin istoric*, nr. 6/1992), o parte din broșurile sale au fost retipărite.

Tot lui I. Pelivan îi datorăm și un album publicat atunci la Paris intitulat *Basarabia în imagini*. Ca să nu mai amintim zecile de articole scrise de el și semnate de cunoscuți ziariști francezi și italieni ai timpului.

Încă de la începutul toamnei lui 1919, I. Pelivan a încercat să scoată o publicație săptămânală. A și reușit, până la urmă, să editeze periodicul *Basarabia. Buletin al biroului de presă basarabean*. Cu apariții extrem de neregulate și întâmpinând numeroase dificultăți de ordin material, între 10 decembrie 1919 și 30 aprilie 1920, au fost puse în circulație 15 numere din această publicație ce nu conținea mai mult de 4 pagini (cu excepția nr. 6 din 15 ianuarie 1920, care a avut 8 pagini). Era editată în limba franceză, mai puțin nr. 8 din 4 februarie, care a apărut în limba engleză. Buletinul era consacrat exclusiv problemelor basarabene, conținând date și fapte, hărți și statistici, tot ce era util cunoașterii adevărului istoric despre acest străvechi păământ românesc.

Din păcate, în toată

această activitate, I. Pelivan nu s-a putut bucura de sprijinul unui colaborator de nădejde. În mai multe rânduri i-a cerut lui I. Incuțel să-i găsească doi secretari care să știe limbile rusă și franceză, dar mai ales să cunoască bine Basarabia. Ion Condurache, funcționar la externe, „s-a dovedit a fi un colaborator cu desăvârșire nepotrivit. Pe lângă că nu cunoaște și nu pricepe afacerile noastre, mai e și leneș de neînchipuit. Uneori mi-a trebuit încordarea întregii mele voinți pentru a nu-i bate mutra. E neglijent, e indiferent și strașnic de inchipuit”. Din toamnă i-a fost atașat un alt funcționar, Barbu Constantinescu, dar și acesta, scria Pelivan, „este profan în ale Basarabiei și apoi nici nu știe să muncească: cuconăș”.

Ar trebui să ne oprim, fie și numai pentru o clipă, asupra relațiilor dintre I. Pelivan și ceilalți membri ai delegației României prezente la Conferința de pace de la Paris. Aprecierile sale la adresa personalului diplomatic al Ministerului de externe sunt destul de dure. Iată ce scria în 1940, privind retrospectiv evenimentele: „Majoritatea personalului din diplomația noastră nu corespundea, nici pe departe, misiunii pentru care fusese chemat”. Pe cei mai mulți tineri îi acuza de o crasă incultură. După Pelivan, „misiunea unui diplomat nu constă numai în meșteșugul de a vorbi o franțuzească sau o germană impecabilă; sau a dansa la perfecție un dans modern”.

Se înțelege însă că nu toți erau din cei care i-au provocat astfel de reacții. Iată cum, încă din prima scrisoare expediată din Paris la 30 martie pe adresa lui Ciugureanu, Pelivan găsea cuvinte de laudă despre Ionel Brătianu, care făcea „impresia unui diplomat foarte fin și priceput”, și mai existau și alții care „știu să muncească și fac cinste României”. Dar chiar din această primă scrisoare

impresia dominantă despre personalul diplomatic românesc a fost una defavorabilă și o exprimă într-un limbaj extrem de tăios: „Te umpli de venin când gândești cât răpân trebuie să-și spele biata Românie de pe corpul său. Oameni care nu sunt capabili de nimic absolut reprezintă biata Românie. Fanfaroni și «pijoni» de cei cu monoclu în ochi, bine hrăniți și îmbrăcați după ultima modă, care vin la serviciu pentru un ceas și nu pentru a face treabă, ci pentru a scrie vreo scrisoare de dragoste sau vreo poezie proastă în limba franceză, de cei care se rușinează să vorbească românește”. Mai mult, aceștia nici nu te iau în seamă „dacă nu ești prinț, baron, conte sau alt soi de os boieresc”.

După cum se știe, în ședința Consiliului Suprem desfășurată la Londra la 3 martie 1920, s-a rediscutat problema Basarabiei. Lloyd George îi scria în aceeași zi primului ministru român Alexandru Vaida-Voevod, anunțându-i hotărârea luată de marile puteri. Acestea legau chestiunea recunoașterii unirii Basarabiei cu România de evacuarea trupelor române din Ungaria. A doua zi, I. Pelivan telegrafia entuziasmat la București, anunțând vestea cea mare. Din acel moment și-a considerat misiunea încheiată. La 1 aprilie înștiința Ministerul afacerilor străine că în cel mult două-trei săptămâni va părăsi Parisul. Legația României în Franța i-a eliberat actele de călătorie la 4 mai 1920, iar ștampila de intrare în țară poartă data de 20 mai.

Tratatul privind Basarabia a fost semnat la 28 octombrie 1920, la Paris, de reprezentanții Imperiului britanic, Franței, Italiei, Japoniei și României. Ratificarea a fost votată „prin aclamațiune” în ședința Senatului din 3 aprilie, iar de Adunarea deputaților la 7 aprilie 1922. Regele Ferdinand a promulgat legea privind unirea Basarabiei cu România câteva zile mai târziu. ■

În continuarea însemnărilor sale memorialistice inedite — din care un prim episod a apărut în numărul trecut al revistei — Radu R. Rosetti (1877-1949) consemnează alte evenimente, fapte și întâmplări din zilele imediat următoare înfăptuirii actului istoric de la 1 Decembrie 1918 — Marea Unire de la Alba Iulia.

În acea vreme, autorul avea gradul de colonel și fusese numit de guvernul român ca ofițer de legătură pe lângă Misiunea militară franceză condusă de generalul Berthelot.

Ca și în episodul precedent, pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte intreruperile de text. Intervențiile explicative și notele de subsol ne aparțin.

Precizăm că aceste însemnări fac parte din volumul III, inedit, al scrierii sale memorialistice Mărturisiri, păstrat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române și pe care l-am pregătit pentru publicare.

DIN ZILELE MARII UNIRI (II)

RADU R. ROSETTI

1918

6 decembrie. Comunicatul cerut ieri de Berthelot apare azi și dezmințe atât svonurile că Aliații nu vor respecta obligațiunile contractuale luate pentru realizarea întregirii neamului cât și acelea că nu ne vor antrena în sacrificii sângeroase pentru a reface Rusia dinainte de război.

Ungurii fac agitații bolșeviste la Năsăud; Brătianu cere să se trimită, deocamdată, acolo o companie franceză. Generalul aprobă.

Dejun la H. Catargi. D-na Irina Butculescu îmi vorbește de greaua situație a unchiului ei Al. Marghiloman și spune că el n-a fost niciodată contra Franței, ci contra Rusiei.

Îi spun că dacă am un sfat de dat, este ca dânsul să se astâmpere și să astâmpere și pe partizanii săi.

De la I.I.C. Brătianu aflu că ex-colonelul A.D. Sturdza este în Transilvania, unde a căutat să vadă pe mitropolitul Mihályi de la Blaj. Sturdza ar spune că a făcut o greșală, că a vroit totdeauna unirea cu Transilvania, că a fost numai contra Rusiei, că aceasta fiind distrusă, vrea să continue a servi cauza română și că cere a fi primit în garda națională română, spre a fi găsit de armata română în ea când se va ocupa Transilvania. (Precum se știe, această încercare de a scăpa ieftin de urmările trădării sale nu a reușit.)

Colonelul Boyle vine și-mi dă informații asupra stărilor din Rusia. După părerea sa trebuie a se avea următoarea politică în Rusia: a supraalimenta trupele aliate ce ar fi trimise în Rusia, a nu lua nimic de la populație; a face câteva execuții drept pilde, dar a nu admite răzburările cerute de ruși.

Seara la masă (luam masa la popota generalului Berthelot, care sta în casa Al. Florescu din Strada Cosma, azi Strada Regele Victor Emanuel III), generalul vorbește de chestiunea Netzhhammer și arată că ar dori părintele Gervais să fie numit în locul lui. Zéphyrin Sollier, care e și el la masă, îmi spune că nu socotește pe Gervais ca in-

dicat.

În hârtiile mele se află două note contemporane despre Netzhammer una a părintelui Zéphyrin, arătând că, după ancheta făcută, Netzhammer nu poate fi învinuit și că, dacă nu se poate numi ca arhiepiscop la București părintele Gervais, ar fi bine să se numească părintele Petit de la Atena (pe care-l preferăm). A doua este o notă informativă a lui G. Corbescu cu totul defavorabilă lui Netzhammer.

7 decembrie. Stând de vorbă cu Vintilă Brătianu îi arăt nevoia de a se grăbi lucrările economice pregătitoare în vederea congresului de pace.

8 decembrie. Generalul Berthelot, care crede că ar trebui să luăm măsuri contra celor ce nu și-au făcut datoria în timpul războiului, mă însărcinează — neplăcută însărcinare — a vorbi cu generalul Eremia Grigorescu. Acesta-mi răspunde că ordinele în această privință vor fi date mâine sau poimăine. Vorbind în această privință cu generalul Prezan la dejun, la generalul d'Anselme, acesta spune că este pentru condamnarea tuturor dezertorilor și celor ce nu și-au făcut datoria și că, dacă guvernul nu ia inițiativa, o va lua el.

Exasperare generală contra colonelului Boyle, care se cam amestecă în toate.

Cer din nou lui Brătianu să plece la Londra. Refuză, spunând că acum sunt indispensabil pe lângă Berthelot și că nu are cu cine să mă înlocuiască.

Seara la masă, avem o delegație a generalului Krasnov, șeful republicii cazacilor de pe Don. Cer munițiuni. Berthelot le recomandă a nu se mai certa cu Kaledin, alt șef de grupare rusească.

După masă, mergem la serata Chindiei, unde d-na Irina Butculescu îmi spune că Al. Marghiloman vrea să mă vadă spre a lămurii atitudinea lui față de Ahtană.

9 decembrie. Al. Marghiloman, cere, prin d-ra Vlaicu, ca poșta franceză să ducă

scrisorile prizonierilor germani de aici. Generalul refuză, motivând refuzul prin aceea că legăturile cu Germania au fost stricate de nemți.

10 decembrie. Cu învoirea lui Berthelot (care spune că nu vrea să știe de existența lui Marghiloman) și a lui Brătianu și după sfatul lui B. Știrbey, am, la d-na Irina Butculescu, o lungă întrevvedere cu Al. Marghiloman (întrevvedere redată cu totul incomplet de acesta în notele sale zilnice). El îmi spune că nu a fost niciodată contra Franței, ci numai contra Rusiei, speriat fiind mai ales că se dădeau Dardanelele rușilor. La Consiliul de Coroană din 4 august 1944, el a fost acela care a propus neutralitatea. În noiembrie 1916, regele i-a cerut să intre în minister. El (Marghiloman) a pus următoarele condițiuni: schimbarea lui Iliescu din capul Statului major; alt președinte de Consiliu; să se facă pace, dacă bătălia de la București ar avea drept urmare un insucces. În primăvara 1918, a scăpat dinastia. Czernin și nemții i-au cerut, de repetate ori, capul reginei, al lui Brătianu și al lui Barbu Știrbey. Czernin a cerut chiar să lase să intre la Iași o patrulă austro-ungară care să facă să dispară Brătianu. În vara 1918, el a rezistat presiunilor nemților. Restul — foarte lung — a spuselor lui, frazeologie. Îi arăt situația ce are el în Occident, unde numele de Marghiloman e sinonim cu trădător (devine verde) și-i spun că e cu neputință ca francezii să aibă relații cu dânsul. Îi mai arăt că reformele (improprietărea și votul obștesc) erau cerute și de opinia publică occidentală, care ar fi căutat chiar a le impune; că regelul și regina au o minunată situație și mult prestigiu în Occident. Isprăvesc sfătuindu-l să se retragă la vila Albastroș (Buzău) și să steie liniștit acolo.

Seara, generalul dă o masă în onoarea generalului Franchet d'Esperey, sosit dimineața. Franchet d'Esperey îmi

spune că acum trebuie să se asigure îndeplinirea tuturor năzuințelor noastre.

11 decembrie. Caius Brediceanu vine la mine și-mi arată verbal (dându-mi și un memoriu scris) ce se petrece în Ardeal și mai ales în Banat, unde sârbii își fac de cap, în dauna noastră. Îl sfătuiesc: 1) să pună pe șvabi ca să ceară unirea cu România și nu cu sârbii; 2) să se ceară de Consiliul Diriginte schimbarea liniei de demarcațiune (pe Mureș) trasată de Franchet d'Esperey și Karolyi, cum au obținut cehoslovacii schimbarea liniei lor de demarcațiune față de unguri.

La dejunul dat de generalul Coandă, generalul Franchet d'Esperey arată serviciile ce am făcut noi românii înțelegării prin degajarea Verdunului.

G. Corbescu transmite o notă a Siguranței Generale arătând că soldații socialiști francezi au făgăduit concursul lor pentru triumful socialismului în România. Atrag atenția generalului și a lui Caput asupra acestui fapt.

12 decembrie. În înțelegere cu generalul Franchet d'Esperey, se stabilește ca a) linia de demarcație între armatele Henrys (Armée française d'Orient) și Berthelot (Armée du Danube) să fie Tisa. Ca urmare sârbii vor evacua Banatul, care nu va fi însă ocupat de români, b) Linia de demarcațiune de pe Mureș să fie dusă pe linia prevăzută prin convenția din august 1916.

Se schimbă guvernul, Brătianu formând noul guvern. Vorbind cu generalul Berthelot de această schimbare, el îmi arată mirarea față de atitudinea conservatorilor și de cădăria lor cu Averescu, cu care el (Berthelot) n-ar putea avea nici o relație. Berthelot vrea să meargă la Belgard și să viziteze Transilvania. Îmi cere să studiez un proiect pentru aceste vizite.

Părintele Zéphyrin revine cu chestiunea Netzhammer, soluția ar fi, după părerea lui, demisia acestuia.

Seara regele dă, la Palatul Regal din Calea Victoriei, o

masa la care iau parte, în afară de șefii militari aliați, câte 50 de oșteni englezi, francezi și români. Simplitatea și urbanitatea regelui și a copiilor sai impresionează pe toți. Ostașii cer și obțin autografe ce li se dau cu multă bunăvoință de rege și prinți. Se regretă absența reginei, grav bolnavă.

Stau de vorbă cu subofițeri și soldați din regimentul englez Devonshire. Sunt dornici de a cunoaște situațiunea generală și nu par încântați de eventuala lor mergere în Rusia.

13 decembrie. Generalul Berthelot telegrafiază lui Cle-

tic al afacerilor și că membrii ei sunt nebuloși.

Pun la curent pe Caius Brediceanu despre ultimele modificări relative la Banat și la schimbarea liniei de demarcație. El îmi cere sfatul dacă să intre în minister ca ministru fără portofoliu sau nu. Îi răspund că e datoria fiecărui român să pună acum umărul la roată și că abținerea conservatorilor acum este criminală.

16 decembrie. Dimineața am o întrevedere (la Palatul Regal, unde sunt găzduiți) cu episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, cum și cu domnii Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș

nu par să priceapă nevoia unei politici constructive. Ei se tem de soluțiunea ce se va da chestiunii Banatului, pe care teren se arată foarte dârzi.

Convorbiri cu generalii Peano, șeful misiunii de legătură italiană și Hagić, șeful celei sârbești, cu privire la evacuarea foștilor prizonieri italieni și sârbi, aflați încă în România.

În ceea ce privește comisiunea de informație pentru asigurarea aprovizionării noastre, Brătianu face caz, cu drept cuvânt, de faptul că suntem puși pe aceeași linie cu Bulgaria și Turcia. În

Delegația care a adus la București Rezoluția Marii Uniri; de la stânga la dreapta: Al. Vaida-Voevod, Miron Cristea, I. Hossu și V. Goldiș

Generalul Berthelot

menceau cerând să ieie măsuri pentru ca guvernul unguresc să nu mai facă agitații bolșevice (în Transilvania) și să nu mai tolereze prezența lui Rakovski la Budapesta.

14 decembrie. Tedeum pentru unirea cu Transilvania. Aflu că Franchet d'Esperey a plecat din București supărat că nu i s-a dat Ordinul „Mihai Viteazul” cls. I. De altfel a făcut o serie de gafe tot timpul cât a fost aici.

15 decembrie. Despre delegațiunea ardeleană venită în București pentru a prezenta actul unirii, I.I.C. Brătianu spune că nu are simțul prac-

tic al afacerilor și că membrii ei sunt nebuloși. Pun la curent pe Caius Brediceanu despre ultimele modificări relative la Banat și la schimbarea liniei de demarcație. El îmi cere sfatul dacă să intre în minister ca ministru fără portofoliu sau nu. Îi răspund că e datoria fiecărui român să pună acum umărul la roată și că abținerea conservatorilor acum este criminală.

această chestiune, ca și în aceea a Dobrogei, nu se ține destul seamă de către Aliați, de fapt că le suntem aliați, că avem tratate formale și că am luptat și suferit pentru cauza comună.

Seara, reprezentatie de gală, la Teatrul Național, în cinstea delegațiunii ardele- nești.

Regina este, în sfârșit, mai bine.

I. Bianu mă înștiințează că azi în ședința Academiei, Gr. Antipa a cerut o protestare (al cărei text mi-a fost dat ulter- ior) [publicat în *Magazin is- toric*, nr. 8/1991], cum că nu

a fost funcționar al Comandaturii germane, cum a afirmat primul ministru Brătianu. Această înștiințare din partea lui Bianu era un fel de răspuns la o comunicare ce-i făcusem eu cu câteva zile înainte, cum că generalul Berthelot refuză să primească o delegație a Academiei Române (ce ceruse a-i prezenta omagii), dacă Antipa făcea parte din ea.

17 decembrie. Sunt atașati biroului meu Gr. Romalo¹, Robert Bossy, Al. Balș și locotenentul englez Noël Baines. Nu am avut decât să mă laud de colaborarea lor.

Al. Vaida-Voevod și V. Gol-

trimis doi emisari, Horvath și Hohenlohe, la Berthelot, spre a-l îndupleca să nu schimbe linia de demarcație. Se tem ca aceștia să nu influențeze pe general. Îi asigur că nu.

18 decembrie. Generalul Berthelot, care a fost câteva zile la Iași, s-a întors și-mi spune, că într-o convorbire cu Dimitrie Greceanu, acesta i-a spus că dacă Brătianu ar numi un neutru (un magistrat de pildă) ca ministru de interne, ei (conservatorii) ar colabora cu dânsul. Comunicând aceasta lui Brătianu, îmi răspunde: „Nu dau ministerul nimănui, căci înțeleg să guvernez. Partidul liberal este

până la 24 decembrie. Mabilais arată, dând detalii, cum bulgarii voiau să facă din ocupație un fapt împlinit.

19 decembrie. Evacuările Dobrogei și Banatului ne dau mult de furcă. Faptul că Alianții par a nu voi să țină seama de convențiile din 1916 indis-pune pe toată lumea de aici.

Dau seara o serată dansantă la mine acasă; serată la care regele dă voie principe-selor Elisabeta și Mărioara să asiste. A. Lavillier expune, într-unul din saloane, lucrări de-ale sale. Generalul Ballard îmi spune că a revenit asupra părerilor sale despre Ave-rescu și că eu am avut drep-

și regina Maria

A doua Misiune militară franceză în România (1918-1919)

diș mă previn că ungurii au

¹ Acesta-mi comunică azi convorbirea ce a avut de curând cu prințul Carol (cu care a crescut și al cărui prieten a fost). Chemat de print, i-a spus că, în privința căsătoriei lui cu d-ra Lambrino, el (Romalo) îl judecă ca print moștenitor și ca om. Ca print moștenitor, e deopotrivă cu colonelul Sturdza, un dezerter de la postul și datoria sa. Ca om, îl disprețuiește, „câci el sera cocu avant deux mois” [câci el va fi încoronat în mai puțin de două luni]. Prințul n-a spus o vorbă și a înghițit totul. Seara vorbind cu Brătianu de aceeași chestiune, acesta ne spune că și el a spus prințului Carol că căsătoria sa e o dezerțiune de la post și e mai rea ca o dezerțiune de pe câmpul de luptă, căci pe câmpul de luptă putea fi înlocuit, iar ca print moștenitor nu [n. R.R.R.].

tare; a dovedit-o. A propus reformele; le va îndeplini. N-am nevoie de ajutorul conservatorilor. Dacă le-am oferit locuri, e pentru a-i face și pe ei părtași la faptele mari de acum și pentru a ne arăta uniți în fața străinătății. Am telegrafiat lui Tache Ionescu în acest sens. Îi aștept răspunsul. De nu acceptă, voi băga transilvăneni în minister și voi forma un adevărat minister național”.

Bun rezumat istoric alcătuit de maiorul Mabilais asupra evacuării Dobrogei de bulgari și de autoritățile civile; acestea din urmă trebuie să plece

tate în această privință.

Telegrafiez (prin Legațiunea României din Paris) lui A. Gauvain, că articolul său din *Journal des Débats*, din 16 noiembrie, a făcut aici un efect deplorabil. În acest articol, Gauvain spunea că puterile înțelegerii fuseseră prea darnice cu prilejul încheierii convențiunii din august 1916, atribuind României teritorii în care densitatea populației românești nu justifica anexarea lor de către țara noastră. El propunea ca România să consimtă la o revizuire a graniței de Nord-Vest, așa cum fu-

sese prevăzută în sus zisa convențiune.

20 decembrie. Requiem pentru generalul Lafond¹.

Mă chiamă generalul Prezan și-mi spune că ar vrea să obțină completa dezarmare a ungurilor și a bulgarilor pentru ca, după încheierea păcii, ei să nu se poată arunca asupra noastră, în special ungurii, cari au acum arme multe luate de la trupele marelui Mackensen. Căutăm o soluție și în ceea ce privește minele de la Petroșani.

Îi comunic că generalul B[urileanu], adăpostit tot războiul pe la servicii, a scris generalului Berthelot cerând să intre în Paris, odată cu mareșalul Foch, în capul trupelor aliate.

Lui Sollier (părintele Zéphyrin), venit din nou cu chestiunea Netzhammer, îi spun că ar trebui ei să-i inspire ideea de a se retrage. Sollier crede că ar fi mai bine să o ceară Brătianu la Roma.

Chem pe Griffith Evans și-l fac să telegrafizeze guvernului englez reaua impresie ce a produs articolul lui Gauvain din 16 noiembrie cum și faptul că Alianții nu ne lasă să exercităm toate drepturile noastre de suveranitate în Dobrogea, care e a noastră, deși au garantat, prin convenția din august 1916, integritatea noastră teritorială.

21 decembrie. După cerea lui B. Știrbey cer lui Griffith Evans (ceea ce face) să telegrafizeze la Londra: „Am căpatat impresia în cercurile Curții și cele guvernamentale că, cu toate că sunt adânc recunoscătoare colonelului Boyle, doresc să se știe că numai dl. Mișu, ministrul român, reprezintă guvernul în ceea ce privește afacerile obștești și pe Majestatea Lor în ceea ce privește afacerile lor private și în special în ceea ce privește pe principele Neculai” (Acesta, întovărit de N. Mișu, fusese trimis în Anglia la școala din Eton).

Insist din nou pe lângă Berthelot în chestiunea Do-

brogei, arătându-i ce jignitoare e situațiunea noastră acolo. Îmi arată că a telegrafiat în acest sens la Paris, dar că are ordine precise. Aprobă părerea mea ca Brătianu să telegrafizeze la Paris și la Londra, cum aprobă să mărim efectivul jandarmeriei din Dobrogea și ca să trimitem grănicerii acolo.

Brătianu, căruia îi comunic convorbirea mea cu Berthelot, mă însărcinează să redactez o telegramă identică către legațiile noastre din Londra și din Paris, arătându-le situația din Dobrogea și spunându-le să intervină pe lângă guvernele respective ca să autorizeze intrarea trupelor noastre acolo. (Acele telegrame n-au pornit decât la 23 decembrie.)

Vorbind de chestiunea Netzhammer, Brătianu e și el de părere că ar fi bine ca acesta să-și ceară singur rechemarea și adaogă că are deocamdată atâtea chestiuni importante că nu vrea să-și creeze o nouă greutate cerând rechemarea arhiepiscopului catolic. Adaogă că, de altminterale, Netzhammer a servit familia regală și nu a fost dușman României. Îmi mai spune că ministrul francez al afacerilor străine, S. Pichon, a vorbit lui C. Crețeanu în sensul articolului A. Gauvain de la 16 noiembrie, sfătuind guvernul român să nu iie drept bază convenția din 1916, căci Franța ne va susține în toate revendicațiunile noastre. Brătianu a telegrafiat lui V. Antonescu și lui N. Mișu că nu poate lua drept bază decât acea convențiune și că Franța și Anglia trebuiesc să-l susțină.

22 decembrie. Spre a sili pe ruși să se înțeleagă unii cu alții (fiecare fracțiune sau facțiune arătându-se ca singură reprezentantă a intereselor rusești și fiind dușmănoasă celorlalte), Berthelot, care, precum am spus, este deplin impuțernicit al guvernelor înțelegerii în Rusia meridională, le declară că nu vrea să aibă a face cu dânsii decât prin mijlocirea lui Poklewski-Kozel.

Convorbire cu generalul

Ballard, care cunoaște bine și se interesează mult de lucrurile din Rusia, unde ar vrea să fie folosit. Îmi atrage atenția că Brătianu, după dânsul singurul nostru om de stat, a greșit bruscând pe ruși, căci își creează dușmani și are destui și fără ei.

23 decembrie. Brătianu îmi spune că el nu dă arme rușilor (toate facțiunile rusești cer să li se deie din armamentul provenit din dezarmarea trupelor rusești în 1917); până ce nu recunosc întâi alipirea Basarabiei de România. Rușii vorbesc de refacerea mării Rusii fără Polonia, dar nu spun nimic despre Basarabia. Asta nu se poate. Dacă nu-i silim acum când sunt slabi, nu o vor face-o mai târziu, când vor fi tari; ei au nevoie acum de noi. El socotește greșit faptul că Alianții se sprijină în Rusia numai pe reactionari și pe imperialiști, căci, deși crede și el că va trebui să se revină la imperiu, în Rusia se doresc sincer reforme largi și asta este tăria lui Petliura.

Ballard îmi spune că punându-se pe temelia pe care se pune Brătianu, acesta greșeste pentru că chestiunea Basarabiei se va rezuma în discuție la încheierea tratatului de pace și atunci vom avea Rusia contra noastră și Rusia e mai puternică decât se crede. O delegațiune de basarabeni, cu Krupenski în cap, s-a dus în Anglia ca să lucreze pentru nerecunoașterea unirii ei cu România și are ca armă multe greșeli făcute de ai noștri în Basarabia. El (Ballard) le-a pus până acum pe seama lui Marghiloman.

Noi insistențe pe lângă Berthelot ca să ridice interdicția de a cunoaște și a frecventa anume doamne, intervenții lipsite de demnitate și încurajate pentru una din aceste doamne de De Belloy. Generalul nu revine.

Generalul Peano intervine în scris în chestiunea transportului foștilor prizonieri italieni.

24 decembrie. Primim manifeste antiromânești ale comuniștilor unguri și un ma-

¹ Rămăs în martie 1918 ca atașat militar francez la Iași, unde a murit în urma unei răceli [n. R.R.R.].

nifest al ministrului agriculturii ungur arătând că guvernul lui va da pământ soldaților demobilizați ce n-au pământ. Desigur vrea să ne-o ieie înainte. Brătianu se teme de bolșevism și-mi spune să vorbesc cu Berthelot în această privință.

Generalul e scârbit de acțiunea lui T. Ionescu în Franța și de lipsa de unitate (de vederi și de acțiune) a Aliatilor în Rusia.

Ballard vine la mine și-mi spune că nu vrea să raporteze la Londra convorbirea noastră de ieri, dacă nu e autorizat de Brătianu.

25 decembrie. Numărul din 5 decembrie al revistei *New Europe* conține articole asemănătoare articolului lui Gauvain din *Journal des Débats* din 16 noiembrie, ceea ce dovedește că, atât la Londra cât și la Paris, se dorește a nu se ține seamă de convenția din august 1916.

Din ordinul reginei mi se arată [de către Barbu Știrbey] scrisoarea obraznică și rea pe care i-a adresat-o Marta Bibescu.

Medicul colonel Reverchon, într-o notă cu data de azi, arată că el n-a autorizat pe această doamnă să viziteze pe un ofițer francez din spitalul ce conduce.

Călătoria generalului Berthelot la Belgrad, în Banat, în Crișana și în Transilvania e organizată. Plecăm seara cu un tren special în care vom locui nouă zile. Ne întovărășesc locotenentul colonel J. Grollemund, locotenentul P. Crouzier și căpitanul de Suguy. Acesta urmează ca de la Belgrad să meargă la Paris. Îi dau câte o scurtă dare de seamă despre relațiile României cu vecinii ei pentru A. Gauvain și pentru C.D. Thomson.

Trenul nostru e compus dintr-un vagon salon pentru general și pentru mine, un vagon cu paturi, pentru ceilalți ofițeri și diferitele persoane ce ne-au întovărășit pe anume distanțe, un vagon restaurant și un vagon de siguranță. Am luat ca bucătar pe fostul meu bucătar, acum ordonanța mea, Louis Dena-

miel. Consiliul Diriginte a luat măsuri pentru aprovizionarea noastră în diferite gări, aprovizionare bogată, care a întrecut cu mult nevoile. Am aflat ulterior că bucătarul a făcut și conserve din care a comercializat o bună parte la întoarcerea la București. Pot spune că tot timpul călătoriei, atât Lucullus cât și Gargantua ar fi fost pe deplin satisfăcuți.

În vederea discuțiilor viitoare cu generalul Henrys și cu sârbii, Marele Cartier General ne dă un tablou de barbării maghiare și nelegiuiiri sârbești.

Spre a nu repeta mereu același lucru, arăt aici că această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor. Cu miile, pe alocurea cu zecile de mii, îmbrăcați în haine de sărbătoare fluturând steaguri românești (adesea cu culorile puse de-a-ndoasele), cântând *Deșteaptă-te, române, Trăiască regele* și în multe localități *La Marseillaise*, s-au revărsat asupra garilor prin care urma să treacă generalul Berthelot, așteptând acest tren chiar și până la 14 ore și ocupând împrejurimile garilor atunci când trupe sârbești sau ungurești îi împiedicau să intre pe cheiurile garilor. Nu numai bătrâni și femei plângeau de emoție față de marea ceasului dar am văzut — și nu numai odată —

lacrimi și în ochii lui Berthelot. Cine nu a trăit acele ceasuri și zile nu-și poate închipui mulțumirea ceasului prezent și a nădejdii în viitor ce ele trezeau.

Și apoi, cuvântări, cuvântări și iarăși cuvântări, în românește, în franțuzește, nemțește, ungurește, sârbește și chiar latinește. La toate aceste cuvântări (pe care le traduceam generalului, afară de cele sârbești și ungurești), acesta a răspuns recomandând: românilor, cari au suferit atâtea sute de ani, răbdare până la hotărârile Congresului de pace, din care va ieși desigur Marea Românie, iar delegaților minoritarilor dându-le sfatul de a trăi în bună înțelegere cu românii și a deveni cetățeni folositori ai României Mari, recomandări și sfaturi pe care le traduceam în românește, celor cărora le erau destinate.

În fiecare zi raportam telegrafic la București cele întâmplate, discutate sau hotărâte. Locotenent colonelul Grollemund a scris o dare de seamă asupra acestei călătorii, dare de seamă ce a fost publicată în *L'Indépendance Roumaine*.

26 decembrie. Prin Orșova în Banat spre Timișoara unde dormim noaptea-n tren. ■

Prezentare și selecție
Gabriela DUMITRESCU

PALESTINIANĂ
(Monoverb: 6-8)

Radu STOIANOV

Album istoric: GENERALUL EREMIA GRIGORESCU

În 1920, tipografia Curții Regale „F. Göbl” publica — în excelente condiții grafice — albumul *Un erou al neamului* — generalul Eremia Grigorescu, „cinstindu-se pe această cale — după cum se menționează pe contrapagina foii de titlu — pomenirea în vecii vecilor a icoanei neînfrântului și vajnicului general Eremia Grigorescu, biruitorul lui Mackensen, înfricoșătorul cotropitor a toată Oltenia, Muntenia și Dobrogea”.

Albumul apărea la un an de la trecerea în neființă a generalului Grigorescu (născut în 1863) și reunea mărturiile documentare colecționate și editate de Vasile Malaxa privind viața și faptele de arme ale acestuia, cu scopul de „a ține trează în poporul românesc amintirea eroului”. Lucrarea, se arată în introducere, era „fructul osârdiilor unui grup de admiratori care nădăjduiesc s-o vază răsfoită cât mai des de românii de pretutindeni, din Sătmăr până în Dunăre, din Boian până la Mare, de la Tisa până la Kaliacra”.

În deschiderea albumului, este reprodusă însemnarea autografa

a reginei Maria: „Ultarea nu va putea niciodată șterge urmele aceluia a cărui amintire trăiește în sufletul unui popor”.

În Prefața lucrării, A. D. Xenopol notează îndurerat: „Crezută-am eu că mâna mea slăbită, cari luptă cu moartea de 5 ani, în al 72-lea an al vieții mele va scrie aceste rânduri pe volumul care amintește și *Funerariile tale*...”

Tu, atât de frumos, atât de viu-nic și atât de plin de viață?

Tu, care mă urcai cu o singură mână pe treptele Academiei ca să-mi dăruiești bucuria de a asista încă la ședințele ei...

Iertați-mă iubiți cititori și voi alcătuitori pioși ai acestei scumpi amintiri că nu pot să scriu gândindu-mă la dânsul decât un singur cuvânt: *Durere*”.

A. D. Xenopol îl cunoștea pe Eremia Grigorescu încă din perioada studiilor acestuia la Iași, făcând parte din comisia în fața căreia viitorul general și-a susținut bacalaureatul, în Aula Universității ieșene.

Mărturiile documentare reunite în acest volum sunt completate de 41 fotografii, de la acelea în care este înfățișat ca absolvent al

Gimnaziului din Galați și până la cele de pe ultimul drum, din iulie 1919, când rămășițele sale pământești au fost înhumate la Mărășești.

Pe o pagină în care este reprodusă ultima fotografie a generalului de corp de armată Eremia Grigorescu, cu crucea Ordinului „Mihai Viteazul”, clasa I, este tipărită și această însemnare autografă a sa: „Strejerii de la porțile Moldovei, care au pus stavila puhoiului vrăjmaș făcând stâncă împrejurul meu, au scris cu sânge pe crestele de la Slănic, Oituz și Cașin «Pe aici nu se trece»”.

La Mărășești s-a răspuns lui Mackensen: «Nici pe aici nu se trece»”.

Devenit raritate bibliofilă, albumul comemorativ Eremia Grigorescu include în paginile sale amintirea unuia dintre cei care — cu vitejia faptelor de arme și cu credința în libertatea neamului — au făurit Marea Unire în urmă cu 75 ani, la 1 Decembrie 1918.

I. LĂCUSTĂ

COPERTELE

①④ Încoronarea regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia, detaliu din fresca Ateului Român — operă a pictorului Costin Petrescu — ilustrând semnificația Marii Uniri (imagine răversată)

② **Triptic**, artă greacă, sec. XVII-XVIII. Provine din colecția Georges Abou Adal, găzduită în vara acestui an de Muzeul Carnavalet din Paris. Voleții sunt pictați pe ambele fețe, iar întreg ansamblul este decorat cu bogate sculpturi. Pe panoul central este reprezentată într-o manieră occidentală, scena Nașterii Domnului. Celelalte scene reprezintă, în sens invers acelor de ceașornic, Botezul, Transfigurarea, Buna Vestire și Prezentarea lui Cristos la Templu. În primul număr din anul viitor, un incitant interviu al comisariatului științific al expoziției, academician Virgil Cândea.

PLANSELE

①②③④ Fotografii-document din zbuciumul anilor când, cu un efort suprem, românii au rezistat agresiunii, demonstrând că „Pe aici nu se trece!” **Planșa ①** în medalion — ultima fotografie a generalului Eremia Grigorescu. Generalul (x) împreună cu regele Ferdinand (xx) în inspecției pe front. **Planșa ②** Generalul Al. Averescu (x) împreună cu colonelul adjutant E. Baliff (xx) (sus) și generalul Grigorescu (x) primind raportul **Planșa ③** Regina Maria la Cartierul General al Armatei I (sus); generalul H. Berthelot (x) remite eroului de la Mărășești „Legiunea de onoare” în gradul de comandor. **Planșa ④** Eremia Grigorescu (x) în inspecție pe linia frontului (sus) și la o unitate de aviație. **Generalul Eremia Grigorescu**, p. 32)

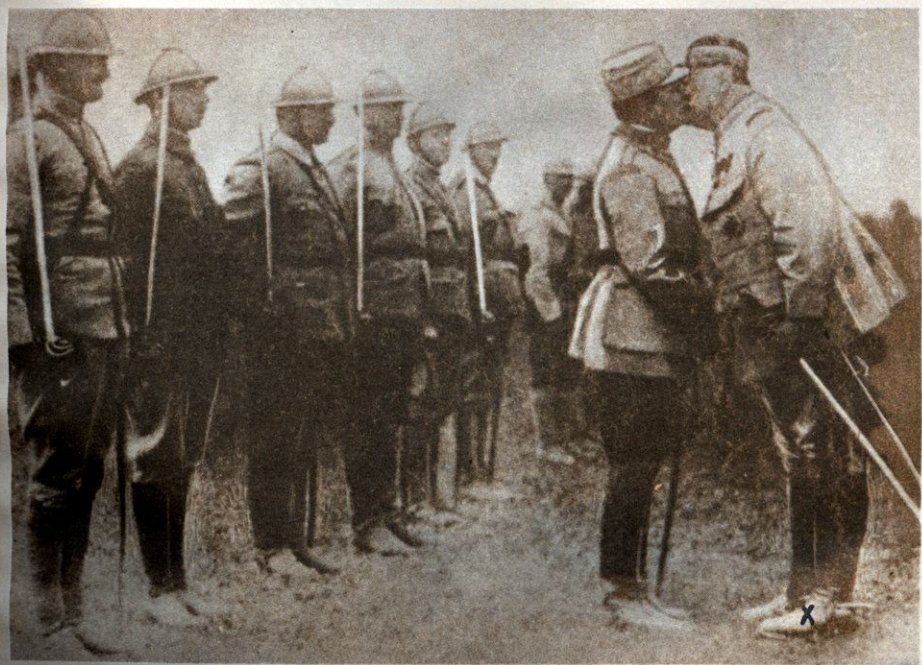
Album

istoric

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME

NECUNOSCUTĂ

Sociologii Europei Occidentale vorbesc tot mai mult de o modificare a comportamentului uman. Printre argumentele invocate sunt și cele privind spargerea familiei ca o unitate de bază a societății, sporirea numărului burlacilor și a copiilor aflați în grija unui singur părinte — mai ales în zonele urbane. Se consideră că o consecință directă va fi și modificarea comportamentului alimentar: în următorii 20 ani, timpul consacrat pregătirii meselor se va reduce cu 2/3. Oala cu ciorbă și cratița cu tocană sunt

înlocuite tot mai mult de porțiile individuale, de semi-preparate, supra-înghețate, legume ambalate sub vid, sosuri gata pregătite etc. Dar, cum se întâmplă de obicei — și aici stă probabil unul dintre secretele supraviețuirii ființei umane — orice fenomen provoacă apariția contra curentului. A apărut deci și tendința reîntoarcerii la produsele cu, cel puțin, gusturi tradiționale, care să reamintească de pâinea de casă, laptele proaspăt muls de la vacă, ouăle de la găinile din curte, păsările hrănite cu boabe, nu cu făină

de pește, brânza făcută de ciobani etc.

Pe de altă parte, viața sedentară a generat o adevărată manie a produselor alimentare puțin bogate în grăsimi. S-a adăugat și constatarea că regimul alimentar al omului modern deficitar în fibre, fructe și legume contribuie la apariția unor numeroase maladii. Chiar dacă în Occident sunt magazine care oferă, în raioane specializate, produse obținute în ferme unde nu se folosesc îngrășăminte chimice etc., este clar că la actuala populație a globului, salvarea nu poate veni

doar de la agricultura ecologică a strămoșilor noștri. Iată de ce aditivii alimentari capătă un rol tot mai important. Vom vedea, în cele ce urmează, că și la acest capitol — în general, în domeniul specialităților chimice — cu aplicare în industria alimentară și în cea cosmetică — Grupul Rhône-Poulenc este foarte bine situat și poate deci ajuta industria noastră să ne ofere produse alimentare mai gustoase, mai frumoase prezentate, la fel ca și produse cosmetice de mai bună calitate.

"Biblioteca de brânzeturi"

Industria agro-alimentară face eforturi pentru a se adapta noilor cerințe ale consumatorilor. Grație experienței pe care a dobândit-o în domeniul biologiei, biochimiei, farmaciei și biotehnologiei, cât și achizițiilor realizate în ultimii ani, Grupul Rhône-Poulenc oferă o mare varietate de ingrediente și aditivi. Piața acestora crește cu 6% în fiecare an. Deja, Grupul Rhône-Poulenc deține locul întâi în lume în producerea de vanilină, fosfați alimentari și produse pentru prelucrarea lactatelor și locul doi la guma xanthan.

Și în acest domeniu — ca și în celelalte ramuri de activitate pe care le-am prezentat până acum — cheia succeselor obținute de Rhône-Poulenc stă în investițiile masive făcute în cercetare. În cazul aditivilor și ingredientilor alimentari, ca și a celor folosiți în industria cosmetică, procesul de cercetare trebuie să țină cont de o serie de cerințe specifice. În primul rând, pentru că gusturile diferă de la o țară la alta, cercetarea aplicativă trebuie să fie foarte receptivă la solicitările clienților și, în consecință, puternic descentralizată. Grupul dispune de peste 30 laboratoare răspândite pe toate continentele. În același timp, pentru că ziua de mâine trebuie pregătită încă de azi, laboratoare situate în Elveția, Franța și S.U.A. au ca obiectiv pregătirea tehnologiilor și produselor de viitor. De asemenea, toate problemele întâlnite în cursul aplicării la scară industrială sunt reexaminare în laborator.

Principalul obiectiv urmărit

este ca produsul obținut să aibă o textură, un gust și un miros cât mai apropiate de cele naturale. Pentru prepararea brânzeturilor și a produselor din carne, Grupul Rhône-Poulenc oferă, prin filiala sa *Texel*, o gamă variată de aditivi și ingrediente. *Texel* reunește, de fapt, trei societăți anterioare: Marschall, Eurozyme și Lacto-Labo. Principalele materii prime sunt obținute din natură. De altfel, procese de preparare a produselor agro-alimentare erau cunoscute oamienilor din antichitate: în neolitic beau deja lapte prins; mai târziu, egiptenii pregăteau bere, iar călugării Evului Mediu erau maeștrii neîntrecuți în prepararea diferitelor sortimente de brânză. *Texel* și-a creat o adevărată "bibliotecă" în care pot fi găsiți fermenți lactici, fermenți speciali pentru maturare, toate soiurile de brânzeturi din lume. Rostul ei este să permită asigurarea gustului original pentru orice fel de produs. Fermenți speciali adăugați unor brânzeturi cu un conținut redus de calorii asigură aromele pierdute prin îndepărtarea grăsimilor. Alții grăbesc maturarea cărnii tocate în cârnați, prelungindu-le în același timp viața în galantar. În sfârșit, *Texel* oferă și fermenți malolactici, care activează cea de a doua fermentare a vinului.

Întreg procesul de producție este strict monitorizat, etapele de producție fiind automatizate pentru a elimina riscurile de contaminare. Regulile de igienă impuse pot fi comparate cu cele dintr-un bloc operator.

În perspectivă, activitatea de cercetare din cadrul *Texel* urmărește obținerea unor noi drojdii și mucegaieri care să dea un gust mai bun și o

aromă mai plăcută brânzeturilor. Iar în cadrul programului Bio Avenir se studiază posibilitățile de a inhiba anumite microorganisme patogene, pentru a permite industriei alimentare să lupte mai eficient contra contaminărilor microbiene.

Produsele alimentare sunt transformate în alimente "ușoare" cu ajutorul hidrocolizilor. Proprietățile lor de a reține apa, de a lianți, de a îngroșa permit îmbunătățirea sortimentelor existente și crearea altora potrivite pentru cupetoarele cu microunde. Prin filiala sa *Meyhall*, Rhône-Poulenc este foarte bine plasat și în acest domeniu. Sub marca *Meyhall* sunt comercializate făinile de roșcovă și guar (o leguminoasă ce crește în Pakistan), produse vegetale 100%, iar sub marca *Rhodigel*, guma xanthan. Această din urmă este obținută prin fermentarea bacteriei "xanthomonas campestris". *Rhodigel-Supra* este un granulat xanthan, care combină o dispersabilitate maximă cu o hidratare regulată, putând fi utilizată în alimentele cu putere calorică redusă, în care nu se pot încorpora ingrediente pe bază de ulei sau zahăr. *Rhodigel-Easy*, disponibil și sub formă de granule, oferă o dispersie mai ușoară și o hidratare rapidă; principala utilizare este pentru alimentele cu un mare conținut de zahăr sau sare. *Meyhall* oferă, sub marca *Meyrogen*, o multitudine de stabilizatori pentru înghețată (indicativul IC; au funcții nu numai de stabilizare și emulsifiere, ci îmbunătățesc și comportamentul produsului în timpul păstrării și expunerii lui în vederea comercializării); supe, sosuri și mâncăruri semi-preparate (indicativul MS; în func-

ție de destinație, sunt obținuți din diverse combinații de hidrocoloizi, gumă xanthane și proteine); produse lactate fermentate (indicativ JO; îmbunătățesc comportamentul lor în condițiile transportului la distanțe mai mari); creme și deserturi (indicativ NO; dau o stabilitate deosebită produsului și aspectul deosebit de atrăgător); băuturi și creme bătute (indicativ GN; fiecare stabilizator și emulsifiant este adaptat tipului de băutură căruia îi este destinat).

Furnizori pentru Colgate și Axion

Presa de la noi a relatat în ultima vreme despre cazurile tot mai numeroase de îmbolnăviri cu salmonella constatate - mai ales - în Occident. Rhône-Poulenc a pus la punct procedeul Av-Gardtm TSP de tratare a puilor contra salmonella, brevetat deja în S.U.A. Sunt în studiu posibilitățile de aplicare și la alte tipuri de carne și la pește, cât și comercializarea lui în Europa.

Descoperită în 1876, de către savantul german Reimer, aroma de vanilie (vanilina) este cea mai răspândită aromă artificială din lume. Vanilia obținută pe cale naturală ar fi fost, în mod evident, insuficientă pentru a face față cererii actuale. Producția de vanilină a început în 1920, la Saint-Fons, lângă Lyon. Astăzi, ea este produsă de către grupul Rhône-Poulenc și la Baton Rouge, în S.U.A., fiind exportată în 140 țări.

Un alt domeniu în care excellează Rhône-Poulenc sunt micromembranele pentru filtre speciale. Create inițial pentru cercetările din domeniul medical, ele au fost adaptate și pentru domeniul alimentar, fiind comercializate prin Tech-Sep. Membrane organice sau minerale sunt folosite și pentru standardizarea conținutului de proteine al laptelui folosit pentru obținerea brânzei.

Polifosfații (utilizați ca agenți de dospit pentru cereale, suncă, brânză topită și cârnați) și enzimele (alfa și

beta amilazele; absolut necesare pentru a asigura o fermentare consistentă în condițiile unei producții de masă) se numără, de asemenea printre produsele oferite de Grupul Rhône-Poulenc industriei alimentare. La fel ca și derivatele din siliconi - cunoștințele noastre din numărul trecut. Acestea au utilizări multiple, începând cu etichetele produselor, ambalajul și terminând cu aditivii mențiți să împiedice formarea de spume.

Fără a fi un producător de cosmetice, grupul Rhône-Poulenc contribuie la realizarea multor produse din acest domeniu, furnizând ingredientii și aditivi pentru parfumuri și ape de toaletă, truse de machiaj, uleiuri pentru bronzare, creme pentru piele, șamponuri și săpunuri, deodorante, pastă de dinți. În România, de exemplu, pasta de dinți Colgate incorporează fosfat dicalcic-Victor DF produs de Rhône-Poulenc, iar capacele de la tuburile pastei de dinți sunt mai albe datorită bioxidului de titan. În pasta de curățat Axion intră silicat de

sodiu provenit tot de la Rhône-Poulenc.

În sfârșit, Rhône-Poulenc oferă producătorilor români interesați: membrane, filtre și tehnologii de micro și ultra-filtrare pentru apă, bere, vin, băuturi nealcoolice; cărbuni activi pentru decolorarea și ameliorarea gustului vinului; pământuri de filtrare pentru bere și vin Diatomée-Clarcel; site moleculare pentru filtrarea berii și a vinului Silice-Actigel; adjuvanți pentru purificarea apei potabile și industriale; adjuvanți pentru limpezirea berii și vinului; adjuvanți și pasteurizanți pentru sucuri și siropuri din fructe; gumă xanthan granulată Rhodigel pentru sucuri din fructe; produse bio-chimice pentru purificarea constituenților activi ai băuturilor nealcoolice; arome alimentare Sweetarome-Vanilina; stabilizatori și emulgatori pentru băuturi nealcoolice Meyprogen. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Documente inedite

CARDINALUL IULIU HOSSU

„...Ce spun acum,
doresc să se audă întotdeauna:
am fost și eu la Alba Iulia!”

Cardinalul Iuliu Hossu își așteaptă biografia de o talie cu sine, cu aceeași răbdare cu care a știut să înfrunte greutățile: păstor de suflete și om al cetății, el luminează istoria românilor, de care n-a voit să se despartă sub nici o formă, cu nestinsa flacără a sacrificiului.

A fi exilat dincolo de hotarele țării, este o pedeapsă. A fi exilat de către ai tăi, în hotarele țării, este un supliciu. A fi exilat dincolo de hotarele țării, îți rămâne speranța revenirii între ai tăi, în spațiul pe care nici o forță nu are cum să-l pustiască. A fi exilat în hotarele țării, te lipsește însă de speranță și-ți pustiește perspectiva de viață.

La două extreme ale istoriei ni se descoperă uimitoare asemănări la două mari personalități, egale în conștiință prin sacrificiul pentru unitatea românilor: episcopul Ion Inocențiu Micu își încheia viața în 1786, exilat în Roma de către ai săi (catolici) printre ai săi și, la aproape 200 de ani după el, în 1970, își încheia viața, exilat în București (Căldărușani), de către

ai săi, printre ai săi, episcopul Iuliu Hossu — declarat la 28 aprilie 1969 cardinal „in pectore” (în secret)¹. Ca și Ion Inocențiu Micu, cardinalul Iuliu Hossu (30 ianuarie 1885-29 mai 1970), care nu a ajuns să poarte pe umeri sacra purpură română, a învins exilul nu atât cu speranța, cât cu credința. Câteva acte de arhivă îi sunt îndeajunse linii de portret pentru tăria în credința care l-a îmbrăcat însă cu incandescență în sacra purpură a neamului pe care l-a slujit până în ultima clipă a vieții. A vieții care, în chip obsesiv l-a consumat între două soroace — 1 Decembrie 1918 (Unirea de la Alba Iulia) și 1 decembrie 1948 (decretul nr. 358 al Prezidiului Marii Adunări Naționale din 1 decembrie 1948 de suprimare definitivă a cultului greco-catolic) — soroace atât de contrastante dar pe care le-a trăit cu dăruenie, conștient de puterea adevărului.

La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, *Hotărârea Marii Adunări Naționale* a răsunat și prin glasul tânărului episcop unit Iuliu Hossu, sub privirile episcopului ortodox Miron Cristea și ale lui Vasile Goldiș, sub tricolorul Gărzilor Naționale din Ardeal și Banat, ca o bătaie de inimă colectivă a celor de față. Glasul lui s-a auzit răspicat:

*Fraților,
Ceasul plinirii vremii este acesta, când Dumnezeu Atotputernicul rostește prin poporul Său credincios dreptatea Sa însetată de veacuri.*

Astăzi, prin hotărârea noastră, se înlăptuiește România Mare, una și nedespărțită, robind fericici, toți românii de pe aceste plaiuri: — Ne unim pe veci cu Țara-mamă, România!

Vă reamintiți când, prin sulele de spitaluri, în zilele de întuneric vă vesteam: — Va învinge dreptatea!

(Întreruperi entuziaste: — Te cunoaștem, Sfinția Ta!)

Vă arătam că vine ceasul când toți făcătorii nedreptății vor plânge cu lacrimi de sânge în ziua bucuriei noastre.

A biruit dreptatea!

Acesta-i ceasul dreptății lui Dumnezeu și al răsplătirii Lui, pentru suferințele veacurilor purtate de un neam, cu credința în Dumnezeu și cu nădejdea în dreptatea Lui.

Suferințele veacurilor se îmbracă în lumină, cum revarsă în clipa aceasta soarele asupra noastră lumina sa, cu binecuvântare (în acel moment soarele ieșea de sub norii care acopereau până atunci orizontul, mulțimea erupând într-un entuziasm înflăcărat).

Cuvintele Domnului se pli-

¹ S-a optat pentru această formulă, tocmai spre a nu determina o înăprire a persecuțiilor la care era supus Iuliu Hossu de către autoritățile comuniste din România; după moartea exilatului de la Căldărușani, papa Paul VI a făcut publică această hotărâre.

nesc aici, întru plinirea dreptății dumnezeiești: „Mulți au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut, și să audă ce auziți voi și n-au auzit. Ochii voștri sunt fericiți că văd și urechile voastre fericele că aud!”

Văd ziua întregirii neamului și aud bunăvestirea dreptății lui Dumnezeu.

Ascultați români fericiți, bunăvestirea unirii noastre pe veci cu Țara-mamă: România.

La lumina celor expuse până aici, din încredințarea și în numele Marelui Sfăt al Națiunii Române din Ungaria, Banat și Transilvania, rog Mărita Adunare Națională să binevoiască a primi și a enunța ca ale sale următoarele hotărâri:

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a teritoriilor locuite de dânsii cu România”.

(Aplauze frenetice: Trăiască România Mare! Lumea se scoală în picioare, mâinile se ridică. Este ora 12 punct)...

[În continuare, au fost citite cele 9 puncte ale Hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — n.r.]

Fericit am vestit hotărârea judecătii lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească, fericiți voi, care ați pecetluit pe veci UNIREA cu Țara-mamă.

O viață întreagă veți mărturisii cu mândrie: Și eu am fost la Alba Iulia!

Voi sunteți marea armată a sufetelor alese, ale neamului nostru.

De acum, o! România-Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului Său.

Cântarea noastră de biruință să fie cântarea neamului pe calea lungă și grea a vecurilor: „Dreptatea Ta, Doamne, e dreptate în veac și cuvântul Tău adevărul”.

Dreptate și adevăr la temelia României întregite.

Mărire întru cele de sus lui Dumnezeu.

Pe pământ pace.

Ziua învierii să ne lumineze popoare.

Trăiască România Mare, una și în veci nedespărțită. Amin!

Un adaos autograf după 45 de ani din exilul lui la mănăstirea Căldărușani, întărește actualitatea acestei adevărate Charta romenorum dignitas:

Multeime de peste 100.000 a ratificat și a proclamat Unirea pe veci a Transilvaniei cu Patria-mamă.

Dr. Iuliu Hossu,
Episcop de Cluj-Gherla
28.VI.1969.

La sfârșitul celui de al doilea război mondial, în capitala României se va adăuga o nouă cunună de recunoștință pe fruntea episcopului Iuliu Hossu, din partea celui mai înalt for de cultură al țării, Academia Română (ședința din 2 iunie 1945):

DI. N. Bănescu citește următoarea propunere pentru

În p. 36: un profet al adevărului și dreptății neamului său — episcopul Iuliu Hossu

În 1968, în mare тайнă și cu infinite precauții, prietenii și admiratorii au fost din nou alături de exilatul de la Căldărușani, pregătindu-i și dăruindu-i acest semnificativ montaj fotografic: în colțul din stânga sus al fotografiei cu scena în care, la 1 Decembrie 1918, episcopul se adresa mulțimilor adunate la Alba Iulia — medalioul cu chipul din 1968 al înaltului prelat patriot

alegerea P.S.S. Episcopului Iuliu Hossu al Clujului și Gherlei, ca membru de onoare:

„Avem onoarea de a propune Academiei Române alegerea ca membru de onoare a P.S.S. Episcopului Iuliu Hossu al Clujului și Gherlei.

Prea Sfințitul Hossu e nu numai un eminent ierarh, cinstindu-și dieceza pe care, cu înțelepciune o conduce de treizeci de ani, dar și un distinț cântăruț și vorbitor dintre cei mai aleși ai bisericii noastre din Ardeal.

Meritele sale mari pentru cauza românilor de peste Carpați sunt îndeobște cunoscute; ne mărginim a vă aminti în această privință că P.S.S. Episcopul Hossu a făcut parte din delegația de pătru care a prezentat la București măritului rege Ferdinand I hotărârea Adunării de la Alba Iulia de alipire la Patria-mamă a Transilvaniei și Banatului.

În anii din urmă, a rămas la postul său, a înfruntat asuprirea cu primejdia propriei sale vieți, în serviciul intereselor superioare ale neamului și Bisericii naționale, binemeritând de la Patrie.

Alegerea sa ca membru de onoare ar fi, credem, o recunoaștere a acestor deosebite virtuți.

ss. N. Bănescu, Th. Capidan, D. Gusti, Episcop N. Colan etc.”.

Procedându-se la votul cu bile, din 34 de voturi exprimate, P.S.S. Episcopul Iuliu Hossu întrunește 33 de voturi pentru, 1 vot fiind contra.

DL. președinte D. Gusti proclamă ales ca membru de onoare al Academiei Române pe P.S.S. Episcopul Iuliu Hossu.

Și acum un alt document mai puțin cunoscut. La 1 decembrie 1968, episcopul Iuliu Hossu, la propunerea noastră, evoca sub semnătură, pentru revista Astra din Brașov, tot din exilul de la Căldărușani, următoarea pagină interzisă de cenzură:

Semicentear

Pe locul unde Horia și Cloșca au îndurat moartea în urma răscoalei iobagilor din

1784, sub zidurile cetății Albeii Iulii, 100 000 de români au trăit visul năzuinței vitale a poporului: unitatea națională. Luminăți de fericire, moșii cu sumanele lor albe făceau acum de pază, să audă toată lumea hotărârea că: — Nu mai este împărat! Și-a dezlegat supușii!

Tot omul a ținut să spună fiilor și fiicelor lui — Am fost și eu la Alba Iulia! Am fost acolo unde s-a înfăptuit marea pas spre libertatea poporului român: Intregirea!...

Popoarele proclamau sfârșitul Imperiului habsburgic și dreptatea trebuia să învingă. Totul a fost firesc — noi am avut datoria să exprimăm o luptă milenară. Unirea — simbolul aspirațiilor naționale — a rămas temelia statului român modern. Dar ceea ce spun acum, după cincizeci de ani, doresc să se audă întotdeauna:

— AM fost și eu la Alba Iulia! Am fost și eu în marea armată a poporului!

Episcop

Dr. Iuliu Hossu
de Cluj-Gherla

Alte câteva pagini autobiografice — trei scrisori din ultimele sale zile de viață — ni-l readuc, peste timp, cu marea lor sinceritate spontană, pe cel care totdeauna a semnat, cu smerenie, „Episcop Dr. Iuliu Hossu”. Ele conțin răspunsurile la omagiul adus în clandestinitate de către delegații Asociației foștilor luptători în Gărzile Naționale din Ardeal și Banat, al cărei președinte a fost dr. Aurel Dumitraș.

Mult stimată și iubită domnule doctor,

Folosesc și acest prilej ca să vă mulțumesc din inimă pentru caldă manifestare a dragostei [ce mi-ați arătat — n.n.] cu distincții însoțitori de la 1 decembrie, aniversarea a 51 de ani de la marea fericita Adunare Națională din 1918, pentru organizarea căreia, în organizarea Gărzilor naționale ai câștigat merite nepieritoare.

Aș fi fericit să te pot primi la reședința din Gherla și

Cluj, dar lăudând și preamărind pe Domnul întru toate și pentru toate, așteptăm ceasul de încredere în nemurirea dreptății. Pentru aceasta, înfrății cu toții, Domnului să ne rugăm.

Mulțumindu-vă din nou tuturor din toată inima, pentru dragostea ce mi-ați arătat, cerșesc de la Domnul cereasca binecuvântare peste toți și peste scumpele familii.

Maica Domnului Preacurată să vă ocrotească; din toată inima arhierească binecuvântare.

Dr. Iuliu Hossu
episcop de Cluj-Gherla
Mănăstirea Căldărușani,
5.XII.1969

A doua scrisoare: o altă pagină de rezistență antitotalitară, trimisă prin poșta unuia dintre colaboratorii săi intimi:

Mult onorate și preaiubite frate Costan [pr. Ioan Costan, membru în Comitetul românilor din Ardealul de Nord, în perioada 1940-1944].

Îți mulțumesc din toată inima pentru caldele urări și felicitări izvorâte din sufletul tău credincios și nobil. Le-am închinat Domnului jertfă de laudă și preamărire, cerșind răspunsul revărsării harurilor Sale peste tine, scumpul meu, și peste scumpa familie, și peste toți scumpii tăi și ai mei; Domnului I se cuvine toată lauda și preamărirea; a Domnului a fost dragostea pe care am vestit-o și am imbiat-o pe toate căile scumpe sufletului meu; tot cu ajutorul Lui preasfânt și al Maicii Domnului Preacurate ocrotire; al Domnului este și eoul scump și sfânt care vine din depărtate și îndepărtate vremi; a[le] Domnului imnurile inspirate ale sufletului tău generos. Repet aici toată recunoștința sufletului meu pentru caldele urări ce mi le-ați trimis din prilejul tuturor aniversărilor, pentru care ți-am mulțumit verbal de câte ori ai mângăiat sufletul meu cercetându-mă. Doresc să știi că aceste neputincioase cuvinte sunt încărcate

cu numeroase răspunsuri cerşite Domnului pentru tine şi toţi scumpii tăi din familia iubită.

Îţi scriu, dragă Costane, cu amintirea proaspătă a dragostei tale arătate şi în anii de întunecare a vremelnice ocupări a nordului Ardealului; cu slujba pontificală de pe insula Csepel, participând peste 1.800 convalescenţi din toate spitalele [referire la slujba oficiată pentru ostaşii români răniţi în luptele pentru eliberarea Ungariei — n.n.]; şi între alte amintiri scumpe neşterse suflului meu emoţionat, conferinţa preotească din Budacul Român, terminată în seara târzie a zilei de 21 octombrie 1943 cu atentatul [comis de horthyşti şovini împotriva episcopului — n.n.]. Cer mereu iertare pentru toţi de la Domnul nostru.

Ai fost de faţă pe calea peregrinării mele şi ai mângăiat suflul meu cu dragostea ta. Domnul să-ţi dăruiască mângăierea harului Său preasfânt. Tu ştii, scumpul meu frate, că Domnul nu rămâne dator nimănui.

Te-am ţinut într-o îmbrăţişare smeritelor mele rugăciuni; aşa vei rămâne şi pe mai departe.

În cauza Reabilitării scumpei noastre Biserici, nici o schimbare şi nici un semn sau răspuns la memoriile mele în care am cerut de la forurile supreme Constituţionale Reabilitarea Bisericii prin înfirmarea Decretului de desfiinţare a Bisericii noastre, care înfruntă şi sfidează Constituţia. Până la sfârşit va birui Constituţia, care ea, în primul rând, cere a sa reabilitare, neputând să rămână rănită şi sfâşiată.

Pentru aceasta cu smerenie cerşim de la Domnul lumină pentru Cărmuitorii Țării în mână cărora se află puterea şi răspunderea; noi cerem cu stăruinţă actul de dreptate pe care îl cere cinstea Țării şi interesele sale supreme; să putem închina în continuare tot ce am închinat Neamului şi Țării scumpe cu înaltaşii noştri, suflul de dreptate şi pace.

Darul Domnului cu noi.

Maica Domnului Preacurată să ne fie bună, puternică şi iubitoare ocrotitoare.

Dragostea mea cu voi cu toţi întru Hristos Isus.

Cu arhierească binecuvântare, al vostru, iubiţilor,

Episcop Iuliu de Cluj-Gherla

Mănăstirea Căldăruşani, 4 februarie 1970.

(Sigiliul poştal: Moara Săracă, jud. Ilfov — 05.03.1970).

Ultima dintre scrisori reia linia de prudenţă politică pentru evitarea represaliilor:

Mănăstirea Căldăruşani, 9.11.1970.

Mult stimat Domnule Doctor [Aurel Dumitruş — n.n.],

Îţi mulţumesc din inimă pentru bunele urări pe care dragostea suflului nobile mi le-a tălmăcit. Am rugat pe Domnul să le primească jertfa de laudă, pentru că Lui i se cuvine toată lauda şi preamărirea; a Domnului a fost dragostea pe care am vestit-o şi am îmbiat-o tuturor pe toate căile scumpe suflului meu; a Domnului este acest scump şi sfânt ecou care îmi vine din îndepărtate şi îndepărtate vremi robului său. Primeşte, Doamne, cerşesc în smerite rugăciuni, şi răsplăteşte cu răspunsul harurilor Tale peste toţi, care în robul Tău pe Tine te preamăresc.

Aşa m-am rugat preaiubite domnule doctor, ca răspuns scumpei surori şi familiei ei înţregi, care, auzind vocea pe calea eterului, au trecut cu gând cuceritor la robul Domnului [referire la un interviu luat la Căldăruşani şi transmis de Radio Vatican — n.n.].

Te rog împărtăşeşte mult stimatilor şi iubiţilor domni din delegaţia de la 1 Decembrie care şi-au îndreptat gândul spre mine cu bune urări că le mulţumesc din inimă şi-i rog să primească binecuvântarea Domnului pe care le-o trimit din toată inima.

Iară acum te rog să nu mai organizezi o altă manifestaţie pentru a evita interpretări greşite şi păgubitoare cauzei care primează: Reabilitarea

scumpei Biserici pentru care trăim şi care am aşezat-o în mănăstiri [mănăstiri — n.n.] Supremelor Foruri Constituţionale şi Cărmuitorii ai Statului, cerând actul de dreptate pentru Biserica noastră.

Sunt în aşteptarea răspunsului la memoriile înaintate; până acum n-am primit nici un răspuns. Aştept totuşi cu credinţă nezdruccinată în nemurirea dreptăţii; îl cere cinstea Țării şi a Neamului, îl cere imperios Constituţia pentru a sa reabilitare, având în faţa sa un decret anticonstituţional care o înfruntă şi o sfidează, decretul de desfiinţare a Bisericii noastre, purtând data de 1 decembrie 1948, aniversarea a 30 de ani de la Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă România — 1 Decembrie 1918. Actul de dreptate îl cer marile interese ale Neamului. Pentru asta Domnului să ne rugăm acum, că am intrat în Postul Mare; aşa să ne pregătim pentru Sfintele Paşti; să cerşim lumină pentru toţi care îşi iubesc Țara; să se îmbrace în lumină ziua sfântă de lumină a Neamului — 1 Decembrie 1918; prin înfirmarea decretului de desfiinţare dat la 1 decembrie 1948, care atinge temelia aşezată la temelia de nebiruit a României întregite la 1 Decembrie 1918.

Darul Domnului cu noi toţi. Maica Domnului să ne ocrotească.

Cu arhierească binecuvântare,

Dr. Iuliu Hossu
Episcop de Cluj-Gherla

Fiile mici, cu scrisul îngrijit, de om în luptă cu greutatea vârstei, publicate acum pentru prima dată, sunt încărcate de tăria credinţei. Celor care îl înconjurau cu dragoste le răspundea cu căldura dăruirii totale.

Aceste rânduri aduc în actualitate rolul cardinalului Iuliu Hossu, fiacără nestinsă la altarul Marii Uniri, statornic profet al adevărului şi dreptăţii neamului său. ■

Prezentarea
şi selecţia documentelor:
dr. I. DUMITRIU-SNAGOV

G.D. TEUTSCH

Episcop și istoric al sașilor din Ardeal

Cel mai cunoscut episcop al sașilor din Ardeal — a cărui statuie se află în fața catedralei evanghelice din Sibiu —, Georg Daniel Teutsch (de la moartea căruia s-au împlinit în 1993, 100 de ani) a fost totodată primul mare istoric al acestei etnii.

Născut la 12 decembrie 1817 în frumosul oraș Sighișoara, G.D. Teutsch urmează școala elementară și studiile gimnaziale în orașul natal, iar cele universitare la Viena (teologie) și Berlin (istorie), unde îl are printre profesorii preferați pe celebrul Leopold von Ranke. Întors în 1839 în țară, este la început profesor particular la Alba Iulia și Sibiu, unde a avut posibilitatea să înceapă și primele cercetări în renumitele biblioteci ale acestor două orașe, Batthyaneum, și, respectiv, Brukenhall.

Din 1842 este profesor și ulterior rector (1850-1863) la gimnaziul din Sighișoara, iar din 1863 până în 1867 preot la Agnita. Ales în 1867 episcop al sașilor, G.D. Teutsch mută sediul episcopiei, care era din 1572 la Biertan, definitiv la Sibiu, unde timp de aproape 26 de ani, până la moartea sa în 1893, avea să fie cea mai autoritară și recunoscută personalitate a sașilor. A fost membru al mai multor societăți științifice din țară și membru al unor academii și societăți din străinătate.

Societatea Verein für Siebenbürgische Landeskunde a sașilor din Ardeal, înființată la Mediaș în 1840, avea menirea să cultive cunoașterea istoriei patriei și, în acest sens, a editat cele mai valoroase lu-

crări științifice și publicații periodice în decursul timpului. Din 1869 până la 1893, Georg Daniel Teutsch este președinte și coordonatorul principal al acesteia. Opera cea mai valoroasă a acestei societăți este, fără îndoială, editarea cunoscutei culegeri *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, al cărei prim volum apare în 1892, având ca autori pe Franz Zimmermann și Carl Werner (volumul VI al acestei culegeri de documente a apărut în 1981 la Editura Academiei Române). Dintre publicațiile periodice ale societății cel mai cunoscut este buletinul științific *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, care apare fără vreo periodicitate indicată, având în medie peste 500 de pagini pe volum. Această societate pentru cunoașterea istoriei Transilvaniei a lansat, din primii ani de existență, un concurs cu premii pentru elaborarea unei istorii popular-științifice a sașilor. Concursul a fost câștigat de sinteza redactată de istoricul G.D. Teutsch, care a fost prezentată în 1851, la Rupea, în fața Adunării generale a societății și publicată apoi în șase numere consecutive ale buletinului amintit. Această lucrare a fost ulterior revizuită și adăugită atât de autor, cât și de fiul acestuia, Friedrich Teutsch, care a continuat-o cronologic până după unirea Transilvaniei cu România; adăugând la primul volum al tatălui (până în 1699) încă 3 volume, cunoscută în întregime sub titlul *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das Sächsische*

Volk.

Această lucrare de sinteză, redactată în spiritul timpului, în concepția idealist-pozitivă, rămâne, în ciuda unor lipsuri, prin abundența informației, o sursă indispensabilă pentru orice cercetător al istoriei Transilvaniei.

Georg Daniel Teutsch este, de asemenea, și inițiatorul unei culegeri de documente cu privire la istoria sașilor, pe care a editat-o în colaborare cu Fr. Firnhaber (Viena, 1857). Istoria trebuia, în viziunea lui Teutsch, să fie un educator al poporului, ceea ce explică „pasiunea” și „idealismul” lui moral în cercetarea ei, cu redarea absolut fidelă a izvoarelor. În această viziune trebuie să fie văzute și studiile sale cu privire la reforma religioasă din sec. XVI la sași, și, în special, broșura lui *Die Reformation im Siebenbürgischen Sachsenland* (1852) sau în lucrarea sa *Über Honterus und Kronstadt zu seiner Zeit* (Despre Honterus și Brașovul în timpul său). Reforma religioasă este pentru G.D. Teutsch evenimentul cu înăuririle cele mai profunde în istoria și cultura sașilor.

Dacă astăzi G.D. Teutsch este și poate fi privit ca făuritorul modern al bisericii poporului (Volkskirche) atunci acest lucru se datorează și faptului că a fost, deși micșorat, un discipol fidel al reformatorului Johannes Honterus, în care a văzut un continuator credincios al reformei lui Luther și, totodată, primul făuritor al bisericii poporului la sașii din Ardeal.

Paul SCHUSTER-STEIN

fundația culturală magazin istoric

DARURI DE CRĂCIUN

Cu ajutorul tuturor celor care o iubesc — și în primul rând al dumneavoastră, dragi cititori —, revista Magazin istoric a mai parcurs un an din existența sa. Alături de ea, mai tânără Fundația Culturală Magazin Istoric pășește cu tot mai multă siguranță. Încrederea îi vine din faptul că a reușit până acum să realizeze tot ceea ce și-a propus. Între realizări se află și acordarea a 37 de burse unor elevi și studenți cu preocupări și frumoase realizări în domeniul istoriei. Am beneficiat de sprijinul material al unor familii ce au înțeles — asemenea strămoșilor lor — că în vremuri grele cultura și știința au nevoie de sprijin material pentru a supraviețui. Este o datorie de onoare pentru noi să le amintim numele: familia Monica și Dimitrie Sturdza, familiile Giurescu, Rosetti, Călinescu, Gollav și Negru. De asemenea, o subvenție primită din partea guvernului Stolovan a permis acordarea bursei Fundației Culturale Magazin Istoric.

Cu același sprijin financiar putem acum, în preajma Crăciunului, să anunțăm alți 41 bursieri.

lata numele lor:

Elevi

Burse Monica și Dimitrie Sturdza: Zapodeanu Cristina — cls. VIII, Școala generală, Popești, jud. Iași; Ciopa Adriana — cls. XIII, Școala Normală „Nicolae Iorga”, Botoșani; Bratu Luiza — cls. XI, Școala Normală, Focșani; Petroiu Marius — cls. XI, Liceul „George Bacovia”, Bacău; Burlacu Renata — cls. XII, Școala Normală, Galați; Baican Laura Simona — cls. XII, Liceul „Mihai Eminescu”, Oradea; Duțu Cătălina — cls. XIII, Colegiul Pedagogic „C. Brătescu”, Constanța; Velisar Gabriel — cls. XI, Liceul militar „Constantin Brâncoveanu”, Ploiești; Trifan Smaranda — cls. VII, Școala generală 118, București.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: Șerbănescu Bogdan — cls. XII, Liceul „Gheorghe Lazăr”, București; Sebe Roxana — cls. XIII, Școala Normală, București; Ilie Nadia Raluca — cls. XII, Liceul Pedagogic, Slobozia; Geafer Selda — cls. VII, Școala generală nr. 7, Constanța; Moisoiu Radu Adrian — cls. XI, Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”, Târgu Mureș; Caloian Iuliana Gabriela — cls. XII, Liceul „Nicolae Bălcescu”, Brăila; Scuturici Gheorghe — cls. XII, Liceul „Andrei Mureșanu”, Bistrița; Merchea Mihaela — cls. XII, Liceul „Unirea”, Focșani.

Bursa „Armand Călinescu”: Cigoianu Rodica Daniela — cls. XII, Liceul „Vlaicu Vodă”, Curtea de Argeș.

Bursa „Constantin C. Giurescu”: Parpală Anca Marilena — cls. X, Liceul „Mihai Eminescu”, Buzău.

Bursa „Benedict Negru”: Iordăchescu Tudor — cls. XI, Colegiul „Sfântu Sava”, București.

Studenți

Burse Monica și Dimitrie Sturdza: Chiriac Ilie Iulian — anul III, Facultatea de istorie, Iași; Nazare Daniel — anul IV, Facultatea de istorie, Iași; Burciu Igor — anul III, Facultatea de istorie, Iași (student din Republica Moldova); Bog-

dan Antoniu — anul V, Facultatea de istorie, București; Durnea Ion — anul IV, Facultatea de istorie, București (student din Republica Moldova); Păvan Manuela — anul III, Facultatea de litere, filosofie și istorie, Timișoara; Stanciu Laura — anul III, Universitatea „1 Decembrie”, Alba Iulia; Otilia Anca Preda — anul II, Facultatea de arhivistică, București; Benga Daniel — anul IV, Facultatea de teologie, București.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: Ciubotaru Maria — anul IV, Universitatea „Ovidiu”, Constanța; Leșanu Petre Nicolae — anul II, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; Costea Simion — anul III, Facultatea de istorie, Cluj; Munteanu Ovidiu — anul IV, Facultatea de istorie, Cluj; Gidăr Alexandru — anul III, Facultatea de litere și istorie, Craiova; Dirjan Daniel — anul IV, Facultatea de istorie, București; Davidescu Constantin — anul IV, Facultatea de istorie, București; Covalciuc Larisa — anul II, Institutul de teologie, Sibiu (studentă din Ucraina).

Bursa „Armand Călinescu”: Dumitrescu Ionel Claudiu — anul III, Facultatea de istorie, București.

Bursa „Constantin C. Giurescu”: Drulă Romeo Leonard — anul IV, Facultatea de istorie, București.

Bursa „Alexandru Rosetti”: Mihai Popescu — anul V, Facultatea de istorie, București.

Bursa „George Gollav”: Chivescu Araxi Mihaela — Facultatea de drept, Universitatea „Hyperion”, Pitești.

Felicitându-vă, vă anunțăm, dragii noștri, că înmânarea bursei se va face la o dată pe care o vom comunica din timp. Îi așteptăm să vină atunci pe toți cei ce locuiesc în București, cât și pe cei din provincie care au posibilitatea să o facă. Celorlalți, le vom trimite bursele, prin mandat postal.

Vă dorim sărbători fericite și La mulți ani! vouă, părinților și profesorilor voștri.

SINTEZA MODERNĂ ȘI CREATOARE A ROMÂNILOR

Sanctitatea Sa BARTOLOMEU I,
patriarhul ecumenic al Constantinopolului

Patriarhii ecumenici Athenagoras (nr. 10/1972) și Demetrios (nr. 3/1976) s-au adresat, în exclusivitate, cititorilor Magazinului istoric, evocând îndelungatele tradiții ale legăturilor dintre Patriarhia ecumenică din Constantinopol și Biserica ortodoxă soră din România.

Iată că acum și Sanctitatea Sa, patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Bartolomeu I, împărtășește cititorilor revistei noastre gândurile Sanctității Sale legate de români, de istoria lor, de trecutul ortodoxiei de la noi.

În cursul vizitei pe care a întreprins-o în România, între 12 și 18 august 1993, Sanctitatea Sa Bartolomeu I a avut bunăvoința să accepte să acorde un interviu în exclusivitate pentru Magazin istoric, primind întrebările propuse de noi, răspunsurile urmând a fi trimise prin poștă, dat fiind programul extrem de încărcat al Sanctității Sale.

Și poșta începutului de octombrie a.c. ne-a adus, odată cu o scrisoare din partea Î.P.S. Meliton al Filadelfiei, secretar șef al Sfântului și Sacralui Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, și răspunsurile Sanctității Sale la întrebările adresate de Magazin istoric.

Publicăm, în continuare, cele două documente, nu înainte de a prezenta câteva succinte date biografice ale Sanctității Sale Bartolomeu I.

S-a născut la 12 martie 1940 în satul Aghiol Theodori din insula Eglanana din Imbros. În 1961 și-a încheiat studiile teologice la Institutul din Halki, iar în august același an a fost hirotonisit diacon, primind numele de Bartolomeu. Au urmat apoi alte ranguri: ieromonah și arhimandrit (1969), arhiereu, mitropolit al Filadelfiei (1973), iar din 1974 membru al Sfântului Sinod al Patriarhiei ecumenice. La 22 octombrie 1991, după trecerea în lumea dreptilor a patriarhului Demetrios, a fost ales ca succesor în scaunul patriarhal, Bartolomeu devenind cel de-al 270-lea urmaș al Sfântului Apostol Andrei.

Mulțumind Sanctității Sale patriarhul ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului pentru deosebita amabilitate de a se adresa în exclusivitate cititorilor revistei noastre, îi urăm totodată ani mulți, cu multă sănătate și rodnică puteri de muncă în scaunul Patriarhiei ecumenice.

Fanar, 1 octombrie 1993

Domnule redactor șef,

Înalt Prea Sfinția Sa, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, m-a însărcinat să vă trimit răspunsurile la întrebările pe care i le-ați pus în interviul pe care l-a acordat revistei Magazin istoric.

Așteptăm un exemplar al numărului din revistă în care va fi publicat acest interviu.

Dorindu-vă Dumneavoastră și membrilor echipei Dumneavoastră, mult succes, rămân

Cu sinceritate, al Dumneavoastră

Mitropolitul Meliton al Filadelfiei

*Secretar șef al Sfântului și Sacralui
Sinod al Patriarhatului Ecumenic*

— Cum apreciază Sanctitatea Voastră contribuția poporului român, a Bisericii ortodoxe române la istoria generală a popoarelor din sud-estul continentului și a Ortodoxiei în special?

— Poporul român, cât și credința ortodoxă, în care acesta a găsit expresia ideală și desăvârșirea mentalității sale liberale, au contribuit în mare măsură și într-o manieră caracteristică la dezvoltarea culturală a națiunilor sud-est europene în general și a Ortodoxiei în special. Poporul român, nu numai datorită poziției sale geografice, dar și pentru multe și diferite națiuni istorice — care conferă o particularitate specifică misiunii sale — este o punte între Est și Vest și de aceea se inspiră din ambele tradiții pentru a le topi într-o sinteză modernă și creatoare.

— Care este semnificația vizitei întreprinse de Sanctitatea Voastră în România, în cursul căreia ați participat la sfințirea bisericii mănăstirii Sâmbăta de Sus?

— Considerăm vizita oficială la Biserica Ortodoxă soră și la nobilul popor al României drept o ocazie de a readuce la viață toate amintirile sacre ce unesc Patriarhatul Ecumenic și Biserica soră, așa cum a fost ea la început, pentru a fi apoi ridicată și a deveni Biserica Autocefală soră a României. Faptul că am avut posibilitatea ca în această vizită să sfințim biserica mănăstirii Sâmbăta de Sus, o ctitorie asociată cu Martirul Constantin Brâncoveanu, a fost nu numai o expresie a atenției și afecțiunii particulare față de Biserica Română și însemnata Dioceză mitropolitană a Transilvaniei, ci și o sursă de emoție sacră și binecuvântare pentru Noi înșine.

— Care consideră Sanctitatea Voastră că este rolul Ortodoxiei în

dezvoltarea contemporană a lumii?

— Noi, creștinii, nu avem dreptul să ne lăudăm pe noi înșine, fie ca indivizi, fie întreaga Noastră Biserică, în ceea ce privește locul, misiunea și rostul în lume, căci știm că suntem simple unelte în mâinile lui Dumnezeu. Dar tocmai pentru acest motiv, putem spune că istoria ecleziastică, ca martoră și păstrătoare a vieții Bisericii, înțeleasă drept „Christus prolongatus” — pentru a folosi o sintagmă favorită a Părinților occidentali — relevă restului lumii și confirmă mereu adevărul dogmei Christologice de la Chalkedon. Acest adevăr, în contextul Bisericii și al istoriei ei, este tălmăcit prin faptul că Dumnezeu este continuu prezent în istorie, dar și că istoria nu se identifică niciodată absolut cu escatologia. Și asta înseamnă că noi ne aflăm pururea într-un pelerinaj (*peregrinatio*) către perfecțiune și sanctificarea lumii transfigurate a lui Dumnezeu, așa cum proclamă *Apocalipsa*.

În imaginea din p. 42: Sanctitatea Sa Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului (x), împreună cu Prea Fericitul Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (xx) și I.P.S. Antonie, mitropolitul Ardealului.

AMINTIRILE UNUI OM LIBER

AL. IACOVACHI

Publicăm noi fragmente din însemnările memorialistice ale fostului diplomat Al. Iacovachi (1876-1955) păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Selecția noastră — ca și în episoadele precedente, apărute în nr. 10, 11/1993 ale revistei — s-a oprit asupra paginilor de la fi-nele anului 1938 și primele luni ale lui 1939, când regele Carol II luase noi măsuri menite să-i consolideze regimul său de dictatură personală.

Pătrundem prin intermediul memorialistului — aflat nu în centrul evenimentelor, dar având numeroase legături în cercurile politice și diplomatice ale vremii — în culisele unor fapte cunoscute și din relatările altor

contemporani (V. Slăvescu, A. Călinescu, R.R. Rosetti), însemnările sale aducând nuanțări și precizări de detalii. Cum am subliniat și cu alt prilej, în marea carte de memorialistică pe care o reprezintă documentele de acest fel publicate de revista noastră în cei peste 26 ani de apariție, notațiile de felul acestora, datorate unor comentatori și observatori din planul secund al scenei politice, sunt semnificative prin faptul că nuanțează imaginea de ansamblu așa cum au conturat-o protagoniștii principali.

Ca și în episoadele precedente, pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte intreruperile de text. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

In seara de 15 decembrie 1938, la ora 22 și jumătate, adică în ajunul promulgării Decretului de constituire a Partidului Renașterii Naționale, dl. George Brătianu a fost chemat la Palatul Regal de dl. Urdăreanu pentru o consfățuire la care a luat parte și dl. Armand Călinescu.

Ministrul Curtii l-a întrebat pe dl. Brătianu dacă este dispus să se înscrie în noul partid. Dl. Brătianu i-a răspuns că nu putea să dea un răspuns la întrebarea ce i se punea, decât numai după ce va referi șefului partidului liberal și se va sfătui cu prietenii săi politici.

— Dar d-ta ai mai părăsit o dată partidul liberal, îi spusese dl. Urdăreanu.

— Da, l-am părăsit, răspunsese dl. George Brătianu și nu găsesse cuvinte pentru a vă spune cât regret această greșeală și vă rog să credeți că nu o voi mai reînnoi niciodată.

— Poate că va fi mai bine dacă nu te înscrii, zice atunci dl. Călinescu.

— Poate, răspunsese George Brătianu, și în acest fel am

putea aduce un serviciu regelui.

Dl. Brătianu părăsi Palatul spunând că în cursul dimineții următoare își va aduce răspunsul.

Răspunsul adus în dimineața zilei de 16 decembrie a fost negativ. El a fost însoțit de următoarea explicațiune verbală dată d-lui Urdăreanu de dl. Brătianu: Dorim tot succesul partidului înființat de rege. Dacă lucrurile vor merge bine, ne vom înscrie și noi liberalii, poate mai târziu. Deocamdată ne vom abține, deoarece credem că aducem regelui un mai mare serviciu neînscriindu-ne, căci nu se știe dacă împrejurările nu vor fi de asemenea natură încât cei neînscriși să fie tocmai acei cari vor aduce regelui însemnate servicii.

Scopul urmărit de oamenii regelui era acela de a rupe unitatea partidului liberal. Tentativa nu a reușit și eu cred că spre binele țării, căci adheșunile la noul partid nu sunt expresiunea unei convingeri, ci pornesc fie din interes, fie din teamă. Fricoșii se așteaptă și la sancțiuni față de cei cari și-au rezervat

adheșionea.

În genere vorbind, înscrierile în Frontul Renașterii Naționale au fost numeroase. Ele au fost cauzate mai ales de temerea aplicării unor sancțiuni, pe cari imaginația le multiplica în măsura în care frica, interesele sau ambițiunea le servea de îndemn. Astfel, de pildă, un ofițer superior, frate cu un înalt demnitar al statului, spunea vărului meu, colonelul Grigore Iacovachi, care nu se înscrișese încă în partid: „Înscrie-te, căci altminteri ți-or lua și cenușa din vatră”. Un coleg al meu, fost ministru plenipotențiar, cumnat al unui rezident regal, răspunsese la întrebarea pe care i-o puseseam, dacă avea de gând să se înscrie în acest partid, prin cuvintele: „Da, m-am înscris de frică”.

Cam pe la 15 a lunii ianuarie 1939, vărul meu Grigore a primit de la primarul din Brănești, comună de care depinde moșia mea Vadu Anei, o scrisoare care începe cu cuvintele: „V-am rezervat în registrul Partidului Renașterii Naționale 2 locuri care vă așteptăm să semnați propriu”.

Am înțeles numaidecât că scrisoarea era conformă unei formule tip venite de sus, de convingere în aceste împrejurări nu se mai ținea seamă. Era o poruncă deghizată într-o formă politicoasă. I-am înțeles sensul și m-am supus.

În ziua de duminică 22 ianuarie 1939, atât vârul meu, cât și eu ne-am înscris în noul și singurul partid permis în țară. Înscrierea noastră a fost primită de primar cu o vădită mulțumire. Neavând nici o altă dorință, decât binele țării și orice gând de rezistență fiind străin de noi, sperăm că prin această înscriere vom fi lăsați în pace, spre a ne ocupa cu treburile noastre ca agricultori, căci sub această denumire ne-am înscris ambii în partid.

Zilele acestea [martie], d-nii Dinu Brătianu, Iuliu Maniu și alți frunțași ai țării neînscrși în F.R.N. au înaintat regelui un memoriu politic referitor la situațiunea actuală. Dl. Maniu a adăugat în jurul semnăturilor sale cuvintele: președinte al Partidului Național-Tărănesc. După ce memoriul a stat vreo patru ore pe masa ministrului Curții, a fost înapoiat trimițătorilor din cauza titlaturii pe care dl. Maniu și-o însușise. După această manifestațiune și pentru a-i îndulci consecințele, ministrul Curții Regale s-a adresat prin telefon d-lui Dinu Brătianu pentru a-i explica motivul returnării memoriului. Acesta îi răspunse că memoriul avea tocmai scopul de a atrage atențiunea suveranului asupra unor greșeli politice petrecute în ultimul timp.

— De ce nu ceri o audiență regelui pentru a i-o spune, zise dl. Urdăreanu.

— Am cerut de două ori audiența și nu mi s-a răspuns.

— Cere-o din nou acum și te asigur că audiența va fi acordată, cere-o, te rog eu să o ceri. Audiența fu cerută și dl. Brătianu fu primit de rege luni 27 martie 1939. Cu acest prilej, șeful fostului partid liberal a arătat regelui că mobilizarea nu fusese pregătită,

Carol II și fiul său Mihai la Primăria Londrei

că s-au mobilizat mult prea mulți oameni, că nici o măsură nu fusese luată pentru adăpostirea și hrana lor, că animalele fuseseră lăsate în ploaie și frig etc.

Asta e vina Marelui Stat Major, răspunse regele.

Apoi dl. Brătianu adăugă că guvernul actual e lipsit de autoritatea și de prestigiul indispensabil în împrejurările actuale, cu toate că a recunoscut d-lui Călinescu stăruință, curaj și voință. Apoi a adăugat: Justiția a devenit o unealtă de guvernare, procesele sunt dinainte judecate, după cum împincații sunt favoriții sau adversarii suveranului. Lumea nu mai are încredere în justiția țării.

— De ce nu te înscrii în F.R.N., zise regele, pentru a susține aceste păreri?

— Nu mă înscriu, Sire, pentru că am trăit o viață întreagă în alte apucături și cu alte convingeri. Sunt obișnuit să discut cu prietenii mei chestiunile care interesează țara, cred că e bine să ascult toate părerile care pot fi utile și să hotărâsc apoi. Sub actualul regim discuția nu este permisă și, la urma urmelor, cei prezenți sunt obligați să se supună unei singure voințe.

Pare neîndoiș că regele ar dori să-și apropie pe frunțași țării cari până acum s-au ținut departe de F.R.N. și nu s-au înscris într-insul. Ar fi

de dorit ca regele să înțeleagă că în cadrul acestui partid nu se găsesc personalitățile de care în împrejurările de astăzi țara ar avea nevoie. Să sperăm că mintea din urmă va fi cea mai bună și că el este cel mai înțelept om al țării.

Astăzi, 29 martie, dl. George Brătianu trebuia să-și rostească a doua parte a conferinței sale, a cărei primă parte se referea la acțiunea politică a României înainte și în timpul conferinței păcii (Versailles 1919) și a doua la acțiunea militară a României în cursul acestei conferințe a păcii și ocuparea Budapestei; cu câteva ore înainte de cea la care conferința trebuia să fie ținută, poliția a interzis-o. Lumea se întreabă cu mirare: de ce? Se presupune că guvernul nu a crezut oportun să se reamintescă astăzi, chiar și într-o formă obiectivă, evenimentele feroase din 1919, pentru a nu da unguirilor un motiv de „a ridica vreo greutate în calea unei grabnice înțelegeri leale și de bună credință” — pe care dl. Gafencu a precizat, în discursul său, că guvernul nostru o dorește. În genere, impresia produsă de această interdicție de la libertatea cuvântului a fost defavorabilă.

Alt rău de care suferim este grandomania. Această

stare de spirit cadrează cu regimul care ne conduce, nu însă cu firea poporului nostru, care este modest, răbdător și neînfumurat. Avem de câteva luni ambasadori. Asemenea schimburi de demnitari se obișnuiesc numai între marile puteri sau între acelea care în cursul veacurilor au adus omenirii mari și reale foloase. Regele spera că cu ocazia vizitei sale la Londra în noiembrie 1938 va obține trimiterea unui ambasador englez la București; s-a înșelat și decepțiunea lui a fost amară.

Neputând obține binecuvântarea celor mari, guvernul român s-a îndreptat spre cei mici și a obținut un ambasador iugoslav, un ambasador grec, un ambasador polon și un ambasador turc. E drept că Franța, după îndelungi ezitări, motivate de necesitatea votării în Camera franceză a creditelor necesare, a confirmat ca ambasador la București pe ministrul său rezident aici, dl. Adrien Thiery. Sfântul Scaun, de asemenea, ne-a acordat dreptul de a avea un ambasador la Vatican, post care a fost încredințat unui fost ministru de externe [N. Petrescu-Comnen] care avusese slăbiciunea de a nu înștiința pe rege că despre un ambasador al Angliei la București nu poate fi vorba deocamdată.

Situațiunea reală a țării — căreia dușmanii noștri îi contestă dreptul de suveranitate asupra unei părți din teritoriul național — nefiind în raport cu gradul acordat unora dintre reprezentanții ei trimiși pe lângă puterile mijlocii și mici, face că situațiunea acestor trimiși cu rang de ambasadori să fie cu desăvârșire falsă. Miniștrii marilor puteri trec la Ankara, Atena, Belgrad după ambasadorii României. Este aceasta o situațiune care să corespundă raportului de forțe dintre state?

Scriind aceste rânduri, îmi aduc aminte de o fabulă a lui La Fontaine, în care este vorba de o broască care a voit să ajungă talia boului. România nu va avea, desigur, soarta

broastei lui La Fontaine. Dar de ce atâta grabă, chiar și cu cele mai bune intenții, când știut este că un surăs sceptic întâmpină de obicei cererile impetive. Să ne grăbim încet.

În vecinătatea zilei de 15 august 1939, Marele Stat Major a hotărât o chemare a rezerviștilor, în scopul de a asigura unităților armatei efective de război. Măsura care era în curs de executare a produs în țară nu o surprindere, ci oareșicare dezorientare. Muncile câmpului erau în toiul lor, chemarea tinerețului și rechiziționarea unui însemnat număr de cai a făcut ca aceste munci să întârzie și în consecință a adus pierderi simțitoare. Dar această măsură de prevedere a avut și o consecință politică neașteptată: însărcinatul cu afaceri al Germaniei [W. Fabricius] a cerut audiență d-lui Gafencu și l-a întrebat, din ordinul guvernului său, ce înțeles trebuia dat concentrărilor pe care guvernul român le hotărâse.

Dl. Gafencu a răspuns funcționarului german că România este un stat suveran și ca atare este liberă de a lua măsurile pe care le crede de cuviință pentru întărirea armatei și apărarea țării. Că asemenea convocări de rezerviști fuseseră ordonate atât în statele vecine nouă, cât și în Germania și că în asemenea condițiuni România înțelege să-și exercite drepturile suverane, întrucât ea și Germania sau statele vecine nouă.

Cu prilejul garanției pe care guvernul englez și cel francez au dat-o în privința independenței noastre, dl. Fabricius, ministrul Germaniei l-a întrebat pe dl. Gafencu, din ordinul guvernului său, ce sens trebuie atribuit acceptării unei asemenea garanții din partea României. Ministrul nostru de externe i-a răspuns că România nu face o politică de ideologie, ci înțelege să-și apere independența și integritatea teritoriului ei, că Anglia și Franța garantându-i-le, ea a primit bucuioasă garanția ce i s-a

dat. Că ar primi tot atât de bucuioasă garanția Germaniei sau pe aceea a Italiei, dar că trebuie să constate că această garanție nu-i fusese dată până acum.

Ministrul Germaniei s-a arătat puțin satisfăcut de răspunsul ministrului nostru. Întrebarea ministrului explică și demersul însărcinatului cu afaceri al Germaniei. Suntem considerați ca o țară cu independență relativă, poate ceva mai independentă decât Ungaria, dar tot în nota acesteia.

Precum că Germania consideră Ungaria ca o țară semivasală, următoarele fapte o dovedesc. Din inițiativa d-lui von Ribbentrop, contele Csaki [ministrul de externe] a fost poftit la Salzburg, pentru ca să i se facă anume sugestii. Ministrul de externe al Reichului a precizat ministrului ungar că, după părerea sa, Ungaria nu putea face altă politică decât aceea de intimă colaborare politică și militară cu Germania, permițându-i să intre cu trupele sale în Ungaria, spre realizarea scopurilor sale militare și că, în schimbul acestor concesiuni, Germania va ști să îi asigure Ungariei realizarea tuturor aspirațiilor sale revizioniste.

Surprins de însemnătatea ofertei, contele Csaki nu a luat asupra-și de a da răspunsul ce i se cerea; el a cerut timp de gândire și mai ales dreptul de a referi guvernului său asupra propunerilor ce i se făcuse. Fără a da un răspuns concret într-un sens sau într-altul, regentul Horthy a căutat să câștige timp. Germania era însă grăbită: Ungaria în împrejurările de astăzi constituie cheia bazinului Dunării. Era deci nevoie să se știe la Berlin dacă și în ce măsură Ungaria se va înfeda politicii Reichului.

Spre a asigura contelui Csaki pretextul unei noi călătorii în Germania, ministrul de interne al Reichului, a rugat pe ministrul de externe ungar să vină să petreacă câteva zile în vila lui lângă Salzburg. Contele Csaky a primit invitațiunea, a văzut pe dl.

von Ribbentrop și a fost așa de puțin mulțumit de ultimatumul pe care i-l adresa Germania, încât în loc de a se înăpoeia la Budapesta, a zburat cu avionul la Roma, spre a cere d-lui Mussolini să intervină ca mediator pentru a salva cel puțin în parte independența Ungariei. Ce va fi răspuns dl. Mussolini se va vedea mai târziu în ce măsură va fi obținut de la dl. Hitler o înlănzire a condițiilor ultimatumului adresat Ungariei se va afla în curând?

Ungaria mai are încă o altă slăbiciune: ea este legată de Polonia printr-o tradițională prietenie. Germania îi cere ca să devie puntea de trecere care va servi la invadarea Galiției orientale; o obligă să devie complicea uneltirilor care ar determina răscoala ucrainenilor din Galiția. Ungaria ar trebui să consimtă la o asemenea complicitate, atunci când știut este că acum 9 luni a anexat Rutenia subcarpatină, adică avanpostul anti-polon al slavismului; la care Mazyk și dl. Beneș nu voiseră să renunțe nicodată.

Polonia este astăzi profund dezamăgită de modul cum Ungaria înțelege să practice amicitia tradițională ce le unește. Dl. Beck recunoaște acum că s-a încrezut prea mult în prietenia ungară și că ar fi fost poate mai rentabil pentru dânsul să practice cu lealitate alianța cu România și să se încreadă mai puțin în prietenia tradițională a Ungariei.

Politica este o neîncetată dezamăgire. O asemenea dezamăgire a încercat-o și România din partea Ungariei sub ministeriatul d-lui Petrescu-Comnen. Pentru a înlesni o apropiere a Ungariei de Mica Înțelegere, s-a parafat la Bled, în mai 1938, un acord semnat de d-nii Stoiadinodici (Iugoslavia), Krofta (Cehoslovacia) și Petrescu-Comnen, prin care se recunoștea Ungariei dreptul la paritate în privința înarmărilor, i se făgăduia că statele Micii Înțelegeri vor lua măsuri pentru rezolvarea ches-

N. Titulescu împreună cu M. Litvinov

tiunilor minorităților ungare, iar în schimb Ungaria se obliga să semneze pacte de neagresiune cu fiecare din statele Micii Înțelegeri.

La câta timp după parafarea acordului, Mica Înțelegere a intervenit la Budapesta pentru ratificarea acordului semnat la Bled. Răspunsul guvernului ungar a fost că-și rezervă semnătura până după soluționarea chestiunilor care puneau în cauză însăși existența Cehoslovaciei.

În primăvara anului 1939, guvernul din Belgrad a întrebat guvernul ungar dacă e dispus să ratifice cu Iugoslavia și România textul acordului semnat la Bled. Răspunsul Ungariei a fost că-și rezervă semnătura până după soluționarea chestiunilor care o despart de România. Iugoslavia a înțeles atunci soarta pe care i-o rezervă Ungaria. Cât despre România, ea a înțeles, de asemenea, că orice apropiere de Ungaria este iluzorie și că forța singură va hotărî soarta relațiilor noastre cu această țară. Recunosc însă că în situațiunea de astăzi, Ungaria poate face cu greu altă politică decât pro-germană.

Mă întreb acum: ce rost a avut întrebarea necuviincioasă pe care a pus-o d-lui Gafencu însărcinatul cu afaceri al Germaniei? Ce vrea să

zică supărarea d-lui Fabricius față de garanția dată României de Anglia și Franța? Această atitudine cominatorie [de constrângere] însemnează că Germania dorește să se găsească față de o Românie izolată și la discreția ei, pe care ar putea-o juca după voie, mulțumindu-se, deocamdată, să o intimideze prin dubla presiune pe care o exercită neconținut asupra noastră Bulgaria și Ungaria, dușmanele neîmpăcate ale țării noastre.

Și mă mai întreb încă: în ce împrejurare puterile Axei ar încerca să exercite în caz de război o presiune militară asupra noastră? În cazul când ele fiind blocate, respectiv în Mediterana și Marea Nordului, ar fi lipsite de petrol și de pâine. Italia are o rezervă de petrol de 1 an, Germania numai de 6 luni. Dintre cele două puteri ale Axei, situațiunea Italiei este mai gravă; ea este cu desăvârșire închisă în Mediterana, ea nu se poate aproviziona cu petrol și cu grâu nici prin Gibraltar, nici prin Istmul de Suez, nici prin Dardanele, căci Turcia este acum de partea puterilor democratice. Singure numai Ungaria și Iugoslavia o pot aproviziona cu grâu, singure numai alte două țări îi pot reinnoi rezerva de petrol, lăsând să tranziteze prin teritoriul lor

petrolul românesc.

Și dacă România nu ar consimți să predea o asemenea contrabandă de război, ce vor face puterile Axei? Vor invada țara noastră pentru a lua ceea ce nu au? Cu ce trupe, cu ce efective vor încerca ele această operație? Căci, desigur, noi nu vom fi singuri.

Am credința că Polonia va ști să reziste invaziei Germaniei și că poate Rusia nu o va ataca, dacă situațiunea nu-i va fi prielnică, observând clauzele pactului de neagresiune pe care l-a semnat Polonia în 1931.

Ne vine de la Moscova o știre neplăcută: dl. Molotov nu recunoaște valoarea semnăturii puse de dl. Litvinov pe scrisoarea pe care a schimbat-o cu dl. Titulescu pentru garantarea reciprocă a teritoriului României și Republicii Sovietelor. Va să zică chestiunea Basarabiei este redeschisă. E drept că în momentul de față interesele ruse și cele românești urmează o cale paralelă și că se prezintă eventualitatea unei revoluțiuni în Ucraina și a unui război în Extremul Orient.

Rusia nu va redeschide chestiunea Basarabiei. Rusia și România doresc pacea în Europa, Germania fiind pentru ambele un pericol iminent. Doar dacă situațiunea s-ar schimba, dacă relațiunile româno-ruse ar lua o altă întorsătură, semnătura d-lui Litvinov fiind „dezavuată”, atunci chestiunea Basarabiei ar fi redeschisă.

Ce păcat că dl. Titulescu nu a obținut în locul faimoasei scrisori, care astăzi a devenit un petec de hârtie, un acord în bună regulă, care să asigure inviolabilitatea fruntariilor și abținerea reciprocă de la orice propagandă agresivă din partea ambelor state vecine și direct interesate. Unii susțin că dl. Titulescu nu a rezistat ademenirii de a fi pus d-sa și nu un altul semnătura sa pe actul care îndruma spre rezolvarea

chestiunii Basarabiei. Eu nu-i voi aduce această învinuire, ci sunt îndemnat a crede că nu a putut obține mai mult și că orgoliul său a fost măgălit de gândul că nici un alt român nu ar fi putut obține mai mult de la reprezentantul Rusiei. Iată deci o grijă mai mult pentru viitorul țării noastre; desigur că acest memento nu va fi uitat.

Printre mijloacele de intimidare chemate să distrugă energia popoarelor cu o unitate națională realizată de curând este și acela de a-i amenința cu distrugerea acestei unități, în folosul foștilor stăpânitori. Astfel, sârbii care sunt autorii actualului stat iugoslav, sunt amenințați de a vedea Croația revenind Ungariei, Dalmația Italiei și Macedonia Bulgariei. Sârbii ar vedea astfel statul lor unitar, clădit cu atâtea sacrificii, redus la proporțiunile cunoscute de ei înainte de 1914.

Germania exploatează antagonismul încă neîmpăcat care desparte pe sârbi de croați, promițând acestor din urmă o largă autonomie în cadrul statului ungar. Presa franceză atrage atențiunea celor în drept asupra unei asemenea posibilități și nu mă îndoiesc că iugoslavii își dau seama de pericolul care-i amenință.

Aflu din sorginte bună, că în cursul conferințelor de la Salzburg, dl. von Ribbentrop a informat pe dl. Ciano asupra semnării iminente a unui pact de neagresiune germano-rus, la care Italia nu fusese chemată să participe. În prezența acestei abateri de la o solidaritate pe care Italia credea că poate conta, dl. Mussolini ar fi informat pe cancelarul Hitler că în asemenea împrejurare se consideră degajat de obligațiunile alianței. De la acel moment se observă o discordanță în acțiunea puterilor Axei. Este această discordanță conse-

cința negocierilor duse de contele Grandi la Londra? Fapt este că până în cea din urmă zi a lui august, conflictul germano-polon nu a izbucnit încă.

Mobilizarea Poloniei este totală. Relațiunile între Polonia și orașul liber Dantzig sunt dintre cele mai rele. Franța și Anglia procedă la luarea măsurilor militare care de obicei preced cu câteva ore declanșarea războiului. Și totuși războiul nu exista încă în fapt.

Mă mărginesc a constata numai un fapt, care se poate dezvolta în bine.

Pactul de neagresiune semnat la Moscova la 23 august 1939 a dezorientat într-o câțva pe conducătorii noștri. Ei au văzut imediat pericolul unei coluziuni (înțelegere secretă) a Reichului cu Rusia Sovietică și România prinsă sub presiunea acestor două puternice state. Și s-au gândit conducătorii noștri să dea o dovadă despre spiritul pașnic care ne însuflețește, convocând Parlamentul în fața căruia guvernul urma să rostească o declarație formală de neutralitate.

Lucrul a fost însă amânat din cauză că războiul nu izbucnise încă și că o declarație de neutralitate nu și-ar fi avut rostul.

E curios însă de observat că în ziua când cercurile noastre politice cumpăneau această importantă hotărâre, unele legațiuni, dintre care a Italiei, fuseseră informate despre intențiunea guvernului. Un fost diplomat român care aflând știrea din cercurile italienești s-a dus să o comunice secretarului d-lui Gafencu, ministrul de externe, a confirmat d-lui Ion Pașcă că, în adevăr, guvernul se gândise la o asemenea declarație, dar că deocamdată nici o hotărâre nu fusese luată. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

Anii '80

**ÎN SPATELE UȘILOR ÎNCHISE,
LA BUCUREȘTI ȘI WASHINGTON**

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Cel ce au văzut la televizor transmisia în direct a adunării de la Sala Palatului organizată cu prilejul vizitei lui Mihail Gorbaciov își amintesc un episod amuzant și cu valoare de premoniție. Când cei doi șefi de stat se pregăteau să părăsească sala, Ceaușescu s-a împiedicat și, dacă nu îl sprijinea Gorbaciov, era gata să cadă. Cu toții ne amintim acel entuziasm cu care a fost primit de bucurăștenii liderul sovietic. Atunci când, de exemplu, coloana oficială care vizita cartierul Drumul Taberei și-a prelungit în mod neașteptat traseul dincolo de zona „pregătită”, cumpărători și vânzători au fugit din magazine pentru a-l aplauda, unii cu lacrimi în ochi, pe Gorbaciov. Acești bucurășteni erau aceiași care în august 1968 se strânseseră, mulți nechemăți de nimeni, în piața din fața fostului comitet central pentru a-l asculța pe Ceaușescu denunțând intervenția U.R.S.S. împotriva Cehoslovaciei. Greu de imaginat cele două stări de spirit la populația aceleiași capitale.

De ce a fost înlăturat Ceaușescu? Nu credem că mai trebuie căutat vreun răspuns la o asemenea întrebare, care echivalează cu prăbușirea regimului comunist și a statului partid. Cum a fost înlăturat? S-a scris și se va mai scrie mult despre acest subiect. Este greu de crezut că vom afla vreodată integral adevărul. Indiferent câte arhive se vor deschide. În fond, este suficient să ne gândim câte versiuni și interpretări se dau actului de la 23 august 1944 pentru a ne tempera entuziasmul că vom putea pătrunde toate secretele lui decembrie 1989. Spre deosebire de 23 august 1944, 22 decembrie 1989 are mult mai mulți actori și implică direct enorm de mulți factori.

Să urmărim dar ultimul episod adaptat din cartea istoricilor americani — *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940-1990* (Clujplindu-l de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române, 1940-1990) — care privește momentul renunțării la clauză, perioada ce a urmat până în decembrie 1989 (și la care autorii au adăugat un post-scriptum, pe baza datelor de care au dispus în acel moment pentru intervalul decembrie 1989 - mai 1990). Și vom încheia cu caracterizarea globală făcută de ei relațiilor româno-americane în intervalul anunțat și în titlul cărții. Nu înainte de a spune încă o dată că această monografie — deși limitată — merită o traducere integrală în limba română

(drepturile de copyright pentru România aparțin Fundației Culturale Magazin Istoric).

Cei doi autori americani și-au adjucecat în orice caz o prioritate în spațiul istoriografic contemporan. Repetăm că această lucrare, scrisă evident printr-o prismă americană, merită a fi socotită un punct de reper fundamental pentru o analiză lucidă, pragmatică, deci obiectivă a raporturilor româno-americane pe o jumătate de veac (și ce veac). Fără a omite rolul extrem de important al spiritualității și al valorilor morale, credem în continuare că istoria este un raport de forțe între numeroși factori geopolitici, strategici, economici, financiari, politici. Guvernată de interesele complexe ale statelor și puterilor, istoria se încheagă desigur prin oameni, prin națiuni și popoare, în joc intrând deseori personalitățile ce iau decizii. Lăsând deoparte dogmele ideologice în cercetarea istorică, Harrington și Courtney au reușit o primă radiografie amplă a intereselor unui stat cu regim comunist și a unei superputeri capitaliste, a felului cum aceste interese s-au ciocnit și s-au acomodat, cum au conlucrat și unde s-au despărțit, în umbra conflictului cu cealaltă superputere a veacului, U.R.S.S., astăzi dispărută.

Oricum, pentru cei 50 de ani de dictaturi, dintre care 42 sunt cei ai comunismului, istoricii americani au scris și o primă istorie de politică externă românească văzută de peste ocean, introducându-ne, tot pentru întâia oară, într-o serie de secrete ale cancelariilor de la București și Washington, dezvăluindu-ne procese decizionale ale căror consecințe le-am trăit cu toții. Rămâne să le adăugăm acum cunoașterea actelor politico-diplomatice și analiza românească a documentelor românești și desigur a numeroaselor documente americane, sovietice și din alte surse încă sub sigla clasificat (secret).

Să mai reținem o calitate a cărții lui Harrington și Courtney, carte scrisă de doi istorici americani anticomuniști. Lipsa oricăror adjective supărătoare la adresa României și a poporului român. Menținerea în zona tratării științifice și nu a formulării judecăților incriminatorii ca și corectitudinea cu care ei scriu despre reprezentanții statului român, evitarea etichetelor sau a interpretărilor ideologice, fără ca prin aceasta să se acorde vreo indulgență dictaturilor din România.

O carte mult folosită cunoașterii istoriei noastre contemporane.

Gorbaciov face apel la Lenin

Ceaușescu anunțase deja că *glasnost*-ul și *perestroika* nu-și găsesc locul în România. Mai mult, inițiativele de politică externă ale lui Gorbaciov îi uzurpasera rolul pe

care liderul român îl jucase până atunci. Când Gorbaciov a îmbrățișat cauza reducerii armamentelor, „inițiativele de pace” ale lui Ceaușescu nu și-au mai avut rostul. Din moment ce Gorbaciov dorea să îmbunătățească relațiile cu China, nu mai era nevoie de eforturile liderului român

pentru a media între cele două puteri. Gorbaciov redusese semnificativ rolul internațional al României. Efectul acestui declin era evident la Washington. Lipsită de imaginea de țară care ducea o politică externă „aparte”, România nu mai dispunea de scutul protector care s-o

apere de atacurile la adresa politiciii ei în domeniul drepturilor omului.

De ce a fost totuși de acord Ceaușescu cu vizita lui Gorbaciov? Nu prea avea de ales. Hotărârea lui de a lichida datoria externă a României l-a forțat să caute importuri care să nu se facă pe valută. Moscova dispunea de resursele energetice și de materii prime care să permită uzinelor românești să funcționeze. Schimburile comerciale dintre România și U.R.S.S. au sporit, în intervalul 1985-1986, cu 47%. Tehnicienii și experții sovietici re-apăruseră în România, după aproape 20 ani.

La 25 mai 1987, Gorbaciov a început vizita la București, ce avea să dureze trei zile. Radioul și televiziunea română au transmis în direct sosirea. Populația era tulburată. Era prima vizită făcută de un lider sovietic, din 1976. Dorința lui de a sta de vorbă cu oamenii pe stradă îi pune în încurcătură pe români. Mulți se temeau să îi răspundă lui Gorbaciov. În schimb, acesta nu se temea să spună cu voce tare ce gândea. La dinea oficial dat în onoarea lui în ziua sosirii și-a informat audiența că relațiile româno-sovietice aveau nevoie de o „schimbare calitativă”. Extinderea lor depindea de o îmbunătățire a calității produselor oferite, lucru care putea fi cel mai bine realizat printr-o integrare mai mare în cadrul CAER.

A doua zi, Gorbaciov a vorbit în fața unei audiențe de câteva mii de persoane, selecționate dintre activiștii de partid, la un miting al prieteniei, desfășurat în Piața Palatului. Știind că cuvântarea sa avea să fie transmisă în direct la radio și televiziune, el s-a folosit de acest prilej pentru a-și face cunoscut mesajul de reformă poporului român. A spus că înțelege că în România existau „un număr de probleme dificile” care afectau „viața zilnică”. S-a referit apoi la faptul că ascunderea unor nereușite nu face decât să ducă la sporiștea lor. Gorbaciov dorea ca

România să participe mai activ la CAER. Apoi, a spus el, restructurarea socială și economică cerea un personal competent, nu oameni promovați pe bază de nepotism. A atras atenția — făcând apel la Lenin — la nevoia de a aborda problema națională cu mult tact.

În timpul ultimei zile, Gorbaciov a vizitat cartiere de locuințe, piețe — în care abundau, cu acea ocazie, alimentele — și școli. Înainte de a se despărți, cei doi lideri au semnat un comunicat comun. El indica faptul că Ceaușescu acceptase o colaborare mai mare în cadrul CAER. Ambii erau de acord să își asume „responsabilități” nu numai pentru bunăstarea țărilor lor, ci și pentru „cauza comună a socialismului”. Mai mult, România urma să stabilească întreprinderi mixte cu U.R.S.S. pentru a produce mărfuri destinate exportului în țările lumii a treia. Era un aranjament ce reamintea de sovormurile de după cel de al doilea război mondial.

La câteva zile după plecarea lui Gorbaciov, Ceaușescu a trimis o delegație la Budapesta pentru a discuta problema națională. Comunicatul de presă indica mari diferențe între cele două părți. Din moment ce Ceaușescu refuza să admită existența unei probleme a naționalităților, cererea Budapestei de a se îmbunătăți situația etnicilor maghiari din România nu putea găsi vreun ecou. Fiecare țară a ales să meargă mai departe pe drumul său. Budapesta a continuat să facă public răul tratament la care erau supuși etnicii maghiari, prin intermediul presei și a forurilor internaționale. A oferit astfel muniție în plus congresmenilor de la Washington. Căci dacă practicile Bucureștiului în materie de drepturi ale omului erau criticate și de o țară din cadrul Tratatului de la Varșovia, însemna că ele erau sub standardele cerute pentru reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate.

La Washington, partizanii suspendării clauzei pentru

România sărbătoreau deja rezultatul lor succes: legea comerțului votată în Camera Reprezentanților la 30 aprilie includea încetarea valabilității clauzei pentru șase luni. La audierile care au avut loc, reprezentantul Administrației, Thomas Simons, adjunctul asistentului secretarului de stat, [fost ministru — consilier la Ambasada S.U.A. din București — n.t.], a căutat să mențină discuția în limitele Amendamentului Jackson-Vanik, fara să abordeze problemele naționale. În schimb, multe dintre persoanele care s-au prezentat pentru audieri — n-au lipsit Laszlo Hamos, care a vorbit și în numele lui Geza Szocs, Michael Szas, Istvan Gereben — au insistat asupra tratamentului aplicat minorității maghiare.

Populația se apropia de limita răbdării

Pentru a contracara proasta imagine care se contura României în timpul debaterilor parlamentare, ambasadorul Gavrilescu a lansat o campanie viguroasă. El a căutat sprijin în lumea academică. S-a întâlnit cu profesori universitari, le-a prezentat problema României ca fiind una creată de câteva grupuri religioase din S.U.A. La 8 mai a sosit la Washington o delegație a Marii Adunări Naționale, care s-a întâlnit cu speakerul Camerei Reprezentanților, Jim Wright, și cu John Whitehead, adjunctul secretarului de stat. În timpul șederii lor în Statele Unite, membrii delegației s-au străduit să convingă cât mai multe persoane să sprijine acordarea clauzei pentru România.

La 2 iunie 1987, președintele Reagan a făcut cunoscută Congresului dorința sa ca România să își păstreze clauza, care făcuse posibilă reunificarea a mii de familii. În timpul audierilor din subcomitetul pentru drepturile omului și organizații internaționale al Camerei Reprezen-

tanților a survenit un incident neplăcut între Richard Schifter, asistentul secretarului de stat pentru drepturile omului și probleme umanitare, și kongresmenul Hall, care îi reproșă că nu a citit nici măcar rapoartele propriului departament despre situația drepturilor omului în România. Atunci când Hall l-a acuzat că nu este „un avocat al drepturilor omului, mai ales când este vorba despre România”, Schifter, exasperat, i-a replicat: „Domnule kongresmen, să-ți spun ceva: abia săptămâna trecută am fost într-un lagăr de concentrare din Polonia, unde mama și tatăl mi-au fost gazați; eu știu despre drepturile omului mai mult decât știi dumneata”. După ieșirea lui Schifter, kongresmenii s-au mai potolit.

Două zile mai târziu însă, mai mulți senatori au propus un amendament la legea comerțului, similar cu cel votat deja în Camera Reprezentanților. Dacă legea trecea prin Senat cu amendament cu tot, se suspenda clauza pentru România pentru șase luni. Supra la vot, amendamentul a fost adoptat cu 57 la 36. Era un semn clar pentru București că, din punctul de vedere al Kongresului, regulile de acordare a clauzei se schimbaseră. Mai rămânea să se voteze legea comerțului și președintele să o promoveze.

Ceaușescu a reacționat calificând gestul drept „un act ostil”. La 29 iunie s-a întâlnit cu președintele onorific al lui B'nai B'rith, Jack Spitzer, cu care a discutat votul Senatului. Spitzer și-a exprimat speranța că emigrarea evreilor din România nu avea să sufere.

Casa Albă a exercitat presiuni asupra Senatului să își reconsidere votul. Rozanne Ridgway, asistenta secretarului de stat pentru problemele europene și canadiene, le-a reamintit kongresmenilor că exista și un aspect economic, nu numai cel umanitar, al clauzei; contractele nu erau încheiate doar pentru șase luni. Dar, cum kongresmenii erau prea ocupați să treacă

legea comerțului cu amendamentele prin cele două camere, au uitat să se opună cererii președintelui de a se reinnoi clauza, așa că România și-a asigurat-o pentru încă un an, până în iulie 1988. După crahul financiar din octombrie 1987, dezbaterile legate de legea comerțului au fost întrerupte. La 12 noiembrie, trei membri ai Kongresului american, Wolf, Armstrong și Helms, s-au întâlnit cu președintele Ronald Reagan, cerându-i să semneze un Ordin executiv pentru suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Totuși, la 5 decembrie, când a prezentat raportul său despre punerea în aplicare a Acordului de la Helsinki Reagan nu a făcut comentarii despre România.

În ajutorul lui Wolf și colegilor săi au venit însă evenimintele din România. La 15 noiembrie, muncitorii de la „Steagul Roșu” din Brașov au pornit din curtea fabricii spre centrul orașului, unde li s-au alăturat, în mod spontan, alți oameni. Ei au devastat sediul partidului, distrugând portretele lui Ceaușescu.

Demonstrația venea după o înștiințare guvernamentală, care anunța că, datorită scăderii producției întreprinderii, o parte a muncitorilor urmau să fie trimiși în alte zone ale țării, iar celor rămași urma să li se reducă salariile. Era prima manifestare de asemenea proporții în ultimii 10 ani. Pe lângă cauza deja menționată, existau și altele. Programul de austeritate impus de Ceaușescu golise rafturile magazinelor alimentare. Oficial, toată lumea era de vină pentru starea grea, cu excepția lui, a familiei Ceaușescu în general. La ședința comitetului central al partidului, din 5 octombrie, el afirmase că nu existau lipsuri de materii prime, mașini-unelte sau piese de schimb, ci doar „proastă conducere”. Chiar dacă demonstrația celor de la „Steagul Roșu” a fost repede reprimată, faptul că muncitorii au ieșit în stradă, într-o țară unde poliția secretă era omniprezentă, arăta că

populația se apropia de limita răbdării.

America afacerilor avea altă părere

Ceaușescu, ignorând decarațiile lui Silviu Brucan că marea majoritate a comunistilor români ar dezaproba orice măsură represivă, a arestat câțiva lideri presupuși ai revoltei. Peste câteva zile, a anunțat și o creștere cu 10% a salariilor, începând din vara lui 1988 și până în 1990.

La începutul anului 1988, kongresmenii Smith și Wolf au vizitat România. Ei doreau să se întâlnească cu Ceaușescu, dar acesta a refuzat să îi vadă pe doi dintre artizanii declinului relațiilor sale cu Washingtonul. La 5 februarie, președintele Reagan a trimis la București pe adjunctul secretarului de stat, Whitehead, cu un mesaj prezidențial special pentru Ceaușescu. Dar fără rezultat. Mai mult, la recepția oferită de Whitehead la Ambasada americană din București, mulți dintre invitații români au fost împiedicați sau au avut dificultăți să ajungă. Tratamentul aplicat lui Whitehead arăta în mod clar că pentru București efortul cerut de Statele Unite pentru a primi clauza în continuare era prea mare. După cum spunea fostul ambasadador în România, Aggrey, clauza însemna „evrei, unguri și creștinii”. De fapt, încă din 1985 oficiali români declaraseră în *New York Times* că erau „limite în ceea ce noi putem accepta pentru a obține clauza națiunii celei mai favorizate”. Conștient că până la urmă legea comerțului avea să treacă prin Kongres, Ceaușescu a hotărât „să reducă pierderile și să iasă din această situație ca un erou”, cum spunea Corneliu Bogdan. La scurt timp după ce Whitehead a părăsit România, Ceaușescu a notificat Washingtonului că România nu mai dorea clauza. Așa cum era formulat, mesajul trimis Washingtonului arăta că nu erau impli-

25 mai 1987. „Vizita oficială de prietenie” a secretarului general al P.C.U.S. a avut loc, deși Nicolae Ceaușescu dăduse de înțeles că perestroika nu avea ce căuta în România. Mulțumim agenției RIA-Novosti pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție această fotografie

cate celelalte acorduri bilaterale și că Bucureștiul lăsa Washingtonului libertatea să anunțe știrea. Departamentul de stat a făcut public anunțul la 26 februarie 1988. Imediat, Bucureștiul a anunțat că guvernul român ceruse consultări bilaterale pentru „a clarifica probleme legate” de clauză, dar Washingtonul a ignorat acest lucru și a făcut publică cererea înainte să aibă loc consultările.

Fără îndoială, decizia lui Ceaușescu a ușurat presiunea internațională asupra politicii interne. Dar tot el a găsit modalitatea de a-și atrage noi proteste internaționale, anunțând planul de sistematizare care prevedea eliminarea a jumătate din satele României. Imediat, Germania de Vest și Ungaria au protestat, căci multe dintre satele ce urmau să fie distruse aparțineau celor două comunități etnice.

După renunțarea la clauză, Ceaușescu a căutat să mențină legăturile economice cu S.U.A. Apelurile lui au găsit ecou. Oamenii de afaceri au

depus eforturi pentru a perfectă cât mai multe vânzări de produse înainte de expirarea clauzei, în iulie 1988. În primele șase luni ale anului, exporturile americane în România au atins cifra de 122 milioane dolari, față de 193 milioane la cât se ridicaseră în întreg anul 1987. Totuși, ambele părți știau că fără clauză, credite și garanții guvernamentale, afacerile aveau să scadă drastic. Și apoi, schimbările din Europa de Est creaseră piețe mult mai atrăgătoare, în primul rând Ungaria, care avea clauza.

La sfârșitul lunii iunie 1988, președintele Ronald Reagan a emis o proclamație prin care, începând cu 3 iulie, importurile din România, inclusiv cele aflate încă în depozite, nu mai beneficiau de tratamentul clauzei națiunii celei mai favorizate.

Acordul comercial româno-american rămânea însă în vigoare. Dar în Congres s-au introdus noi amendamente care să anuleze și alte privilegiile de care putea dispune co-

merțul românesc în S.U.A. În octombrie 1988, invocând distrugerea satelor, congresmenul Konnyu a cerut abrogarea Acordului comercial, înghețarea tuturor bunurilor românești din S.U.A. și luarea în considerare a posibilității rechemării ambasadorului american la București. America afacerilor nu împărțasea totuși punctul lui de vedere. Oamenii de afaceri încă doreau să facă comerț cu România. Ei sperau să nu se repete situația creată după retragerea clauzei pentru Polonia, când schimburile comerciale dintre cele două țări s-au redus cu 50%. Cifrele indicau posibilitatea repetării fenomenului: în 1988 schimburile bilaterale atinseseră 940 milioane dolari; în primele șase luni ale anului 1989 valoarea lor s-a ridicat la 204 milioane, cu un avantaj de 80 milioane dolari pentru România.

La 10 martie, și ca urmare a eforturilor ungare, Comisia Națiunilor Unite pentru drepturile omului a votat, cu 21 la 7, o rezoluție care condamna

practicile României din acest domeniu. Casa Albă deplângea politica dusă de Ceaușescu, dar nu dorea impunerea unor sancțiuni. Se considera că scrisoarea semnată de cei șase (Gheorghe Apostol, Alexandru Bărlădeanu, Constantin Părvulescu, Silviu Brucan, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu) îi crea liderului român destule probleme. Anunțul Bucureștiului, la 1 aprilie 1989, că România își plătește integral datoria externă a fost primit cu răceală și la Washington și de către Piața Comună. Programul de austeritate care permisesese acest lucru ținuse importurile la un nivel foarte scăzut. La sfârșitul lunii septembrie, Departamentul comerțului informa că valoarea totală a schimburilor comerciale româno-americane se cifra la 356 milioane dolari, din care exporturile americane reprezentau doar 102 milioane.

„Trebuie să supraveghem România”

În presa americană au început să apară relatări despre numărul tot mai mare de refugiați români care treceau granița în Ungaria și Iugoslavia. În luna august, Națiunile Unite au primit un raport despre drepturile omului în România, scos în secret din țară. În 1985, un subcomitet al Comisiei pentru drepturile omului îi însărcinase pe Dumitru Mazilu să alcătuiască un raport despre tineret și problema drepturilor omului în România. Ceaușescu își dăduse acordul, se pare gândindu-se la cariera fiului lui, Nicu, pe atunci ministrul tineretului.

Administrația americană a refuzat să-și trimită delegația la lucrările Comisiei economice mixte româno-americane, iar Adunarea parlamentară a Consiliului Europei a cerut membrilor săi să impună sancțiuni României. În octombrie, congresmenul Hall a adus în discuție problema pastorului reformat din Timișoara, Laszlo Tókes,

spunând că moartea lui Erno Ujvarossy, unul dintre adepții pastorului, era opera securității. La 14 noiembrie, Wolf le-a spus colegilor săi din Camera Reprezentanților: „trebuie să supraveghem România”, în condițiile în care rapidele transformări din Estul Europei captaseră atenția opiniei publice internaționale. A doua zi, Demus de Concini a transmis senatorilor același mesaj.

La câteva zile după încheierea lucrărilor celui de al XIV-lea congres al partidului comunist, agenția de presă UPI a anunțat fuga din România a gimnastei Nadia Comăneci. Dar din cauză că fugise împreună cu Constantin Panait, un om înșurat, care-și părăsise soția, Nadia a dispărut rapid din presă.

La 17 decembrie, Laszlo Tókes a devenit o figură cunoscută pe plan internațional. La 18 decembrie, în vreme ce răzmerița continua la Timișoara, granițele României au fost închise. Televiziunea și radioul din Budapesta au continuat însă să informeze Vestul despre violența represiunii organizată de securitate. La 19 decembrie Casa Albă a condamnat „folosirea forței brutale” contra demonstrațiilor. La 21 decembrie, Departamentul de Stat a cerut din nou Bucureștiului să înceteze represiunea „brutală”. Ambasada română a refuzat să răspundă apelurilor telefonice din partea Departamentului de Stat. În final, Departamentul a trimis un curier la ambasadă și l-a somat pe ambasadorul Stoichici să se întâlnească cu adjunctul secretarului de stat, Lawrence Eagleburger. A doua zi, pe măsură ce haosul cuprindea Bucureștiul, Departamentul de Stat a ordonat evacuarea personalului care nu era esențial pentru buna funcționare a ambasadei Statelor Unite din București. De asemenea, americanii din România au fost avertizați să părăsească țara, iar celor care doreau să meargă acolo li s-a recomandat să-și amâne călătoria.

După fuga lui Ceaușescu,

s-a format un guvern provizoriu, numit Frontul Salvării Naționale.

Administrația Bush a salutat succesul revoluției și s-a oferit să trimită ajutoare medicale de urgență, în valoare de 500 000 dolari S.U.A. pentru victimele revoluției. Personalul Ambasadei române din Washington și-a declarat loialitatea față de noul guvern, dar aceasta n-a calmat pe demonstrații de afară. O femeie a replicat, atunci când s-a făcut public anunțul, strigând, în românește, printr-o porta-voce: „Ieșiți afară și o să vă spânzurm de limbă”.

La București, luptele continuau, fără să se poată spune de partea cui înclina balanța. Membrii Frontului păreau dezorganizați și înspăimântați. La 24 decembrie secretarul de stat James Baker a anunțat că Statele Unite aveau să urmeze exemplul Franței și să susțină U.R.S.S. dacă aceasta hotăra să intervină în România. Totuși, în 24 de ore criza a luat sfârșit. Deși Casa Albă a criticat F.S.N. pentru că Ceaușescu nu a fost judecat într-un proces public, Washingtonul l-a recunoscut drept guvernul legitim al României, trimițând instrucțiuni în acest sens ambasadurului Alan Green. La 30 decembrie, James Baker a explicat că declarația sa din 24 decembrie, referitoare la sprijinirea unei intervenții sovietice, a fost făcută „într-un context ipotetic”.

La 24 ianuarie 1990, a doua zi după deschiderea celei de a doua sesiuni a celui de al 101-lea Congres al S.U.A., congresmenul Stanford Parfins, din Virginia, a introdus o rezoluție prin care cerea președintelui să reacorde imediat României clauza națiunii celei mai favorizate. La 25 ianuarie i-a răspuns Wolf. Too-mai se reintorsese de la București și și-a exprimat părerea că, deși era sigur că în România se vor produce schimbări, era mai bine să se mai aștepte — căci conducătorii erau tot vechi figuri — până la organizarea alegerilor libere. Un mesaj similar l-a transmis și James Baker.

lui Ion Iliescu, în cursul întrevederii pe care au avut-o în februarie 1990.

Concluzii

În timpul celui de al doilea război mondial, relațiile americano-române au trăit în umbra relațiilor Statelor Unite cu Grecia și Polonia. Ulterior, ele au fost condiționate de cele ale Moscovei cu Tokyo și Roma. După Conferința de la Teheran, din 1943, drumul spre București a fost mereu trasat având Moscova în minte. La sfârșitul celui de al doilea război mondial, Washingtonul abandonase orice poziție de putere în România, în favoarea Sovietelor. Explicațiile erau multiple, dar realitatea era clară: din punct de vedere geografic, România nu prezenta interes pentru Pentagon, în schema determinată de Germania, Italia și Japonia. Teheranul le-a dat sovieticilor mână liberă să construiască Balcanii după propria lor imagine. Atunci când Statele Unite au elaborat o politică pentru Europa de Est, România și-a găsit locul doar în contextul sovietic, fiind considerată „cel mai sovietizat” dintre statele satelit. Între 1950-1975, deschiderile față de București au fost făcute cu intenția de a afecta Moscova. Treptat, România a început să fie percepută ca o „insulă latină într-o mare slavă”, la care Kennedy a încercat să ajungă prin „pene-trare”, iar Johnson „construind punți”. Dar motivele rămăneau mereu aceleași: slăbirea Moscovei, nu întărirea României. Politica dusă de Johnson și Nixon, numită a „diferențierii”, era aceeași: Mărie cu altă pălărie. Ea fusese aplicată prima oară de Truman, în 1948, pentru Iugoslavia. Tito, ca și Ceaușescu, promovau comunismul național.

Vizita președintelui Nixon în România, în 1969, avea prea puțin de a face cu această țară. Este adevărat, el avea o slăbiciune pentru români datorită primirii pe care i-o făcuseră în 1967; dar

principala rațiune era dorința lui de „a-i ciupi de nas pe ruși”. Apoi dacă Bucureștiul putea fi un canal de comunicare cu Beijingul, vizita merita într-adevăr să fie făcută. Multipolaritatea politicii externe a lui Nixon se întâlnea cu „politica către toate direcțiile” dusă de Ceaușescu.

În 1972, România a trecut pe lângă clauză la distanța de... un apel telefonic. Nixon nu l-a sunat pe Mills pentru că România nu era chiar atât de importantă. Pe de altă parte, Moscova a supravegheat îndeaproape eforturile românilor de a obține clauza, pentru a vedea cum decurg lucrurile. Când Brejnev a considerat că a sosit momentul a semnat, în 1972, un acord comercial cu Washingtonul, care promitea și mult dorita clauză. Intrarea bruscă a Moscovei în scenă a blocat eforturile Bucureștiului care a trebuit să aștepte eșuarea negocierilor dintre sovietici și americani. Dar de atunci încolo, românii au trebuit să dialogheze într-un cadru creat pentru Moscova, de amendamentul Jackson-Van-nik.

După acordarea clauzei, Administrația a citat mereu politica independentă a Bucureștiului față de Moscova pentru a justifica reînnoirea clauzei. În prima jumătate a anilor '80, s-au invocat, în ciuda abuzurilor comise pe plan intern împotriva drepturilor fundamentale ale omului, poziția lui Ceaușescu față de invadarea Cehoslovaciei, criticarea invadării Afganistanului, obstrucțiile făcute

în cadrul Tratatului de la Varșovia și participarea la Jocurile Olimpice de la Los Angeles, în ciuda boicotului dictat de Moscova. Dar după apariția lui Gorbaciov, toleranța manifestată de Washington față de comportarea lui Ceaușescu a devenit o piedică în calea relațiilor americano-sovietice. Cum ar mai fi putut continua Statele Unite să acorde clauza unei țări ale cărei practici în domeniul drepturilor omului erau criticate de Moscova?

Executarea lui Nicolae și a Elenei Ceaușescu de Crăciunul lui 1989 a redeschis problema relațiilor americano-române. Evoluția evenimentelor, până acum, în martie 1990, este prea confuză pentru a ne aventura în supoziții. Un lucru este sigur. Moartea lui Ceaușescu a distrus factorul de apropiere care îi lega pe dizidenți și pe opoziții. Dacă noul guvern poate asigura în România o politică a drepturilor omului conformă standardelor occidentale și va deschide economia pentru investiții, dezvoltare și comerț, relațiile americano-române vor putea fi reluate și vor prospera. Mai mult, ținând cont de schimbările în curs din Europa de Est și U.R.S.S., Statele Unite ar putea, în sfârșit, stabili cu România o relație care să nu fie bazată pe „ciupirea de nas a rușilor”. ■

Introducere
și versiune românească:
Cristian POPIȘTEANU
și Dorin MATEI

IMPORTANT

Pentru trimestrul I (ianuarie, februarie, martie) 1994 prețul revistei noastre este următorul:

- 400 lei exemplarul la vânzare liberă
- 300 lei exemplarul pentru abonament (deci abonamentul pe trimestrul I 1994=900 lei).

NU UITAȚI

Prin abonament, vă asigurați primirea revistei la un preț avantajos!

Iubiri celebre

ANTONIU

ȘI

CLEOPATRA

FLORENTINA DOLGIN

Un război pentru o regină

După asasinarea lui Cezar, la 15 martie 44 î.e.n., moștenirea lui politică a fost disputată de doi bărbați: Marc Antoniu, la început cel mai bine plasat în cursă, în calitatea-i de consul în anul morții lui Cezar, al cărui prieten fidel era, și Octavian, un bărbat foarte tânăr, nepotul lui Cezar. Între cei doi nimic comun. Antoniu era un colos de o mare inteligență și o năvalnică elocință, un filoelen rafinat, dar și un mare îndrăgostit de viață și un excelent militar; Octavian, un plăpând, prea puțin înzestrat pentru război, cu o inteligență de o rară ascuțime, ținută în frâu de o voință de fier și de o mare stăpânire de sine.

Cum era de așteptat, cu vremea, legăturile între cei doi s-au degradat, pentru ca în final să se rupă. Istoria „oficială”, cea scrisă de invingător, pretinde că vina i-ar fi revenit lui Antoniu sau mai degrabă influenței nefaste asupra lui a Cleopatrei, regina ultimului regat elenistic, încă independent, Egiptul. Se pare totuși că pentru înghețarea relațiilor dintre cei doi, la fel de responsabile sunt și ambițiile lui Octavian. În personalitățile celor doi se contrapuneau — atât cât putem

ANTONIU: Știi prea bine/ Că m-ai legat de cărma ta cu funii/ Ce mă vor trage după ea. Știi/ Că ești stăpâna cugetului meu,/ Că la porunca ta, voi înfrunta/ Pe zei.

CLEOPATRA: Iertare!

ANTONIU: Acum va trebui/ Să-i scriu ținăului umile cereri,/ Să mint, să mă prefac, să-nghit, eu, care/ Făceam ce vream cu-o jumătate-a lumii./ Nenorocind sau fericind./ Știi/ Că m-ai înfrânt deplin și spada mea/ Slăbită de iubirea ce ți-o port,/ Te va sluji oricând.

CLEOPATRA: Iertare, doamne!

ANTONIU: Nu plânge-o la crimă de-a ta-i mai mult/ Ca tot ce-am câștigat sau am pierdut./ Chiar un sarut de-al tău mă răsplătește.

(Shakespeare,
Antoniu și Cleopatra)

Pentru țara ei, Egiptul antic, Cleopatra și-a visat un destin de excepție. Romanul ei de dragoste cu Cezar (Magazin istoric, nr. 10/1993), apoi cel cu Marc Antoniu, pe care îl vom prezenta în acest număr al revistei, sunt și ele subsumate acestei constante preocupări. Ele lasă să se întrevadă deopotrivă pe femeia iubitoare de plăceri, dar și pe posesoarea de geniu politic. Din păcate pentru ea, Roma i-a stăvilit proiectele, astfel că, odată cu ea, s-a întors o pagină de istorie: Cleopatra a fost ultima mare personalitate a Egiptului antic, cu ea stingându-se dinastia lagidă.

Înțelege și judeca noi astăzi — două concepții diferite asupra imperiului: Octavian vroia primul absolut al Romei asupra lumii locuite, făcând din ea un *cosmopolis*, un oraș de dimensiunile Universului, concepție conform căreia era cetățean roman universal atât locuitorul Galiei, cât și cel al Spaniei, al Africii sau al Iudeii. Spre deosebire de el, Antoniu, probabil sub influența Cleopatrei, dar foarte posibil și sub cea a lui Cezar, căruia îi fusese multă vreme apropiat, vedea imperiul așa cum era: o parte occidentală „barbară”, unde misiunea civilizaatoare a Romei trebuia să se exercite din plin, direct, și o parte orientală, populată de civilizații antice prestigioase. Astfel, ultimul război civil al Republicii — cel între Octavian și Antoniu — nu a fost de fapt un război civil: a fost ultimul din cele pe care Roma republicană le-a purtat întotdeauna împotriva, regilor dușmani. Un război contra Cleopatrei, egiptencei, vrăjitoarei, târfei, celei care îl sedusese pe Antoniu, reginei, eventual, dar nu contra lui Antoniu.

Unii istorici — Cicero mai ales — o consideră pe Cleopatra responsabilă și de moartea lui Cezar, prin persistența reproșurilor sale,

apelurilor sale repetate la mândria lui, la ambiția și apetitul lui pentru putere. De aceea, după 15 martie 44, ziua asasinatului, Cleopatra s-a grăbit să părăsească Roma; împreună cu fiul lui Cezar, Ptolemeu Cesarion, pentru a scăpa de răzbunarea celor ce o acuzau a fi avut o influență nefastă asupra lui Cezar.

Întâlnirea de la Tarsos

Revenită la Alexandria, ea și l-a asociat imediat la tron pe Ptolemeu Cesarion, deși acesta avea numai trei ani. Apoi a rămas în expectativă. Pentru ea, Cezar nu fusese decât un mijloc, un instrument în realizarea imperiului pe care îl visase. Ceea ce nu a împiedicat-o ca imediat ce s-a întors la Alexandria să poruncească înălțarea unei splendide construcții închinată divinului ei Iulius, pe locul unde Cezar își avusese cartierul general.

Aștepta să vadă cum evolua conflictul de la Roma, pentru a examina ce profit putea trage din el. Antoniu avea să îi urmeze lui Cezar, dar, din nefericire, el împărțea puterea cu Octavian, despre care Cleopatra știa că este calculat, rece, politician șiret. În mod sigur — gândea regina —, el n-ar fi făcut jocul unei străine ambițioase. Instinctul ei de femeie îi spunea că în Octavian va avea un dușman implacabil. Ce va face Octavian?, se întreba ea. Va anexa Egiptul, răzbuindu-se pe Cesarion și pe ea, cea pe care divinul Iulius o coplesise cu favoruri? Deci, pentru Cleopatra, doar Antoniu părea „utilizabil”, în realizarea marilor sale proiecte.

În sfârșit, la Roma, Octavian și Antoniu și-au împărțit puterea. Octavian s-a întors în Italia, în vreme ce Antoniu, tentat de rolul de rege orientală și, mai romantic decât asociatul său la putere, a rămas în Orient. Era deci o victimă predestinată a Cleopatrei. Natura lui gene-

roasă, arzătoare, accesibilă tuturor atributelor romantice ale gloriei, iubirii, voluptății, opusă întru totul celei a lui Octavian, putea servi proiectelor reginei Egiptului, scrie cunoscutul istoric francez Marcel Brion. Cleopatra știa că nu avea de ce se teme de Antoniu. Și totuși, nu ea a făcut prima pași către el. A așteptat ca el să solicite primul întâlnirea.

Cum a decurs ea? Antoniu nu a venit în Egipt. Se afla atunci în Sicilia, de unde supraveghea provinciile orientale ale Imperiului roman, încă frământate de război civil. Constatase că între toți adulatorii, regi și regișori din Asia, suverani ai diverselor provincii și regiuni, încărcăți cu daruri, nici o ambasadă, nici un legat al celui mai înfloritor regat, Egiptul, nu-și făcuse apariția. A hotărât să lătrimită la Cleopatra pe unul dintre curtenii săi, cu ordinul de a o aduce pe regină la el, cât mai repede, pentru a discuta situația politică din Asia. Antoniu cunoștea foarte bine istoria acestei femei.

Cleopatra l-a primit și ascultat cu mult interes pe Dellius, emisarul lui Antoniu, care a început prin a-i spune că stăpânul lui o aștepta pentru explicații politice și a sfârșit prin a-i mărturisii că răbdarea stăpânului său semăna mai degrabă o dorință. În loc să plece de îndată ce și-a încheiat misiunea, ambalul mesager — scrie celebrul istoric Paul Reboux în lucrarea *Les deux amours de Cléopâtre* — a fost reținut de regină, care l-a fermecat cu frumusețea și luxul ei. Și când, în sfârșit, a plecat, singur, Dellius era probabil îndrăgostit el însuși de regină. A dus cu sine promisiunea că regina va fi prezentă la întâlnirea cu Antoniu, în orașul Tarsos.

Așa a și fost. Ea a venit acolo, supusă, dar atunci când a vrut ea. Informată de Dellius despre caracterul senzual și maleabil al lui Antoniu, Cleopatra voia să-l facă să tânjească. Ca femeie, văduva lui Cezar trebuia să-i dea o lecție de cum să se

poarte romanul cu o regină.

„Suntem departe aici — oricât am vrea sau n-am vrea — de imaginea femeii fatale. Această regină de 27 de ani, care se îndârjește astfel să subjuge un bărbat cu aproape 15 ani mai mare decât ea, se dedă total, din nou, unei lupte pentru ea însăși, notează Pierre Daix, în cartea *Cléopâtre*. Și dacă își pune la bătaie toate resursele, dacă nu se dă înapoi de la nimic, este pentru că nu-și mai permite să piardă, încă o dată. Nu este vorba numai despre a se concilia cu Antoniu, ci despre a-i deveni soție. De aceea, de fapt, Cleopatra nu se comportă ca o seducătoare, ci ca o soție ce i-ar putea fi pe plac juisorului nostru, la fel cum nu de mult ea știuse să fie o companie politică de care Cezar avusese nevoie. Ceea ce nu înseamnă că ea nu-l iubea pe Antoniu, că nu nutrea afecțiune pentru el. Nu o să știm niciodată nimic despre asta. Este greu, pe de altă parte, să faci multă vreme un asemenea joc fără pasiune. Să nu uităm că Antoniu era un bărbat foarte frumos”.

În loc să adopte ceremonialul maiestuos și sever al unui faraon de altădată, Cleopatra a fost însoțită de un cortegiu fantastic, teatral, ale cărui elemente, împrumutate din mitologia greacă, semănau leit cu escorta Afroditei. Tot ceea ce bogăția, frumusețea și grația puteau acumula în seducție, totul i-a oferit lui Antoniu suverana: cele mai frumoase dansatoare, cofuri regale, rochii din stofe transparente, farduri și parfumuri alese, fabricate după rețete proprii. Era acest cortegiu un amestec de strălucitoare eleganță elenistică cu desfrâu roman.

Vulgară și violentă, Cleopatra a știut să-l ametească pe Antoniu, iar el, pradă fericirii, s-a lăsat prins în mrejele ei. Dellius îi vorbește despre răsul ei de copil, despre mătasea pielii ei, parfumurile și rafinatele meseluri ei, ca și despre seducția exercitată de spiritul ei. Antoniu avea să constate singur, cu stupeoare,

că în mijlocul acestei opulențe ostentativ afișate, regina nu purta nici o bijuterie, nimic în afara a două perle strălucitoare în urechi. De asemenea, că vorbea cu fiecare rege și suveran prezent la ceremonie în limba lui, la fel de elegant și de fluent.

Cum era de așteptat, regina a scăpat de eventualele reproșuri ce i le-ar fi putut face Antoniu. Ba, mai mult, a obținut de la el executarea tuturor dușmanilor ei personali, mai ales a perfidei și ambițioasei ei surori Arsinoe, urmărită până în Templul lui Artemis din Efes, unde se proclamase „regină” și unde a și fost asasinată. Antoniu a fost recompensat pentru amabilitățile lui prin dăruirea farmecelor regale. „Dar el avea ezitări. Nu-i plăcea vărsarea de sânge. Era însă atât de fericit...

Din dragoste, 15 capete tăiate

Vreme de zece ani, din 41, când s-au întâlnit, până în 31 î.e.n., Antoniu nu a fost decât o jucărie, mai mult sau mai puțin docilă, în mâinile reginei Egiptului. El și-a abandonat în această perioadă soția, pe Octavia, sora lui Octavian, despărțindu-se astfel — o dată mai mult — de acest om puternic și influent, ce avea să devină stăpânul lumii romane. Când se căsătorise cu Antoniu, Octavia fusese văduvă de numai câteva luni. Senatul acordase o dispensă tinerei femei — care era în doliu — și căsătoria avusese loc imediat. Feminină, de aceeași vârstă cu Cleopatra, o frumusețe blondă, seducătoare, și virtuoasă, Octavia era o posibilă rivală a reginei Egiptului, care îi purta o neînstinsă ură. „În primăvara lui 40, Antoniu s-a văzut în fața a două catastrofe. O mare parte din Orient era în mâna partilor; în Occident el își pierduse influența în fața colegilor lui. Și cum a vrut să-l trezească brusc din vis, destinul l-a plasat în același timp în fața unei femei ce putea —

în simplitatea și puritatea lui — să-l sustragă farmecelor reginei orientale, Octavia” (Hans Volkmann, *Cleopatre*).

Cu timpul, Antoniu și-a scurtat șederile în Italia, și-a precipitat toate expedițiile militare, pentru a reveni cât mai repede la Alexandria și a fi alături de Cleopatra. De fapt, a încercat numai cuceriri avantajoase pentru Egipt: în Siria, Peninsula Calcidică, Fenicia. Elevă formată la școala lui Cezar, Cleopatra i-a supus lui Antoniu un proiect conform căruia — cu ajutorul ei — Antoniu s-ar fi putut lansa asupra Italiei, i-ar fi putut alunga de acolo pe Octavian, dominând singur asupra lumii romane și asociindu-și mai târziu la putere pe Cezarion.

Toate tentativele de reconciliere între Antoniu și fostul său cumnat nu au condus niciodată la un acord durabil, căci din clipa când Antoniu o reîntâlnea pe Cleopatra totul era repus în discuție. „Copil teribil — cum scrie Ernest Renan, — capabil să cucerască lumea, dar incapabil să reziste unei plăceri”, Antoniu a neglijat, absorbit de gândurile sale de dragoste, până și organizarea armatei. La Tyr, pe unde l-au dus drumurile lui, vreo o mie de evrei îl urmăreau cu reclamații împotriva unui stăpân local. Antoniu a ordonat trupele sale să-i izgonească, dar, încapățânați, 15 dintre ei au revenit cu plângerea lor, întârziind cu câteva clipe plecarea navelor romane cu destinația Egipt. Ca să le arate cât costă să-l contrazici pe un îndrăgostit, Antoniu a poruncit să li se taie capetele.

În anul 37 î.e.n., ca o supremă devoțiune, Antoniu s-a căsătorit, printr-o ceremonie solemnă, cu Cleopatra VII a Egiptului, în templul din Antiohia (centru al artei, al treilea oraș după Roma și Alexandria), deși nu divorțase încă de Octavia, lucru pe care nici un roman nu mai îndrăznise să-l facă până la el. Și, pentru ca nimeni să nu ignore acest mariaj, el a bătut monedă cu dubla lor efi-

gie, trimițând câteva exemplare și în Italia. „Un gigant infantil și o regină rafinată, într-o mare frenezie senzuală aveau să devoreze tot ceea ce voluptatea greacă, desfrăul roman și viața ușuratică asiatică aprinseseră în sângele lor, accentuat în plus de focul cerului egiptean. Ea nu cunoscuse decât dragostea delicată și perversă a unui bătrân. Cezar. El, Antoniu, se simțea intimidat în fața gustului rafinat și culturii amantului său. Așa încât a început să caute compania unor spirite cultivate, să se îmbrace grațios, să ia lecții de artă de la arhitecții și sculptorii ce lucrau la înfrumusețarea orașului Cleopatrei, Alexandria; iar ea, pentru a-i fi pe plac, a coborât la nivelul lui intelectual. Nu li pășea nici o clipă, bea, vâna și pescuia alături de el, se plimba cu el pe Nil și pe lacurile sacre, călărea alături de el, îl privea cum își măsura forța cu gladiatorii”, scrie Paul Reboux.

Antoniu și Cleopatra au avut trei copii, doi gemeni la început, considerați vârstare divine, Alexandru Helios (Soarele) și Cleopatra Selena (Luna) și un al doilea băiat, Ptolemeu Philadelphul. Antoniu nu a trăit cu emoție maternitatea Cleopatrei. Subit, și-a amintit că partii invadeau ținuturile romane și că în Siria se revoltau trupele sale. Dar la sfârșitul acestor campanii și al altora, pentru a-i face pe plac iubitei sale, el și-a sărbătorit triumfurile la Alexandria, și nu la Roma. „Niciodată un împărat nu-și celebrase victoriile atât de îndepărtate la Roma. A «triumfa» la Alexandria însemna a face din Alexandria o rivală; însemna a insulta sentimentul cel mai violent și cel mai sfânt al romanilor: dragostea lor pentru orașul de pe cele șapte coline. Dar imprudentul Antoniu nu se poticnea el în asemenea considerații”, menționează același Paul Reboux. Pentru Cleopatra asemenea ceremonii erau o ocazie de a-l expune poporului, în aparatul strălucitor al unui zeu egiptean, copiii lor fiind și ei îmbrăcați ca niște zei.

De altfel, după izbănzile lui Antoniu, copiii lui primiseră titluri regale. Alexandru Helios era mare rege al Armeniei, tânăra Cleopatra era regină a Cirenaicai, Ptolemeu Philadelphul — rege al Siriei și Asiei Mici. Cât îl privește pe fiul cel mare, Ptolemeu Cesarion, el devenise rege al regilor, în vreme ce Cleopatra era regină a regilor.

La Actium

Două obstacole o separau încă pe Cleopatra de imperiul universal visat de ea: părții și Octavian. Antoniu pornise de mai multe ori război împotriva părților, dar niciodată nu obținuse un succes de luat în seamă și de fiecare dată revenise la Alexandria, lăsând acest duel în suspensie. Or părții blocau drumul spre Extremul Orient. Iar Octavian era stăpânul lumii romane occidentale, în proiectele lui politice Egiptul urmând a fi provincie romană. El respingea ideea unui imperiu oriental-occidental, o construcție himerică, irealizabilă, cum o socotea.

După divorțul dintre Antoniu și Octavia, o dată mai mult Octavian a început să o prezinte pe Cleopatra ca o dușmancă a Romei, declarându-i război deschis. Trupelor sale, aflate în fața unei victorii facile, cum o considera el, Octavian le-a declarat: „Antoniu nu mai este un roman, ci un egiptean, sclav al unei curtezane. Nu cu el aveți de luptat, ci cu eunuhi, cu flautiști și cu bufoni”. În condițiile unui conflict deschis cu Roma, Antoniu se situa în fața alternativei: ori să renunțe la regină, pentru a-și îndeplini datoria de roman, ori să intre în disidență, rămânându-i ei fidel. Se cunoaște opțiunea lui.

Consecințele nu s-au lăsat așteptate. Abandonat de cei mai buni ofițeri ai săi, profund decăzut din cauza vieții ușoare duse în ultimii zece ani în Orient, Antoniu nu și-a regăsit nici una dintre calitățile militare pe care și le demonstrase în trecut ignorând

total opinia generalilor săi, în loc să lupte pe uscat, unde deținea o superioritate absolută, el a acceptat confruntarea pe mare — la sugestia insistență a Cleopatrei —, fiind înfrânt dezastruos la Actium, pe 2 septembrie 31 î.e.n., alături de trupele reginei egiptene, și ea participantă la conflict.

După luptă, Octavian și-a început avansarea triumfală în Asia. Întors în Egipt, Antoniu nu a luat nici o măsură de organizare a rezistenței împotriva lui Octavian. În plus, cele 60 galere egiptene venite în ajutorul lui Antoniu s-au întors la Alexandria, abandonând locul luptei. Dar Cleopatra nu dădea semne de resemnare în înfrângere. Ea a conceput proiectul fantastic al unui imperiu în Extremul Orient. Pentru a-l realiza, plănuia să transporte resturile flotei sale de la Alexandria în Marea Roșie. Mai târziu, cruciații vor încerca același lucru și vor reuși, regina Egiptului nu a reușit. Octavian a avansat deci fără nici o dificultate, ajungând până în fața Alexandriei.

Ce a făcut în continuare Antoniu? I-a trimis un emisar învingătorului, cerându-i îngăduința să se retragă, ca simplă persoană particulară, la Atena. Cleopatra i-a declarat și ea lui Octavian că ar depune armele, dacă acesta îi promitea păstrarea regatului pentru copiii ei. Pe Antoniu, Octavian nu l-a onorat cu răspunsul, pe regină a asigurat-o că poate spera la clemență, dacă ar consimți să-l

suprime ea pe Antoniu sau măcar să-l expulzeze.

Poate că nu-l mai iubea, poate că în secret îl disprețuia pe generalul ce nu știuse — înfrânt fiind — să moară, conform codului onoarei, poate că prezența lui devenise compromițătoare pentru regatul ei, dar de aici și până a se dezice de omul ce își pierduse demnitatea din dragoste pentru ea, până a-lunga pe tatăl copiilor ei, era o cale atât de lungă... Era prea mândră, prea regină, prea Cleopatra pentru a încheia un târg atât de josnic.

Totuși, instinctul de femeie i-a dictat să-l primească pe trimisul lui Octavian cu multă deferență, cu onoruri și atenții, cu cochetărie feminină chiar, pentru că — știa ea prea bine — acesta îi putea pleda cauza, a ei și mai ales a copiilor ei, de care avea a se teme, dată fiind natura crudă și rece a nepotului lui Cezar. Toate aceste griji nu au împiedicat-o însă, impulsivă și generoasă cum era, să-l închine omagii publice lui Antoniu, să-i sărbătorească cu mare pompă cea de a 52-a aniversare, în vreme ce a ei, a 38-a, la câteva zile distanță de a lui, a fost marcată cu o simplitate familială.

Octavian — cu trupele lui — se afla foarte aproape de învinși și părea fără milă. Disperat, Antoniu, fără știri de la

Moartea
a survenit
imediat
după mușcătura
șarpelui

Cleopatra, refugiată într-un templu, și greșit informat că ea era moartă, și-a chemat libertul, căruia i-a poruncit să îl ucidă. Acesta a vrut să execute ordinul, dar din greșeală și-a înfipt lui însuși spada, câzând mort. Generalul, deplângând soarta bravului său servitor, și-a aplicat singur o lovitură mortală și, în timp ce agoniza, a aflat că Cleopatra era vie. De-a lungul unor grădini, servitorii l-au transportat atunci, la cererea lui, la iubita sa, în brațele căreia a și murit.

În Forum? Niciodată!

Octavian vroia să o captureze vie pe Cleopatra. După moartea lui Antoniu (era anul 30 î.e.n.), regina a încercat să-și înfigă un pumnal în piept, pe când se apropia un sol al lui Octavian. Agil, acesta a depozitat-o însă de armă. Cu sufletul greu, Cleopatra a început să refuze hrana. Dar nu de asemenea pradă avea nevoie învingătorul. El o vroia „în formă”, pentru a o duce la Roma și a o țări în urma carului său triumfal. Dacă refuza să se hrănească, Octavian a amenințat-o că se va răzbuna crunt pe copii.

Cleopatra a consimțit să trăiască. Dar Octavian vroia și mai mult. O vroia frumoasă, seducătoare, pentru a demonstra lumii propria-i virtute, cea care nu îl prăbușise la picioarele ei, așa cum stătuseră Cezar și Antoniu. Deci regina își va îngriji corpul cu multă atenție, în ciuda doliului; iar la proxima întrevvedere cu Octavian se va arăta plină de viață. I-a vorbit atunci acestuia cu mare dragoste despre copiii ei, i-a citit scrisori adresate ei de Cezar, din Africa, din Spania, de la Roma. El a ascultat-o insensibil, aruncându-i priviri oblice. De fapt, era bucuros

că ea prinsese gust de viață și se împăcase cu ideea de a merge la Roma, fără a se mai revolta. Octavian s-a retras de la această întrevvedere convins că o înșelase. El era însă cel înșelat.

Cleopatra știa că nu avea ce aștepta de la bunătatea lui ipocrită și rece. Ea știa și că în trei zile cortegiul triumfal urma să pornească spre Roma. Hotărârea ei era luată. Nu va merge în lanțuri, în acel Forum, unde cândva intrase în triumf. Niciodată. Niciodată nu va fi un „trofeu”.

Pentru a-i adormi și mai mult încrederea lui Octavian, i-a cerut permisiunea să facă libații la mormântul lui Antoniu. A coborât, urmată de femeile sale și de gărzii, în cripta unde dormea generalul, îmbălsămat ca un faraon, în sarcofagul lui de piatră. „Vii, nimeni-nu ne-a despărțit; morți, totul ne va despărți, și pământul, și marea — s-a lamentat ea. Tu, un roman, vei dormi în Egipt, mie, din Alexandria, Italia va fi cea care va oferi rămășițelor mele un adăpost, singurul bun pe care îl voi primi de la patria ta”, notează Plutarh. Evident, toate aceste vaiete au ajuns la urechile lui Octavian, care era astfel liniștit că proiectele lui cu captiva vor reuși.

În preajma Cleopatrei se afla însă un fidel servitor al ei, Eros, care, după intrarea romanilor, lucra deghizat în grădinar. El jurase reginei să-i aducă — atunci când ea îi va porunci — un șarpe de Nil, cu o mușcătură binefăcătoare, experimentată pe criminali. Cleopatra s-a arătat la fereastră, a făcut un anume semn și Eros a înțeles. Apoi regina și-a făcut baia, s-a lăsat masată cu uleiurile și balsamurile ei minunate, după care, fardată ca în zile deosebite, s-a așezat să prânzească. Ca desert grădinarul i-a adus personal un coș cu smochine de Siria, atât de

apreciate de regină. Ea și-a apropiat coșul cu fructe și a văzut șarpele, ondulându-se între fructe. Moartea a survenit imediat după mușcătură.

S-a stins astfel puternica și cultivată dinastie lagidă a Egiptului. Octavian a poruncit ca regina să fie îmbălsămată și înhumată alături de Antoniu.

În ce-i privește pe cei trei copii, ei au mers ca trofee la Roma: Helios și Selena, deghizați în Soare și Lună, iar micul Ptolemeu, de numai șase ani, purtând o impunătoare mantie. Ei au fost apoi dați în grija prea bunei Octavia. Helios și Ptolemeu au murit la puțin timp, fără a plana nici cea mai mică suspiciune asupra morții lor. Cleopatra Selena s-a căsătorit foarte tânără cu un alt prinț învins de romani, regele Juba II, al Numidiei.

De atunci, destinul Egiptului s-a confruntat cu cel al Imperiului roman, la fel cum mai târziu, se va confrunta cu cel al Imperiului bizantin, când Bizanțul va succeda Romei. ■

ANTONIU: Când vezi cât de slujit arăt murind,/ Mai bine veselește-te la gândul/ Că eu am fost odată cel mai mare/ Și nobil prinț al lumii și că astăzi/ Nu mor un laș și coiful meu îl las/ Unui compatriot; un brav roman/ De-un brav roman învins./ Mă părăsește duhul. Nu mai pot.

CLEOPATRA: Ales între aleși, vrei tu să mori?/ De mine ai uitat? Cum să trăiesc/ În lumea asta slută, ce-i un grajd/ Când nu ești tu? Ah, doamnelor, priviți! (Antoniu moare). Coroana lumii s-a topit. Stăpânel/ S-a ofilit a luptelor cunună,/ Stindardul ostășesc e la pământ;/ Fetițe, băiețași și oameni mari/ Sunt otova; s-a șters deosebirea/ Și n-a rămas nimic de preț sub raza/ Iscoditoareii luni. (Leșină)

(Shakespeare,
Antoniu și Cleopatra)

În primăvara anului 1923, un eveniment răscălește literalmente ceea ce mai târziu — mult mai târziu — avea să se numească mass-media bucuresteană și, datorită ei, impunea întregii țări un nume care până atunci fusese cunoscut doar într-un cerc restrâns de inițiați din lumea consilierilor de administrație și a marilor bănci. Căci la 14 mai fusese deschis testamentul financiarului Jacques Elias, iar ceea ce el revela îndreptătea din plin stuporea pe care o suscita. Astăzi, la ceva mai bine de șaptezeci de ani de atunci, puțini sunt, desigur, cei care, în București, n-au auzit de Spitalul Elias, dar și mai puțini sunt cei care, în București sau în țară, mai știu ceva despre cel de care a fost asociat acest patronim.

De aceea, mai întâi, în puține cuvinte: cine a fost Jacques Elias?

S-a născut la București, în decembrie 1844, într-o familie înstărită care l-a pregătit pentru cariera de om de afaceri. La 30 ani, dovedind extraordinare aptitudini în materie, a preluat căma treburilor familiale, iar către sfârșitul vieții era

proprietarul Băncii Generale Române, al domeniului Sas-cut (fabrică de zahăr, hotel, case de locuit, prăvălii), al moșiei Dărvări din jud. Mehedintzi (3 246 ha teren arabil), al moșiei Balotești din același județ (1 693 ha păduri, 14 ha islaz, 50 ha teren arabil, construcții), al mai multor imobile în Capitală, printre care hotelul „Continental” și al unei mari averi în toată Europa și peste Ocean. Într-adevăr, ea era răspândită în Austria (bancă și șase imobile la Viena) în Iugoslavia (concesiunea a două mine de minereu de mercur pe coasta dalmată), în Bulgaria, Germania, Franța, Belgia, Anglia și Statele Unite.

În 1880, printr-o lege specială trecută prin cele două camere legislative, procedură cerută de draconica și extrem de restrictiva legislație a timpului, Jacques Elias a fost „împământenit”, cu „dispensă de stagiū”. Document al unor vremi revoluate, textul legii, promulgată de Carol I și contrasemnată de ministrul justiției, Al. Stolojan, poate fi consultat în *Monitorul oficial* de vineri 14/26 martie 1880, p. 1 752, col. 2.

Deși nu părea a o anunța sau a o îndreptăți, numele lui Jacques Elias a rămas, totuși în primul rând, legat de cea mai înaltă instituție științifică și de cultură a țării, Academia Română, în împrejurări care au stărnit o extraordinară valvă în epocă. Motivul? Atunci când i s-a deschis testamentul, întocmit în 1914 și rămas nemodificat, s-a constatat că el începea cu acest preambul total neașteptat: „Subscrisul Jacques M. Elias, proprietar, domiciliat în București, Str. Corabia I, neavând ascendenți, nici descendenți, dispun ca după încetarea mea din viață să se urmeze cu averea în modul următor:

— Institui legatar universal Academia Română, căreia îi las toată averea mea mobilă și imobilă, fără de nici o rezervă, oriunde s-ar afla această avere în țară și străinătate”.

Or, era vorba de o avere cu adevărat fabuloasă, evaluată la circa 800 milioane lei — la cursul leului de atunci.

Alte dispoziții testamentare, de mai mică însemnătate, ce ar fi putut totuși, fiecare în parte, perpetua amintirea unui testator, prevedeau

donatii către Primăria Capitalei — 100 000 lei „din al căror venit se va distribui la săraci pentru sărbătorile de Crăciun și de Paști, fără distincție de cult” și alți 40 000 „pentru mărirea și îmbunătățirea Azilului de noapte”; 100 000 lei Facultății de medicină „pentru laborator”; în fine, danii destinate Societății pentru învățătura poporului român, Societății Regina Elisabeta, leagănelui Sf. Ecaterina, leagănelui Materna, Societății pentru profilaxia tuberculozei sau unor salariați ai lui Elias.

Concomitent cu porțiunile legatului, opinia publică descoperea și figura ieșită din comun a testatorului: un om care, în pofida unor întinse

Beneficiarul nu a ocupat nici o demnitate oficială, dar ca răsplătă a meritelor sale în întemeierea industriei zahărului în țară și, în genere, în dezvoltarea industriei românești, tot regele Carol I a decernat, în multe rânduri, cele mai înalte distincții: acelea de cavaler și apoi de ofițer al Ordinului „Steaua României”, în 1889 și 1904, de ofițer și comandor al Ordinului „Coroana României” în 1901 și 1905, Medalia „Meritul Comercial” în 1913 ș.a.

relații în țară și peste hotare, a unor infinite posibilități de a-și satisface orice capricii, dusele o viață de o supremă sobrietate, într-un cadru extrem de modest, îngrijit de o menajeră care-i ducea toată gospodăria. „Viața lui cumpătată și stropită cu puține bucurii — se putea astfel citi într-o evocare apărută la 7 iunie 1923 în ziarul *Aurora* de sub conducerea dr. N. Lupu, viitorul fruntaș al Partidului Național-Tărănesc — se mărginea între peretii unui birou mobilat simplu, în care singurul lucru de preț era lada de fier într-un colț stingher... Bancherul din modestul apartament din piața Sf. Gheorghe s-a acomodat repede cu costul și mecanismul complicatelor instituții financiare pe care sfatul său, totdeauna ascultat, l-a condus pe căi rodnice. Dar până la moartea sa, Jacques Elias n-a izbutit, fiindcă n-a vrut, să-și facă traiul complex, așa cum exigențele vieții «moderne» o pretind».

După cum nu este, poate, mai puțin adevărat că și o seamă de imprejurări exterioare făceau ca legatul Elias să se înfățișeze în ochii opiniei publice într-o lumină singulară și să fie perceput ca atare. În anii aceia imediat consecutivi primului război mondial, presa se plângea, într-adevăr, frecvent de „plaga donatorilor farsori, adică a acelora care, la adăpostul unor donațiuni în scop de binefacere sau de cultură, urmăresc să facă afaceri bănești” — cum se exprima publicația *Înfrățirea* din Cluj, iar cotidianul bucureștean *Dimineața*, din 23 iunie 1923, publica, bunăoară, un desen umoristic înfățișând un individ proptit obraznic în fața unui ghișeu de casierie publică și vestind ritos: „Am venit să depun 200 000 000 lei pentru văduva eroului necunoscut”.

În aceste circumstanțe nu este de mirare că legatul Elias a fost privit, deopotrivă, ca un exemplu ori chiar ca o lecție. Comentând evenimentul, chiar sub titlul *Un exemplu*, editorialul ziarului *Uni-*

versul din 7 iunie 1923 sublinia: „Citind dispozițiile testamentare ale răposatului bancher Elias, noi care de atâta timp și cu toată insistența posibilă facem apel la inițiativa particulară, am simțit o adâncă mulțumire și credem că memoria generosului donator merită toată venerația. Să nu se uite că Elias... avea mari interese în țară, avea altele, tot atât de mari, în străinătate, că activitatea lui s-a împărțit în România și afară, că averea lui se găsea și înăuntrul și dincolo de hotare. Cu toate acestea, a consacrat-o întreagă promovării culturii din România, alinării boalelor săracilor noștri, în-

Jacques Elias

curării elementelor valoroase, sprijinirii cauzelor nobile. Și aceasta fără deosebire de origină, pentru toți cei care merită să fie ajutați.

Desigur că nu există un mijloc mai concret pentru admirația datorită unei asemenea fapte decât imitarea ei în marginile posibilităților.

La rândul său, *Neamul românesc* al lui Nicolae Iorga punea și el în lumină caracterul exemplar al legatului, stăruind asupra faptului că acesta era destinat mai cu seamă operei de ridicare culturală a națiunii. „Legatele lăsate de bancherul Jacques Elias pentru scopuri culturale

și de binefacere și care cuprind întreaga lui avere de 800 milioane lei, constituie desigur pentru vremile noastre un fapt unic de filantropie la noi. Numai boierii din alte vremuri învățaseră nația noastră cu astfel de largi dării, iar de la ei nimeni până la Jacques Elias, nici dintre urmașii lor, nici din rândurile burghezielor bogați nu l-a imitat.

Dar importanța socială a testamentului lui J. Elias nu stă numai în aceea că el amintește tradițiile acestei țări în ce privește datoritiile clasei avute față de obște, ci și în faptul că el lasă întreaga avere pentru cultură”.

Mai mult, relevând exemplaritatea actului lui Elias, editorialistul de la *L'Indépendance Roumaine*, oficiosul în limba franceză al Partidului Național Liberal, vedea în el și un tăcut dar puternic reproș la adresa celor care, deși avuți, nu se sinchiseau de semenii lor în nevoie: „Câți alți bogați n-au avut ca primă preocupare, atunci când Providența le-a permis să adune o mare avere, decât aceea de a-și pune în valoare propria personalitate; și câți nu au avut ca prim gest de generozitate acela de a-și oferi lor înșile, plătind o mare sumă, titluri de noblete. Poate, însă, exista mai glorioasă noblete decât cea dobândită cu prețul unui gest atât de mărinimos ca acela al lui Jacques Elias? Un filosof pretindea, odinioară, că există donații ce răscumpără o întreagă viață: în cazul nostru se poate mai degrabă afirma că pentru a face un astfel de gest în pragul morții, trebuie să fi avut în tot cursul vieții o inimă foarte nobil durată”.

Care a fost, reacția Academiei Române, titulara și de departe principală beneficiară a generosului legat? Într-o primă ședință din 5 iunie 1923, consacrată acestuia, ea a numit o comisie compusă din trei academicieni — Andrei Rădulescu, Ion Bianu și Al. I. Brătescu-Voinești — care să studieze atent testamentul, din

toate punctele de vedere și să alcătuiască un raport pe care să-l prezinte plenului academiei. După o lună de zile, în cadrul unei alte ședințe, Academia Română a aprobat raportul, dat odată cu el și legatul și primul Comitet de conducere al Fundației Elias, cu membri aleși pe viață. Următorii membri — s-a mai stipulat — urmau, însă, să fie aleși pe 7 ani, dar cu dreptul de a fi din nou desemnați. Din primul Comitet făceau parte: Ion Bianu, Grigore Antipa, G. Țițeica și Dimitrie Gusti, iar ca membri supleanți Victor Babeș, C. Rădulescu-Motru, G. Murnu și N. Vasilescu-Karpen. Așadar, o paletă de personalități de prim rang care releva atât însemnătatea pe care înalțul for o conferea legatului cât și dorința de a-i asigura o administrare fără reproș.

Prima grijă a conducerii proaspetei Fundații, a fost întocmirea unui inventar foarte exact, exhaustiv al bunurilor, lucrare care a durat aproape șase ani și s-a bucurat de tot sprijinul lui F. Streger, secretar particular al lui Jacques Elias și singurul la curent cu averea de peste hotare a acestuia. La începutul anului 1929, Academia Română a putut astfel face publică o voluminoasă dare de seamă asupra celor constatate, anunțând totodată că până în acel moment izbutise să intre în posesia unei averi de 361 milioane de lei, care aducea un venit anual net de circa 22 milioane lei.

Între timp, efectele legatului se făceau simțite și în celelalte planuri în care testatorul își vădise generozitatea. În februarie 1930, în cadrul unei mari manifestări numite „Inimi milostive” — să nu uităm că ea se desfășura într-o perioadă de cumplită criză economică, cu urmări deosebite asupra populației sărace — primarul general al Capitalei, Dem Dobrescu (unul din cei mai de seamă edilii pe care i-a avut vreodată Bucureștiul), inaugurând un număr de plăci comemorative așezate în sala de ședințe a municipalității, s-a simțit în-

datorat să declare: „Am trecut și numele unui milostiv care astăzi este mort, numele lui Jacques Elias, care ne-a uimit prin dărnicia lui, făcând o operă la care mulți bogați ai țării nu s-au gândit... Capitala noastră se onorează cu asemenea cetățeni mari și ca să arăt adâncă ei recunoștință, în numele orașului București declar pe acești iubitori de oameni cetățeni de onoare ai Capitalei”.

Pentru marele public, însă, cea mai evidentă înfăptuire a Fundației a fost, între cele două războaie, construcția Spitalului Elias. Ridicat între 1936 și 1938, el a fost, în anii

Distruș și risipit, monumentul de pe mormântul lui J. Elias de la Viena a fost reconstituit cu multă migală, prin grija conducerii Fundației, de neobositul administrator al bunurilor ei vieneză, dl. Mircea Corbeanu

acea, una din cele mai moderne instituții spitalicești din Europa. Apoi, mulțumită acumulării de venituri și bunei lor gospodăririi, în anii războiului, mai exact în 1941 și 1943, Fundația și-a putut spori patrimoniul cu ferma Podul Văleni (58 ha) din jud. Prahova și ferma Bondrea (250 ha) din jud. Olt.

Însă imediat după război, odată cu instaurarea dictaturii comuniste, activitatea Fundației Elias a suferit, în două reprize, lovituri distrugătoare care au adus-o în pragul des-

ființării. Mai întâi, în 1952, ea a fost văduvită de o suprafață de circa 3 000 ha, de păduri, iar în 1970 i-au fost trecute în proprietatea statului nu numai toate bunurile din țară, dar și acțiunile și obligațiunile aflate în depozite bancare din străinătate, ca și imobilele din Viena.

Încât, după decembrie 1989, odată cu reconstituirea Academiei Române și desemnarea unui nou consiliu de conducere a Fundației Elias, acesta a trebuit să înceapă o vastă și minuțioasă muncă de recuperare a patrimoniului. Acțiune ce nu e nici pe deplin terminată și se va mai prelungi, până când efectele unui arbitrar totalitar și ale unei incurii de jumătate de veac vor putea fi total înlăturate. Cu toate acestea, mulțumită unei activități stăruitoare, pusă parcă și mai mult în relief de discreția cu care este săvârșită, Fundația Elias a izbutit să se impună din nou ca o instituție de prim ordin în promovarea operelor de cultură și caritate. Desigur, nu stă în căderea noastră să facem bilanțul strădaniilor ei, dar contextul ne obligă să amintim măcar câteva dintre înfăptuirile din ultimii trei ani. Înăfptuiri ce s-au tradus prin ajutoare sistematice acordate unor instituții de caritate, prin donarea a zeci de valve pentru operații pe cord, prin ajutorarea sinistraților din sate afectate de inundații și cutremure, prin donații de cărți pentru copii din Republica Moldova, dar și prin sprijinirea lucrărilor de reconstrucție a Ateneului Român și a Bibliotecii Centrale Universitare, prin punerea gratuită la dispoziție a localului în care funcționează Centrul Cultural Român din Viena, prin burse de studii și multe altele.

Care toate laolaltă confirmă, cuvintele rostite de Grigore Antipa, la 1 iulie 1923, la Templul de rit spa-

niol din București cu ocazia împlinirii a patru ani de la moartea lui Jacques Elias, cuvinte ce constituie neîndoiș și cel mai nimerit epilog cu putință la ecurile legatului său în opinia publică românească: „Viața, sentimentele nobile și patriotismul lui Jacques Elias merită în adevăr a servi de pildă tuturor cetățenilor acestei țări; a muncit fără odihnă până la cele mai adânci bătrânețe, a adunat ca o albină, fără a cheltui pentru sine decât strictul necesar pentru un trai de o modestie exemplară și a destinat apoi tot fructul muncii sale realizării unui mare ideal pe care și l-a meditat în lunga sa viață și care este: „Înălțarea patriei prin crearea de instituțiuni de cultură, de preferință de cultură practică și înfrățirea fiilor ei prin tovărășie de muncă, de bucurie și de suferință”.

Modestia și abjurarea de sine care l-au caracterizat în întreaga viață, au pornit dintr-un sentiment și o convingere atât de profunde, încât a lăsat ca, chiar după moarte, numele său să nu fie pus în evidență în fundațiunea culturală ce se va crea din averea strânsă de el să poarte numai numele tatălui său *Menachen Elias*. Numele său totuși va rămâne înscris în mintea fiecărui cetățean al acestei țări și va fi pomenit cu recunoștință de toți cei ce vor beneficia de instituțiunile filantropice și de cultură create de el.

Academia Română ține să declare că a înțeles pe deplin toată importanța patriotică a gestului distinsului decedat, care a ales-o pe ea ca legatului său universal, cât și că s-a pătruns total de marea idealului său, a cărui realizare i-a încredințat-o el”.

Intr-adevăr, cine și ce s-ar fi putut spune mai bine și mai frumos?

Dumitru HÎNCU

GEORGE IVAȘCU LA BĂRLAD

Posteritatea oamenilor își are cu siguranță legile ei. M-am gândit că așa trebuie să fie, când, la 2 octombrie 1993 am revăzut biroul lui George Ivașcu într-una din sălile noului Muzeu al Colecțiilor (Casa Sturdza, refăcută după originalul din 1818), organizat cu mare grijă de către Muzeul de artă „Vasile Pârvan” din orașul Bârlad.

Donăție a fiicei incandescentului ziarist și istoric literar, care a fost George Ivașcu, domnișoara Raluca Voichița Ivașcu, sala de la Bârlad — deși încă în curs de finisare, în sensul că i se pot adăuga multe elemente ce existau în biroul de până acum câțiva ani — ne face să

retrăim acele zile și nopți, din anii mulți și grei, când acest profesor al multor jurnaliști și literați de azi înnobila și incendia cu flacăra spiritului său mereu incitant, atât dialogul cât și pagina de gazetă.

Contemporanul, Lumea, România literară, trei titluri din presa culturală română cărora George Ivașcu fie că le-a făurit o imagine de adevărate laboratoare de spiritualitate, fie că le-a salvat de la pierzanie multe din pagini. Le-a salvat deseori numai plătind el, cu prețul sacrificiului numelui și renumelui său. Conștient deci că, printr-o asemenea tactică, face un imens serviciu culturii noastre și multor, foarte multor autori, altfel amenințați cu dispariția din paginile presei culturale. Cărțile, fotografiile și dedicațiile din Biblioteca lui George Ivașcu de la Bârlad dezvăluie taina sa legătură cu Argezi, Bogza, Călinescu, Noica, Nichita, cu sute de autori din universul spiritual românesc.

Am fost recunoscător echipei de la *România literară* când, în numărul dedicat celor 25 de ani de existență, a surprins multe din trăsăturile celui ce a fost, din 1971 și până la moarte, Directorul revistei. Iar Muzeului din Bârlad, și în mod deosebit energice și neobositele directoare, doamna Nicoleta Arnăutu, o caldă și sinceră felicitare pentru cele 7 donații („Artă comparată Ritta și prof. dr. doc. Ion Chiricuță”; „Artă orientală și extrem orientală dr. Marcel Vainfeld”; „Dr. Constantin Teodorescu”; „Ștefan Constantinescu”; „Nicolae Ursăcescu”; „Ioan Negoescu” și „George Ivașcu”), cu grijă și competență adunate în Casa Sturdza.

Deci, călătorule, dacă treci prin Bârlad, nu uita să te abăți la Muzeul Colecțiilor.

Cristian POPIȘTEANU

ONOAREA OFITERILOR DE MARINĂ

Căpitan comandor (r) VICTOR BĂDESCU

La 17 mai 1946, „Tribunalul Poporului” a condamnat la moarte pe marelal Ion Antonescu, iar la 1 iunie același an, a fost executat, împreună cu foștii săi miniștri și colaboratori, Mihai Antonescu, C.Z. Vasiliu și Gh. Alexianu.

Sentința pronunțată de „Tribunalul Poporului” a fost publicată în ziua de 20 mai 1946. În dimineața acelei zile, la Comandamentul Marinei din București, care funcționa în clădirea actualului Hotel Bulevard, amiralul Bărbuneanu, comandantul de atunci al marinei, a organizat un „meeting”, la ora 11, la care au fost prezenți aproximativ 100 de ofițeri de marină, din Comandamentul sau de la Constanța și Galați (cei veniți în București în interes de serviciu). Din Comandament, lipseau doar câțiva ofițeri, motivați se înțelege.

Înainte de ora 11, ne-am așezat „în front” pe una din laturile mari ale sălii de la parter, în așteptarea amiralului Bărbuneanu. La ora 11 fix acesta și-a făcut apariția și ne-a făcut o comunicare destul de scurtă, cam în termenii următori: „Tribunalul Poporului” l-a judecat pe fostul mareșal Antonescu și urmează să pronunțe sentința definitivă. În Comandamentul Marinei s-a făcut propunerea ca ofițerii aparținând acestui Comandament să voteze pentru condamnarea la moarte a fostului mareșal. Trebuie, deci, să procedăm la vot. Are cineva de spus sau de adăugat ceva?

Secretul scopului celui „meeting” fusese bine păstrat până în acel moment, astfel că nu avusesem timp să ne pregătim pentru un asemenea eveniment lugubru. Cu toate acestea, după numai câteva secunde, trei dintre ofițeri au „avut ceva de spus”: lt. comandor Victor Bădescu — semnatul acestor rânduri, căpitan comandor Ion Bujoreanu și căpitan comandor Nicolae Bercea. Toți trei au exprimat în esență aceeași idee: ofițerii combatanți nu au pregătirea și calitatea de a judeca și condamna la moarte un mareșal, o asemenea sentință fiind de resortul tribunalelor. Nu vom vota pentru condamnarea la moarte a mareșalului Ion Antonescu!

În cele 15-20 de minute câte au fost necesare pentru a ne

spune părerea noastră, atmosfera din sală s-a încălzit foarte mult și liniștea disciplinată s-a transformat într-un freamăt destul de pronunțat, ca un gest de aprobare a celor spuse de noi.

Probabil că amiralul Bărbuneanu avusese în vedere o astfel de situație și, după câteva minute de zumzet și vociferări, a recurs la următoarea stratagemă: a invitat pe cei care sunt „contra” să treacă de cealaltă parte a sălii, iar pe cei care sunt „pentru” să rămână pe loc. În câteva secunde, masa votanților „contra” s-a pus în marș automat, pentru a parcurge cei 7-8 metri până la latura opusă, s-au oprit, au făcut stângă „mprejur, întorcându-se cu fața spre cei rămași pe loc: 6-7 ofițeri, din cei veniți de curând din U.R.S.S. cu diviziile Anei Pauker...

Astfel, „meetingul” a luat sfârșit, asistența întorcându-se în birourile respective, fără să bătiască ce va urma.

Dintre ofițerii care lipsiseră la „meeting” era și șeful statului major al marinei, comandor Gh. Roșescu, care fusese plecat la Marele Stat Major; când s-a întors la Comandamentul Marinei, aflând ce s-a întâmplat, a declarat că este de acord cu cei care au votat „contra”. Astfel, numărul purtătorilor de cuvânt ai opoziției a crescut la patru.

În cursul nopții de 20 spre 21 mai, cei patru am fost arestați de un grup de ofițeri generali din armata terestră, care ne-au dus la cazarma Malmaison, unde am fost instalați în celule separate, de circa 2,5/1,5 m pătrați. Timp de zece zile cât am rămas aici am fost anchetați de Emil Bodnăraș, în prezența unui procuror, care n-a scos niciodată măcar un singur cuvânt. Bodnăraș nu ne-a supus niciunei violențe fizice, ci doar ne-a amenințat pe un ton foarte dur și lipsit de menajamente: „Voi, ofițerii români, ați dori ca U.R.S.S. să fie distrusă și să vă stea la picioare!” Acesta era un comentariu repetat fiecăruia dintre noi. L-am auzit și-am tăcut. În general, Bodnăraș a vrut să afle de la noi dacă facem parte din Partidul Național-Tărânesc sau din Partidul Național Liberal, sau dacă, măcar, aveam simpatii pentru cele două partide politice. Mie mi-a fost ușor să-i spun că am o

apreciere deosebită pentru Partidul Social Democrat al lui Titel Petrescu. După anchetă, mi s-a cerut și o declarație scrisă, conținând cele declarate verbal.

Din perioada cât am stat în celula de la Malmaison, mult timp mi-a rămas întipărită în memorie o întâmplare. Câteva nopți la rând, dintr-o celulă foarte apropiată de a mea, se auzea plânsul îngrozitor al unei femei. Plânsul care continua ore în șir, repetând la infinit: „Nu mai suport! Luați-mă de aici și omorâți-mă! Trageți-mi un glonț în cap!”. După o vreme, timp în care această scenă se repetase de multe ori, m-am gândit la faptul că vocea respectivă putea fi înregistrată pe un disc de patefon și era pusă special pentru a ne distrage psihic. Era imposibil să închizi ochii, auzind plânsul și vaietele disperate ale acelei femei.

...După zece zile de celulă, noi cei patru am fost mutați la Arsenal, pe strada Uranus, unde am fost instalați în aceeași încăpere cu un scriitor-gazetar din Basarabia, un anume Știrbu, posibil informator comunist, pus special împreună cu noi, spre a ne trage de limbă... La Arsenal se mai aflau și alți militari, între care generalul-aviator Jienescu. Am dedus că la Arsenal fusese amenajat un fel de centru de triere, de unde unii erau expediți în alte închisuri...

Inițiativa „meetingului” de la Comandamentul Marinei se pare că fusese inspirată de cineva, un comandor, care dorea să se remarce prin idei originale și atașament față de comuniști. Așa se explică și faptul că incidentul nu a avut urmări prea grave pentru cei patru purtători de cuvânt ai „opoziției”. Este posibil ca și ministrul apărării naționale de atunci, generalul C. Vasiliu Răscanu, care manifesta mare interes și simpatie pentru marină, să fi concurat la sancționarea destul de blândă pentru acele vremuri: trecerea în cadrul disponibil.

La 10 iulie 1946 am fost eliberați din detenție, după 50 de zile. Mult mai târziu, discutând despre ce se întâmplase, atunci în mai 1946, căpitan-comandor N. Borcea mi-a făcut o declarație intimă: „Bădescule, să știi că noi am salvat onoarea Marinei!”

DECEMBRIE
1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunta

• Colegiul național „Sf. Sava” împlinește 265 ani de la înființare. La festivitate participă prof. Vintilă Mihailescu, secretar general al Ministerului culturii naționale.

• Capitala își modernizează cinci dintre principalele sale șosele: București-Măgurele (4,69 km), Colentina-Ștefănești (3,38 km), Militari-Chiajna (2,65 km), București-Domnești (4,04 km), București-Berceni (4,79 km).

• La Bratislava, în aula Universității de aici, Ion Marin Sadoveanu conferențiază despre Evoluția istorică și structura dramei și teatrului român. Este salutat de Valentin Beniak, președintele scriitorilor slovaci.

• 5 milioane țigări sunt expediate la Berlin, locuitorilor care au avut de suferit de pe urma bombardamentelor aviației engleze.

• La Ministerul propagandei naționale se organizează expoziția Spania în pictura românească. La deschidere vorbește prof. Al. Marcu, ministru subsecretar de stat al Propagandei naționale: „Publicul românesc nu uită nici o clipă identitatea de misiuni în trecutul celor două popoare, spaniol și român, răstrântă în toată istoria lor națională: credința creștină și romanitatea”.

• În ședința publică a Academiei Române, generalul Radu R. Rosetti prezintă comunicarea Centenarul reînființării artileriei române și ros-

La 1 decembrie se împlinesc 25 ani de la Marea Unire din 1918. În împrejurările tragice în care o parte din trupul țării, nord-vestul Ardealului, era ocupat de Ungaria horthystă în urma odiosului diktat de la Viena din 30 august 1940. În Capitală și în țară au loc festivități de cinstire a luptătorilor unioniști, de evocare a izbănzii istorice înfăptuite din voința întregului popor român.

În București, la Patriarhie, are loc un Te-Deum, la sala Aro „Astra” — mutată la București în urma ocupării nord-vestului Transilvaniei — organizează o întrunire comemorativă, la Teatrul Municipal se desfășoară o festivitate prilejuită de împlinirea unui sfert de veac de la înființarea Gărzilor Naționale Române din Ardeal și Banat, iar la Regimentul de gardă al conducătorului statului se oficiază, de asemenea, o slujbă religioasă.

În Sala Unirii de la Alba Iulia, la festivitatea care are loc, ia cuvântul Ion Petrovici, ministrul culturii naționale. Împlinirea Unirii, arată I. Petrovici, „a fost un act de curaj al românilor ardeleni, care a culminat cu Adunarea de la Alba Iulia, unde s-a creat un cadru legal pe de-asupra drepturilor eterne pentru care România liberă aruncase în balanță nu numai forța, dar însăși existența ei”.

Referindu-se la însemnătatea Marii Uniri — în condițiile în care, în 1943, o parte a Transilvaniei se află iarăși sub dominația străină, prof. Mihai Antonescu, vice-președintele Consiliului de Miniștri, scrie în ziarul *Viața* din 2 decembrie (de fapt, 1 decembrie): „Un sfert de veac de la sfânta și dreapta unire care a mărturisit tuturor că unitatea pământului românesc nu este o împlinire convențională pe care s-o poată face și desface un tratat, ci este o așezare a dreptății, a voinței noastre, a istoriei și a nevoilor Europei, pe care nimeni nu o poate atinge fără a lovi onoarea noastră, dreptatea și înseși legile Europei.”

Transilvania — continuă M. Antonescu — nu este pentru noi un pământ, un teritoriu, o provincie.

Transilvania suntem noi toți, este sufletul nostru și nimeni nu ne poate avea întregi, fără suflet”.

Cu același prilej al aniversării actului de la 1 decembrie 1918, Muzeul regional Alba Iulia — instituție a Ministerului culturii naționale — lansează un apel pentru strângerea documentelor Marii

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

Bine-ai venit,
Moș Crăciun!

Silviu Dragomir
prezentând
la Academia Română
comunicarea
Adunarea
de la Alba Iulia
și rolul ei
istoric

Uniri. „Păstrarea și expunerea, în cele mai bune condițiuni, sunt asigurate, iar folosirea în publicațiile muzeului sau ale cercetătorilor istoriei naționale va fi mult ușurată, ceea ce constituie o contribuție neasemuit de mare pentru cauza noastră și pentru mărirea zestrei spirituale a neamului românesc”.

Dintre evenimentele războiului, presa bucureșteană informează despre întâlnirea celor trei conducători de state aliate, I.V. Stalin, F.D. Roosevelt și W. Churchill, la Teheran, între 29 noiembrie și 1 decembrie 1943 (*Magazin istoric*, nr. 6-8, 10, 11/1968, 12/1987). Comentariile și informațiile publicate subliniază semnificația deosebită a întâlnirii celor trei — prima de acest fel —, marcând o cotitură în desfășurarea conflagrației.

„Conferința de la Teheran — scrie Ion Vinea în *Evenimentul zilei* din 24 decembrie 1943 — a stabilit unele lucruri cu caracter urgent. Greșit și-au închipuit unii că cei trei șefi ai Națiunilor Unite s-ar fi putut întâlni numai pentru a impresiona opinia mondială. Nici pentru a intimidă cercurile conducătoare neutrale nu s-au întrunit comandanții celor trei puteri”.

Cei trei s-au reunit, arată comentatorul, pentru a găsi soluții în vederea grăbirii sfârșitului conflagrației. „Războiul nu mai poate dura, notează I. Vinea. Clipa hotărâtoare se apropie, minutul dramatic se precipită; deznodământul se impune riguros, de neînlăturat.

Conferința de la Teheran a reprezentat sfatul din ceasul al unsprezecelea, ultima ședință premergătoare păcii. Ce s-a hotărât în această importantă întâlnire este greu de știut în amănunt. Suntem încredințați că anglo-americanii au vrut mai puțin să știe care va fi noua ordine în lume, decât să afle și să pună la punct ceea ce în mod propriu se numește aparatul de război, în vederea luptelor care vor culmina în două-trei luni”.

Trecând în revistă situația de pe fronturi — atât din Răsărit cât și din Mediterana sau din Vest — autorul conchide: „Războiul s-a intensificat, nu întâmplător, ci în virtutea unui consens, valabil într-un fel în amândouă taberele și, așa cum afirmă de altfel și ministrul Reichului, dr. Goebbels, — asistăm astăzi la ultimul act al acestei drame”, al cărei „final” se va desfășura la Răsărit”.

Iată însă și alte comentarii ale presei bucureștene referitoare la desfășurarea celei mai mari conflagrații cunoscute de omenire. La sfârșitul lui 1943, după mai bine de patru ani de război, atenția presei continuă să fie reținută cu stăruință de mersul luptelor, în această lună decembrie din urmă cu cinci decenii tema centrală a presei, zi de zi, fiind una și aceeași: speranța Păcii.

Cronică măruntă

tul ei în războiul din 1877-1878.

● Apare vol. IV din *Enciclopedia României*, consacrat economiei naționale. „Vastitatea materialului prezentat în vol. IV, în mai mult de 1 000 pagini, precizia datelor statistice și interesul pe care această operă îl poartă tuturor compartimentelor și activităților economice ale țării privind distribuția, circulația și consumația — scrie *Viața* din 16 decembrie — fac din această apariție un adevărat eveniment cultural”.

● Sub titlul *Note despre E. Lovinescu*, Al. Piru publică la 21 decembrie, în *Viața*, o analiză a creației critice a mentorului Sburătorului. „E. Lovinescu este cel dintâi care a pus ordine într-un haos evident, dând prima istorie a literaturii române contemporane. O astfel de istorie trebuia confirmată în judecățile ei de valoare de viitor și în mare parte a și fost confirmată, fie în forma inițială a celor cinci volume, fie în sinteza din 1937”.

● Societatea — cooperativă „Filmul românesc” împlinește 3 ani de activitate. Din Consiliul de administrație fac parte: Nichifor Crainic, N. Porsena, I. Hudîță, Dragoș Protopopescu, G. Florescu, D. Ciurezu, I.G. Feldioara. Societatea are în exploatare 7 săli de cinematograf în Capitală: Scala, Regal, Victoria, Roma, Volta Buzzești, Carmen Sylva și Elysée.

DECEMBRIE
1943

Noul ministru
al Spaniei
la București,
Don Manuel Gomez y Garcia (x),
la Palatul Regal,
după remiterea
scrisorilor
de acreditare

Cronică mărunță

● Se constituie **Asociația de prietenie româno-suedeză** care își propune „să pună în valoare toate dimensiunile fenomenului suedez — pentru a obține imaginea completă și autentică a unui popor creator de istorie și civilizație”. Președinte activ al Asociației este Barbu Constantinescu, acreditat opt ani la Stockholm, iar printre membri: H. Hulubei, I. Simionescu, G. Opreșcu, I.M. Sadoveanu, O.W. Cisek, I. Conea, G. Sărcea, alți oameni de cultură diplomați, cadre militare etc.

● „Actorul Radu Beligan — scrie Evenimentul zilei din 4 decembrie — a devenit soldatul în termen redus Beligan Radu. Ieri dimineață a fost încorporat la o unitate de infanterie din Capitală. După cum a declarat camarazilor, Radu are de gând să fie un oștaş conștient de menirea sa și să-și facă datoria cu aceeași abnegație ca și în teatru. Rămâne de văzut dacă și cu același talent.

Întrebarea este acum dacă talentatul actor va mai putea juca în puținul timp liber pe care i-l mai acordă programul de instrucție pe care îl va urma”.

● „Societatea de Telefoane, care urmă regulat tarifele sale — scrie Curentul — ar trebui să asigure de aceeași măsură și perfectă funcționare a convorbirilor. Primim numeroase reclamațiuni

Este posibilă o pace? — este întrebarea la ordinea zilei. „Nimeni nu-i lămurit ce fel de pace doresc, evident nu popoarele, ci conducătorii lor”, scrie Pamfil Șeicaru, într-un editorial sub titlul de mai sus din *Curentul* din 5 decembrie 1943. „Până acum nu s-a vorbit decât de o pace pedepsitoare, de o pace în care învingătorii ar aminti în ceea ce pregătesc învinșilor ceva din ferocitatea regilor asirieni cari scoteau ochii, schingiuiu pe nefericiții căzuți luptând. Și nu mai pomenim ce vrea Stalin, să ducă în robie milioane de muncitori osândiți să reclădească Rusia sub loviturile de knut ale politrucilor. În asemenea condiții, în acest climat de ură, o pace nu este posibilă, firește o pace în sensul unei împăcări menite să redea omenirii chinuite, devastate, sărăcite, măcar un secol de liniște în care să poată reface pustiirile apocaliptice ale acestui război”.

Pacea, arată autorul, nu se poate obține în „atmosferă de încordare războinică”. „Fără să se coboare în conștiința conducătorilor o altă viziune a păcii, decât aceea a forței, pace nu poate fi și războiul trecut ar mai fi durat, dacă nu exista acea chemare împăciuitoare a președintelui Wilson, temperament prea puțin războinic, idealist singuratic în furtuna de patimi ce mistuiau forțele morale ale omenirii”.

Reamintind cuvintele lui Wilson aflat la Conferința de pace de la Paris: „Suntem aici pentru a semna Pacea și, în ceea ce mă privește, nu vreau s-o fac într-un sentiment de răzbunare”, Pamfil Șeicaru conchide: „Cuvinte care află o muștrătoare actualitate în aceste vremuri când începe să circule cuvântul Pace”.

În comentariile presei apare tot mai stăruitor întrebarea: va intra sau nu Turcia în actualul război?

În ziarul *Ardealul*, Corneliu Coposu scrie despre Turcia următoarele: „Un popor față de care, niciodată, nu ne vom putea arăta pe deplin admirația și prietenia este poporul turc.

Vrednicia acestui neam, care a abandonat tradiția stăpânirii de întinderi și s-a retras în crusta unui naționalism sănătos și creator, l-a ridicat, după un război pierdut — nu de adevăratul popor, ci de putregaiul din Serai și din haremurii, care își clătina atotputernicia pe ruinele vechi — și l-a pus strajă credincioasă Europei, cu puternice temelii împlântate în cele două continente.

Turcia — continuă autorul — este marele semn de întrebare al conflagrației care încearcă, din nou, lumea, după abia două decenii de la catastrofa trecutului măcel și este stâlpu de beton de care se vor prinde copcile viitoarei organizații balcanice a Europei de mâine.

Turcii, încheie C. Coposu, sunt și vor fi adevărații prieteni ai neamului românesc. Nimeni și nimic nu poate împiedica ori con-

Noul bulevard
Constantin Brâncoveanu

Piața
din Chișinău
în urmă
cu cinci decenii

trazice această prietenie, născută din cunoașterea rosturilor și valorii celor două neamuri, prietenie care suntem siguri că va rodi în folosul țării noastre.

Trimitem țării pe care inimile noastre o îmbrățișează într-o caldă admirație frățească cele mai curate gânduri de neschimbătoare prietenie și poporului turc îi trimitem toată dragostea noastră.

La Institutul de istorie universală „N. Iorga” se deschide, de la 5 decembrie, anul academic 1943/1944.

Gh. I. Brătianu, directorul Institutului, prezintă activitatea acestuia în anul precedent de activitate.

Astfel, s-a obținut de la Primăria Capitalei aprobarea de a se mări clădirea Institutului, prin construirea unor spații corespunzătoare bibliotecii. Această, prin grija bibliotecarei principale Valeria Costăchel, și-a sporit colecțiile cu volume de la Chișinău, din Germania, din Italia etc. În total, în anul 1942/1943 au fost primite 2 288 volume.

Tot în 1942/1943, sub auspiciile Institutului au conferențiat prestigioase personalități ale vieții științifice europene: prof. Eiter von Srbik, președintele Academiei din Viena, prof. Al. Ech, de la Universitatea din Bruxelles, Marie R.P.V. Laurent, directorul Institutului francez de studii bizantine. În cadrul conferințelor lunare ale Institutului au vorbit: Gh. I. Brătianu, I. Moga, Șt. Ciobanu, D.M. Pippidi, M. Berza, E. Condurachi, R. Vulpe.

În seria publicațiilor Institutului, au fost tipărite scrierile inedite ale lui N. Iorga *Conferințe și prelegeri și Oameni reprezentativi în purtarea războaielor*.

Au fost tipărite, de asemenea, „pentru lămurirea străinătății” două volume în colecția *Bibliothèque d'histoire contemporaine* despre originea unității românești și, respectiv, drepturile românești asupra Basarabiei.

„Sarcina ce ne stă în față — arată Gh.I. Brătianu — nu e ușoară. Trebuie în asemenea vremuri multă stăpânire a cugetului și a nervilor, pentru a împlini până și rostul normal al unui așezământ de cultură. Dar istoria pe care o cercetăm ne învață că neamul nostru a mai înfruntat și alte primejdii și a biruit și alte greutăți. Să spunem deci acum, ca odinioară marele întemeietor al dinastiei și al României moderne, regele Carol I, în pragul lungii și glorioasei sale domnii: „Singur numai Dumnezeu poate ști ceea ce viitorul păstrează Patriei noastre. Din parte-ne, să ne mulțumim într-o a ne face datoria”. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

și am putut constata și noi acest lucru, de multe ori, că în timpul convorbirilor se aud pe fir mai multe conversațiuni deodată, ceea ce denotă o îngrijorătoare defectuoșitate a centralei telefonice. Vi s-a repetat, pe toate tonurile, că aceste instalații sunt noi și perfecte, că ele au costat atât și atât și că exigențele tarifare, din ce în ce mai mari, ar fi astfel justificate.”

● Ciclu de conferințe la Ateneul Român organizate sub auspiciile Căminului cultural „Avram Iancu” al refugiaților ardeleni: V. Netea — Generația Unirii; I. Moga — Transilvania în istoria românească; G.T. Marcu — Biserica Transilvaniei factor de unire; Gabriel Tepelea — Ardelenii în cultura românească; L. Chinezu — Etica Transilvaniei; I. Vlasu — Pictori și sculptori ardeleni; M. Beniuc — Perspective transilvane.

● Cursul valutar la 1 decembrie 1943: 1 dolar — 142,50 lei cumpărare, 157,53 vânzare; 1 franc belgian — 4,56/5,04; 1 gulden olandez — 75,64/83,60; 1 marcă germană — 57,00/63,00; 1 franc — 64,35/64,35.

● Primăria de Albastru este rugată să trimită o roabă de nislip, un salahor și un pava-giu să repare trotuarele de pe podul „Lemaitre” din imediata vecinătate a Abatorului. Gro-pile din pava-j nu se văd deoarece și cetățenii riscă să-și rupă picioarele.

CRIME LA OPERĂ

JEAN-MARIE DUHAMEL

Stockholm, vineri 16 martie 1792¹. Iarna nordică a adus frig și zăpadă în capitala suedeză. În aceeași seară, sute de oameni se îndreaptă spre balul mascat de la Operă, o clădire superbă, inaugurată cu zece ani în urmă. Regele Gustav III, monarhul Suediei încă din 1771, urmează să asiste și el.

La cei 46 ani ai săi, acest despot luminat, deopotrivă autoritar și generos, reformator, dar și estet și mecenat, trebuie să facă față unei opo-

ziții puternice chiar din rândurile nobilimii. Cîrulă zvonuri despre un complot. De aceea suveranul nu este decât pe jumătate surprins când, către ora 10.00, la sfârșitul dînelui la care participa într-un mic apartament în incinta teatrului, i se aduce un bilet anonim, redactat în franceză, ce îl pune în gardă: „Există persoane care nu nutresc decât ură și răzbunare față de dumneavoastră... Amănați acest bal blestemat pentru vremuri mai convenabile... Luați seama la parterul de la Haga [reședința regală]”.

Anturajul său îl conjură să

nu coboare la balul mascat sau, măcar, să-și pună zale. Dar regele își bate joc de idei. Însoțit de baronul von Essen, mare scutier, își face intrarea în sală. Amândoi poartă măști albe; regele are o mantie venețiană și tricorn. Două grupuri de costume de domino negre se apropie imediat de el. În busculadă, răsună focuri de armă. Regele este rănit. Se instalează o larmă de nedescris: domniourile negre încearcă să fugă, dansatorii și muzicienii se opresc impietriti de spaimă, oamenii fug care încotro, se strigă „foc!” Un tănăr aghiotant dă ordin gârzilor să blocheze ieșirile. Sunt arestați astfel aproape toți conjurații. Gustav III, lovit de două gloanțe deasupra soldului stîng, moare 13 zile mai târziu, după ce și-a pus în regulă succesiunea.

Revolta nobililor suedezi a inaugurat o serie de atentate și de regicide care vor avea drept spațiu de desfășurare întreaga Europă. În Franța ca și în Rusia, în tot cursul secolului XIX, vom auzi despre împușcături, bombe și mașini infernale dispuse pe traseele suveranilor.

În Franța, primul atentat de acest fel a avut loc la 24 decembrie 1800. În acea seară, Bonaparte, Primul Consul, a scăpat ca prin minune — în timp ce se îndrepta spre Operă — de explozia unei mașini infernale plasate în strada Saint-Nicaise.

Pe 13 februarie 1820, ducele de Berry, moștenitor al tronului Franței, a fost asasinat în timp ce ieșea de la Operă. Pe 14 ianuarie 1858, o mașină infernală a explodat în timp ce împăratul Napoleon III sosea la Operă. Astfel, trei atentate politice (fără a mai lua în calcul numeroasele tentative) au fost comise în Franța în mai puțin de 60 ani, numai în împrejurimile Operei. Să mai amintim cazul președintelui Lincoln, omorât la 14 aprilie 1865, la Ford's Theatre din Washington.

Pare a fi mai mult decât o coincidență la mijloc. De fapt, de la crearea sa, la începutul secolului XVII, Opera

¹ Reproducem acest articol — cu titlul și subtilurile redacției noastre și într-o formă prescurtată — din revista franceză *L'Histoire*.

Explozia unei mașini infernale pe str. St. Nicaise din Paris

s-a aflat în atenția autorităților de rang înalt. Sistemul mecenat a „hrănit” această relație. Protectorii muzicienilor, — fie el regi sau prinți, nobili sau burghezi bogați — nu au acționat niciodată total dezinteresat. Exemplul cel mai bun rămâne cel al lui Ludovic XIV, care înțelesese foarte bine profitul pe care îl putea trage din acest gen de muzică; opera violonistului și compozitorului Jean-Baptiste Lully (1632-1687) nu este nimic altceva decât glorificarea Regelui-Soare, de-a lungul unei reprezentări cvasi-permanente, pe imensa scenă de la Versailles.

A lovi la Operă = a lovi în inima puterii

În secolul următor, la Paris ca și în provincie, scenele de operă sunt deseori folosite în scopuri de pură propagandă. În 1730, la Limoges, de pildă, s-a jucat o operă întru gloria guvernatorului; în 1745, Voltaire și Rameau au scris împreună *Le Temple de la gloire*, care celebra victoria de la Fontenoy¹. Sfârșitul Vechiului Regim nu a răsturnat aceste practici: noii conducători au înțeles imediat folosul pe care îl pot trage din teatrele lirice. Patria, libertatea, fraternitatea au fost revelate poporului de numeroși compozitori — Gossec, Méhul, Grétry, Cherubini etc. — care și-au folosit talentul pentru a proslăvi — cu pompa de rigoare — operele Republicii. Abili în felul lor, cea mai mare parte a muzicienilor au urmat apoi cariere foarte oneste sub Imperiu. De atunci înainte, era sau nu amator de muzică, prințul trebuia să asiste la aceste reprezentări ce îl glorificau. Napoleon, nu mai mult decât succesorii lui, nu s-a putut abate de la acest ritual.

Celebrii conspiratori regaliști împotriva Primului Consul, Pichegru (sus) și Cadoudal (jos), sunt arestați în primăvara anului 1804

¹ Francezii, sub comanda marelui de Saxa și în prezența lui Ludovic XV, i-au bătut la Fontenoy, la 11 mai 1745, pe englezi, austrieci și olandezi.

Căci despre ritual este vorba. Opera era un sanctuar, scânteind de mii de lumini, era fast și opulentă, ceremonial bine reglat, păstrând eticheta Vechiului Regim. Opera devine oglinda publicului, care regăsește acolo propria sa imagine.

Reversul medaliei: operele, încărcate de o atât de puternică semnificație politică, pot constitui apeluri periculoase la critică, adică la răzvrătire. De unde recurgerea la o cenzură ce nu totdeauna era eficace. Astfel, în 1810, poliția imperială a interzis reprezentarea lui *Fernand Cortez* de *Gaspare Spontini* (1774-1851), creată totuși, cu un an mai înainte, la inițiativa lui Napoleon. Expediția din Spania nedând rezultatele scontate, această operă intru gloria unui erou spaniol devenea instigatoare. Același lucru sub *Restaureție*, cu opera lui *Daniel François Esprit Auber* (1782-1871), *La Muette de Portici*, jucată la 29 februarie 1828. După anchetă, funcționarii Ministerului de interne au autorizat reprezentarea dar opera a făcut valvă. Libretul, care evoca revolta poporului napolitan contra ocupantului spaniol în 1647, a inflamat spiritele și, săptămâni la rând, tapajul a fost enorm: publicul, presa, opoziții guvernării lui Carol X au făcut din asta un stindard politic și revoluționar.

Păcălită de acest afront pe care nu a știut să-l prevină, monarhia și-a întărit controlul asupra Operei: începând din anii 1828-1829 toate operele au fost supuse unor cenzori cu sediul în Ministerul de interne. Mai târziu, Napoleon III i-a plasat pe directorii de operă sub ordinea directă ale ministrului Casei imperiale.

Prin jocul clasic reacțiune-opoziție, noile guverne ce s-au instalat în timpul bulversărilor politice, atât de frecvente în sec. XIX, și-au făcut o plăcere din a inversa conduita afacerilor în materie de Operă. Astfel, în timpul crizelor revoluționare, s-a încercat livrarea către popor a acestui templu al culturii dominante.

Este cazul anilor 1789, apoi 1830 și 1848. Pentru a se duce păturile muncitoare, s-au înmulțit în acei ani reprezentațiile gratuite, s-au distribuit bilete de favoare, se avea în vedere chiar construirea unei Opere în aer liber pe Champs-Élysées.

Dar acest vis al unei Opere populare nu a durat decât cât durează o utopie; era mult prea periculos a încredința cheile unui vis unei populații versatile care — din ce în ce mai apăsător — prinsese gustul frondelor. Și apoi, după această politică de seducție culturală ce nu se justifica decât în raport cu un potențial electorat, perioadele de reacțiune repuneau pe fiecare la locul lui: elita în lojile Operei, poporul în cârciumile și la balurile de doi bani. Pentru opoziții a lăsa la Operă însemna a lăsa în chiar inima puterii.

„Conspirația pumnalelor“

Când, la sfârșitul anului 1800, zvonul despre complotul împotriva Primului Consul a ajuns la urechile poliției, nu se mai știa pe ce pistă să se meargă. Regaliști, iacobini, amenințările veneau din toate părțile. În octombrie, temerile au căpătat concretețe. S-a descoperit cu groază că câțiva iacobini plănuiseră să-l asasineze pe Primul Consul în loja sa. Această „conspirație a pumnalelor“ a declanșat mai multe zeci de arestări și o adevărată psihoză a atentatului, propagată prin presă.

Nici două luni mai târziu, în seara de Crăciun a anului 1800, o mașină infernală a explodat în strada Saint-Nicaise, în timp ce trecea trăsura lui Bonaparte, care mergea să asculte *Creațiunea* lui Haydn. Bilanțul a fost grav: opt morți, 28 răniți, dar „Primul Consul și-a continuat drumul și a asistat la oratoriu“, scria *Le Moniteur universel*, a doua zi după atentat. A treia zi de la acest moment, același jurnal amesteca cu abilitate critica muzicală și

elogiul politic: „Se executaseră uvertura și 20 de măsuri sau chiar mai puțin, când s-a auzit un zgomot îndepărtat de explozie. Un moment după sosirea Primului Consul, pericolul pe care el tocmai reușise să-l evite în drumul său spre Operă circula din gură în gură, nemălaisând spectatorilor atenția și calmul necesare pentru a auzi bine“.

O jumătate de secol mai târziu, la 14 ianuarie 1858, același scenariu s-a repetat cu Napoleon III. „În această seară, la ora 8.30 — menționa *Le Moniteur* —, când Maiestățile Lor împăratul și împărăteasa au sosit la Operă, s-au auzit trei detonatii, provocate de proiectile. Un număr considerabil de persoane, care staționau în fața teatrului, soldați din escortă și gardă au fost răniți, între care doi mortal“.

Acest atentat, comis de revoluționarii italieni Felice Orsini, a avut loc în fața peristilului Operei. La fel ca Napoleon I, cuplul imperial a mers la spectacol și s-a lăsat aclamat, în ciuda tuturor avertismentelor: „Împăratul și împărăteasa au fost primiți la intrare cu cel mai viu entuziasm. Reprezentația nu a fost întreruptă... Maiestățile Lor au părăsit Opera la miezul nopții, continua ziarul. Bulevardele au fost iluminate pe neașteptate și o mulțime considerabilă a putut auzi, la trecerea împăratului și împărăteșei, aclamațiile cele mai entuziaste și cele mai emoționante“. Cuplul a ieșit din nou a doua zi pe bulevarde, „în trăsura descoperită și fără escortă“, și a primit o dată în plus atunci ovațiile populației.

Apărând în public după ce văzuse moartea cu ochii, Napoleon III a cristalizat în jurul persoanei sale o formă de coeziune națională. În plus, în zilele ce au urmat atentatului executat de Orsini, ziarele nu au scăpat nici un detaliu, și-au umplut coloanele cu mesaje de simpatie adresate împăratului și care anunțau că acest demers „pare a fi rezultatul unui vast

complot țesut în străinătate" — ceea ce nu era total inexact (în măsura în care el fusese pregătit de italieni refugiați la Londra).

Pentru a stinge ramura Bourbonilor

În ce privește gestul muncitorului Louvel, care l-a înjunghiat în februarie 1820 pe ducele de Berry la ieșirea sa de la Academia regală de muzică (în timpul Restaurației, termenul „Opera” fusese abandonat, căci suna prea republican), el a fost trăit ca o adevărată tragedie. În aceeași seară, Chateaubriand a mers la locul crimei. Autorul lui *René* a surprins dramaticul situației: „o sală de spectacole goală, ca după o catastrofă — scrie el în *Mémoires d'outre-tombe* —, cortina ridicată, orchestra pustie, luminile stinse, mașinile imobile, decorațiunile fixe și afumate, comediații și cântăreții, dansatoarele dispărute pe scări și pașajele secrete!”

În zilele următoare, ziarele chemau țara și „toate inimile franceze” să împartă doliul familiei regale; pe pagini întregi s-au publicat scrisori și declarații îndurate ale autorităților în exercițiu, prefecți, locotenenți-generalii de provincie, înalte fețe bisericești; s-au înmulțit ceremoniile funerare, s-a comparat asasinul cu unul dintre predecesorii săi celebri: Ravaillac. Louvel a fost dus la Luvru, lângă cadavru ducelui: „Nici aspectul victimei regale, nici vederea funestei rani de sub ochi nu l-au emoționat pe monstru, care și-a păstrat constant cruda sa impasibilitate”, scria *Le Moniteur*. „Avea aerul unei javre — nota, la rândul lui, Chateaubriand — arțăgoase și solitare”.

Fiu al contelui d'Artois (viitorul Carol X), ducele de Berry era unica speranță a dinastiei. Rămase multă vreme celibatar, a sfârșit prin a se căsători, în 1816. Louvel nu a ascuns că a vrut — prin gestul său — să stingă definitiv

ramura Bourbonilor¹. Acest „nou 21 ianuarie împotriva legitimității”, după expresia lui François Furet, a făcut ca regimul să incline de partea extremiștilor: o săptămână după moartea ducelui, guvernul liberal al lui Decazes a demisionat și i-a lăsat locul ducelui de Richelieu! Acesta a suspendat libertățile individuale, a restabilit cenzura, a restrâns dreptul la vot.

După atentatul din strada Saint-Nicaise, Bonaparte, convins că bomba fusese pregătită de iacobini și alți turbați, „al căror țel era să restabilească regimul din 1793”, cum scria *Le Moniteur*, și-a trimis poliția să cerceteze atent mediile opoziției de stânga: au urmat o serie de arestări, de puneri în afara legii și câteva execuții. De fapt, Fouché, ministrul poliției, a adus dovada că regaliștii erau adevărații responsabili: principalii autori, Saint-Réjean și Carbon, au fost arestați și executați, în vreme ce Limoleau a reușit să fugă.

Bonaparte a profitat de afacere pentru a-și consolida regimul: poliția a profitat și ea, pentru a reduce la tăcere orice formă de opoziție. Cu executarea lui Georges Cadoudal și a altor șefi regaliști, în iunie 1804, calea era liberă pentru stabilirea Imperiului.

VERDI de pe zidurile Romei

Tot la fel, în 1858, după atentatul lui Orsini, un val de represiune s-a abătut asupra țării: ministrul de interne a fost înlocuit cu generalul Espinasse, un militar autoritar, presa a fost redusă la tăcere, s-au efectuat 2 000 arestări. Pe 27 februarie, 13 zile după atentat, a fost promulgată o lege a securității generale. Ea declanșa vânătoarea asupra

suspecților: au urmat patru sute de deportări în Algeria.

Dar, în termeni mai largi, gestul disperat al lui Orsini a avut consecințe imprevizibile. În ajunul execuției sale, el i-a scris împăratului, conjurându-l să se dedice cauzei italiene. Napoleon III ar fi vrut să-l grațieze, dar Consiliul privat s-a opus. Împăratul s-a decis totuși să intervină pentru a-l ajuta pe Cavour și s-a lansat în aventura unificării italiene; convins, în sfârșit, că o liberalizare internă era inevitabilă, suveranul a lansat o serie de reforme politice și sociale, care au asigurat regimului un nou suflu.

Atentatele comise la Operă împotriva suveranilor sunt revelatoare pentru conflictele și revoluțiile din epocă. Politizând scena ca sală de spectacol, ele stau mărturie faptului că acest secol a fost înainte de toate cel al romantismului. Ce este opera epocii, dacă nu genul romantic prin excelență, de la *Fidelio* al lui Beethoven (creat în 1805) la Wagner, trecând prin Verdi?

Opera, loc de omagiere a valorilor patriotice și a luptei contra opresorului... *Bal mascat* de Verdi relatează istoria morții lui Gustav III al Suediei... Opera a fost jucată la 17 februarie 1859, la Roma. În zilele ce au urmat, patrioții italieni, în lupta lor contra ocupantului austriac, au scris pe zidurile din Roma și Milano inscripția VERDI (Vittorio Emmanuele Re d'Italia). Muzicianul, oarecum împotriva voinței lui, fără înșoală, a fost definitiv recuperat de mișcarea Risorgimento. Trei ani mai târziu, a fost proclamată independența regatului Italiei unificate...

Opera, loc al tuturor trăirilor și al tuturor mistereelor... Cu cortegiul ei de povestiri legendare. Moartea la Operă devine o temă permanent prezentată: aici istoria și visul se întrepătrund. ■

¹ În același timp, ducesa de Berry era însărcinată; fiul ei, născut după moartea tatălui lui și supranumit „copilul miracolului”, de către regaliști, a devenit conte de Chambord, pretendent nefericit la tronul Franței, sub titlul de Henric V.

FRIEDRICH-WILHELM

ȘI FRIEDRICH II,

UN TATĂ ȘI

UN FIU IRECONCILIABILI

ANDRÉ CASTELOT

Toată tinerețea lui Friedrich cel Mare, rege al Prusiei între anii 1740 și 1786, a fost dominată — cum am văzut în numărul trecut al revistei — de conflictul cu tatăl său, Friedrich-Wilhelm I, supranumit „Regele-Sergent”. Acesta voia să își supună fiul unei existențe eminamente militare, în vreme ce

tânărul prinț, „Regele-Filosof”, cum avea să i se spună, se simțea atras irezistibil de cărți, poezie, muzică, filosofie.

În articolul său, reprodus de noi după revista Historia, cu titlul și subtilurile redacției noastre, André Castellet analizează mai departe relațiile tată-fiu, în mixtura lor istorică.

Când citești *Memoriile* Wilhelminei, rămâi stupefiat! Sora lui Friedrich afirmă că regele scuipa în fafuri înainte de a fi aduse copiilor săi. Știm — din rapoartele ambasadurilor — că într-o zi Friedrich-Wilhelm s-a năpusit asupra fiului său care tocmai intrase în cameră, l-a lovit cu bastonul, l-a luat de gât și l-a obligat să-i sărute cizmele și să-i ceară iertare. Tânărul prinț este fericit când, după ce a fost târat de păr în noroi, nu a fost obligat să meargă la paradă în aceleași haine murdare.

Trăind acest infern, Friedrich cade adesea pradă deznađdii.

— Sunt atât de dezgustat, încât aș prefera să-mi cerșesc pâinea decât să trăiesc așa.

Căsătoria, acum că are 17 ani, i-ar permite poate să scape de brută și să-și câștige un strop de independență. Tocmai a apărut un proiect în acest sens. E vorba să fie însurat cu verișoara lui, prințesa Amelia de Anglia. Dar proiectul este pe placul

reginei, ceea ce e suficient pentru ca Friedrich-Wilhelm să fie de altă părere.

— Doamnă, eu n-am nevoie de o noră care să vină cu aerele ei și să umple curtea de intrigă. În cel privește pe fiul dv., acest mucos, eu l-aș aplica mai degrabă un bici, decât să-l înșor. În orice caz, aș trata-o pe această femeie într-un mod la care nu s-ar aștepta.

„Mi-l aduci viu sau mort!”

Lui Friedrich nu-i rămâne decât o consolare: prietenia pentru un paj de-al surorii lui, Wilhelmina, numit Keith. Cei doi conspiră. Friedrich s-a hotărât — suntem la sfârșitul anului 1729: va părăsi Prusia. Cu ajutorul lui Keith și al locotenentului von Spaen, Kronprinzul ar putea avea o trăsură. Dar tocmai atunci, monarhul se grăbește să-l expedieze pe paj în garnizoana Wesel.

Friedrich își va face un alt prieten, un ofițer, și el cântă-

reț la flaut, Hermann von Katte. Un personaj complex: spiritual, liber cugetător, pictor, matematician, fiu de general, nepot de mareșal. În clipa când Friedrich îi vorbește de intenția fugii — era în 31 mai 1730 —, Katte este îngrozit. Friedrich era deja colonel acum și plecarea lor din Prusia putea fi considerată o dezertare. Dar Friedrich este hotărât. Vrea să meargă în Anglia. Acolo regele George II l-ar primi, fără îndoială, pe nepotul său. Dar monarhul englez, căruia Friedrich i-a trimis un mesager — pe Guy Dickens — se mulțumește să răspundă în cuvinte de înțelegere, recomandându-i răbdare și sfătuindu-l să aștepte. Această fugă n-ar da oare naștere la complicații diplomatice? Bineînțeles, regele George II nu se gândește decât la el și nici măcar nu i se poate reproșa această atitudine. Dacă își primește nepotul, Prusia se va arunca în brațele Austriei, în mod sigur.

Friedrich hotărăște deci să se refugieze în Franța. În

noaptea de 14 spre 15 iunie, ascunși în crângul din parcul de la Potsdam, cei doi tineri sporovăiesc îndelung. Curtea prusiană, înainte să plece la Ansbach, va face o vizită markgrafului, soțul celei de a doua surori a lui Friedrich. Prințul hotărăște să profite de trecerea printr-un teritoriu străin, pentru a merge în galop până la Strasbourg. Katte încearcă să-l împiedice. În zadar. Prietenul cedează până la urmă. Promite să-l întâlnească pe Friedrich la Wesel. De acolo, în loc să se ducă la Strasbourg, va fugi prin Olanda. Un văr al locotenentului — cavalerul von Katte — ar servi ca intermediar. Pentru procurarea banilor, Katte acceptă să vândă briliantele din decorațiile Kronprinzului.

A doua zi, 15 iulie 1730, curtea pornește spre ducatul Franconia, dar s-ar zice că Friedrich-Wilhelm are o îndoială oarecare. Un ofițer — colonelul Rochow — nu-l părasește o clipă pe Kronprinz. La Ansbach — pe 23 iulie — von Katte îi aduce lui Friedrich o scrisoare de la prietenul lui, Katte. Hermann nu mai poate pleca, i-a fost refuzată permisia.

Hazardul îi aduce în apropiere lui Friedrich pe fratele mai mic al lui Keith. Friedrich îl abordează imediat, pentru a-i face rost de cai. În sfârșit, hotărăște: pe 5 august va putea fugi. Noaptea. La 3 dimineața, de fapt. Vor părăsi valea Neckarului și se vor apropia de Rhin. Keith îi va fi alături. Pe 5 august 1730, curtea a înnoptat la Steinfürth, un sătuc pe drumul spre Mannheim. La 2.30 noaptea Friedrich se trezește și îl așteaptă pe Keith. Dar tânărul întârzie. Valetul de cameră al Kronprinzului, Gummersbach, se miră văzându-și stăpânul treaz la ora aceea, dar Friedrich îl asigură că merge la rege. Gummersbach nu se arată convins și aleargă să-l avertizeze pe colonelul Rochow. În acest moment, Keith sosește, în sfârșit, cu caii.

Rochow nu-i spune nimic regelui. Astfel, Friedrich, so-

sit la Mannheim, îl roagă pe Keith să reînceapă operația la sfârșitul nopții următoare. Dar duminică 6 august, când iese de la slujbă, acesta din urmă, tremurând, se aruncă la picioarele regelui și îi mărturisește întregul complot.

Se poate bănuși furia lui Friedrich-Wilhelm, dar aici, la Mannheim, nu poate face nimic. Trebuie să aștepte Weselul, primul oraș prusian. Se mulțumește deocamdată să-l cheme pe Rochow și să-l comunice:

— Fritz a vrut să dezerteze. Mă surprinde că nu mi s-a spus nimic. Răspunzi cu capul, dacă nu mi-l aduci la Wesel viu sau mort. Mai mult n-am timp să discut aici.

— Nu putea fugi, îi răspunde colonelul. Nu ne-ar fi scăpat. Îmi luasem măsuri de precauție. Valetul de cameră al prințului este o persoană sigură.

Vreme de șase zile — între Darmstadt și Köln — curtea prusiană este oaspetele micilor principate. Odată sosit la Wesel, în teritoriul prusian, Friedrich este arestat și condus la fortăreața unde îl așteaptă tatăl său, care îl soamează să spună tot adevărul despre dezertare. Friedrich îi spune că a vrut într-adevăr să o facă, pentru că împăratul îi este pe zi ce trece mai ostil, că îl urăște pe zi ce trece mai tare și că a vrut să fugă din disperare. După ce îl ascultă, Friedrich-Wilhelm îl acuză că a pus la cale o conspirație contra tronului, de conveniență cu Anglia și Franța, și îl amenință că singur va face dreptate. Locotenentul Katte este arestat, iar Friedrich rămâne reținut în camera sa.

Von Katte — pe eșafod

Tânărul, nutriend iluzia că tatăl său îl va ierta, îi scrie acestuia o epistolă, ca și altădată, implorându-i clemența. Ca răspuns, Friedrich-Wilhelm, pentru care fiul său era „deținutul”, îl va expedia în fortăreața de la Küstrin. El va ordona ofițerilor din garda prizonierului ca — pe drum

— deținutului să i se interzică să doarmă altundeva decât în trăsura. Generalul Buddenbruck va lua toate măsurile ca tânărul să nu coboare din trăsura. Nevoile și le va face în centrul așezărilor, unde nu sunt tufișuri sau garduri vii.

La Küstrin Friedrich este supus unor reguli de viață severe. Singura lui distracție este lectura Bibliei și psalmilor. În sfârșit, se va reuni — la porunca tatălui său — consiliul de război, pentru a-l judeca pe băiatul de 18 ani.

Friedrich, care nu-și pierde sângele rece, bănuie că tatăl său intenționează să-i impună o abdicare de la drepturile sale, de aceea se hotărăște să îi declare — din nou în scris — că îi cere iertare. Citind această rugămintă umilă, abominabilul suveran rupe pagina. Oare regele Prusiei chiar vrea să scape de acest dezertor, nimeni altul decât propriul său fiu? Curți străine intervin deja în favoarea prizonierului, dar — așa cum explică Pierre Gaxotte, autorul monografiei *Frédéric II* — „Friedrich-Wilhelm nu este numai rege al Prusiei, ci și elector de Brandenburg și membru al Sf. Imperiu. Abdicarea lui Friedrich nu este valabilă decât după confirmarea Dietei. Este o procedură de urmat, lungă, scandaloaasă, care va releva prinților resorturile ascunse ale dramei, brutalitățile, scenele, trădările. Friedrich-Wilhelm prevede că el, și nu fiul lui, va fi judecat”.

Pentru a se apăra, Friedrich-Wilhelm îi scrie la 11 septembrie 1730 prințului de Anhalt: „În ceea ce privește ancheta, ea continuă. Pentru Katte ea s-a încheiat. În ce îl privește pe răul de Friedrich, el mai trebuie interogată la Küstrin. Este cert că Anglia a știut totul, dar că ea nu a fost de acord cu dezertarea. Răul de Friedrich i-a scris regelui Angliei, s-a plâns că îl tratează urât... Dar Dumnezeu îi apără pe oamenii cinstiți, care au copii denaturați. O mare supărare. Dar, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, eu am conștiința curată: avertismente, pedepse, bunătate,

iertare; nu mai e nimic de făcut".

În consiliul de război reunit la 25 și 26 septembrie 1730, judecătorii se declară incompetenți pentru a-l judeca pe prințul Friedrich. Președintele, contele Schulenburg, îi scrie regelui explicându-i că asupra lui Katte opiniile au fost împărțite: unii au fost pentru pedeapsa cu moartea, alții pentru închisoarea pe viață.

Friedrich-Wilhelm face explozie. Interpretează verdictul ca o felonie față de el. Dar judecătorii nu cedează la amenințare. Ei își reconfirmă

decizia. Friedrich-Wilhelm preia în propriile mâini soarta locotenentului Katte, pe care îl vrea mort, nu întemnițat pe viață, pentru crima de les-majestate comisă. Regelui îi parvine o scrisoare de iertare de la bunicul tânărului, feldmaresalul Wartensleben.

Regelul rămâne inflexibil. Ordonă ca locotenentul să fie executat sub fereastra lui Friedrich. La ora 7.00, în dimineața de 6 noiembrie 1730, doi ofițeri îl obligă pe Friedrich să stea în fața ferestrei. „Scumpul meu Katte, îți cer mii și mii de scuze”, îi strigă îngrozit de scenă Kronprin-

zul. „Nici o scuză, prințul meu, mor cu mii de gânduri bune pentru dv.”, îi răspunde tânărul, care, refuzând să fie legat la ochi, își trage pe față peruca, așteptând gestul călăului. Capul i se rostogolește pe esafod. În aceeași clipă, Friedrich leșină la fereastră. „Nimic nu ne face mai mari decât o durere” — se spune. Fiul monstruosului Friedrich-Wilhelm este pregătit acum să devină Friedrich cel Mare. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Concursul AUTORI — CITITORII

Vineri 29 octombrie a.c. a avut loc, după cum am anunțat, tragerea la sorți publică pentru desemnarea câștigătorilor celor două etape, A și B, ale concursului *Autori — cititorii*. Tragerea a fost organizată în colaborare cu Biblioteca Națională a României, care a pus la dispoziție sala Colecțiilor Speciale din str. Biserica Amzei nr. 5-7.

Cititorii și concurenții participanți la această ultimă fază a concursului au fost salutați de dl. dr. Ion Mamina, șeful Secției Colecții Speciale din cadrul Bibliotecii Naționale. În prezența unui juriu format din Victor Gorbăță, din Iași, Grigorescu (Liga) Lavinia-Nicoleta, din București, Gheorghe Gheorghies, din București, și redactorii noștri Doina Pascu și Ioan Lăcustă, s-a procedat la extragerea numerelor din urnă. Au participat la această extragere concurenții: Bogdan Popa, Ecaterina Iazinschi, Petre Olteanu, Aurelia Iordache, Armin Schein, din București, și Gheorghe Duță, din com. Cornetu, Jud. Prahova.

Iată acum numele câștigătorilor:

Etapa A.

Au fost desemnați câștigători ai câte unui premiu în valoare de 2 000 lei:

1. Leontina Bianca Hănescu, Sighișoara
2. Vasile Duță, Bacău
3. Daniela Barbu, Lugoj
4. Mihai Romanescu, Botoșani
5. Radu Vasile Dodoc, București
6. Avram Cioloboc, Sibiu
7. Daniela Burghilea, Bacău
8. Constantin Rizioiu, Sebeș-Alba
9. Nicolae Jiteacu, com. Stroescu, jud. Vâlcea
10. Smaranda Buruiană, Buzău
11. Orestea Melania Slavu, Deva
12. Alexandru Scheul, Bacău
13. Ion Constantin, București
14. Bogdan Orest Păcurariu, Vaslui
15. Ioan Comandare, București

Etapa B.

Premiul I — 10 000 lei: Ioana Carmen Mariuță, Piatra Neamț

Premiul II — 7 500 lei: Elisabeta Began, Miercurea Ciuc

Premiul III — 5 000 lei: Lupu. Horj, com. Bistra, jud. Maramureș

Premiile IV-XIII — 10 abonamente pe 1 an la *Magazin istoric*.

1. Cercul de istorie „Columna”, Mecom S.A., Brașov

2. Tamara Feraru, București
3. Vasile Iliescu, Lipova
4. Ion Constantin, Craiova
5. Niculina Cărbăș, Deva
6. Gheorghe Nica, Baia Mare
7. Marcel Scarlat, Alexandria
8. Viorel Scheul, Bacău
9. Victor Diaconescu, București
10. Ioan Ovesea, Brașov

Premiile XIV-XXIII — 10 abonamente pe 6 luni la *Magazin istoric*:

1. Iulian Mara, Dej
2. Ana Ciof, București
3. Marius Costea, Oradea
4. Tatiana Stegaru, Galați
5. Bogdan Popa, București
6. Lucian Bala, București
7. Nicolae Dumitrescu, București
8. Vasile Mânza, Bacău
9. Cristian Dumitrescu, Găești
10. Ioan Slavu, Deva

Premiile în bani au fost trimise prin poștă câștigătorilor.

Abonamentele pe 1 an și, respectiv, 6 luni de zile încep cu luna ianuarie 1994. Câștigătorii care au deja contractate abonamente sunt rugați să ne comunice data de la care doresc să primească abonamentul.

Felicitându-i calduros pe câștigătorii concursului *Autori — cititorii*, mulțumim, totodată, tuturor participanților la cele două etape ale concursului.

IMPORTANT! Începând din acest număr, un nou concurs MAGAZIN ISTORIC! Se vor atribui premii de la 50 000 lei până la 200 000 lei.

TAROM — O EMBLEMĂ

A ARIPILOR ROMÂNEȘTI

Zburând cu TAROM la Nefertiti

● La 7 000 m înălțime — motoarele s-au oprit! ● Românii traversează Atlanticul ● Ocolul Pământului în 80 de ore ● Cel mai lung zbor fără escală ● Sfinxul primește oaspeți din România ● Zile și nopți de neuitat pe Nil

„Iată-vă confortabil instalați în fotoliul aeronavei...”

Așa începe salutul de Bun venit la bord! cu care cititorii publicației Profile TAROM, tipărită în excelente condiții grafice sunt invitați să facă cunoștință cu una dintre cele 52 de aeronave ale companiei TAROM S.A. care-i va purta, în ireproșabile condiții de zbor și de ospitalitate, spre unul dintre cele 35 de mari orașe ale lumii cu care Bucureștii întrețin, prin intermediul TAROM, legături regulate directe.

Iată-vă, stimați cititori — spunem și noi pentru a-i parafraza pe confracții de la Profile TAROM — că ați deschis deci revista noastră la această pagină și ne citiți. Vă însoțim — în continuarea celor publicate în nr. 10 și 11/1993 — spre noi întâlniri cu „Universul TAROM” — Compania națională de aviație civilă a României, ale cărei începuturi și tradiții se confundă cu înseși începuturile și tradițiile aviației civile românești, după primul război mondial.

Vom face cunoștință cu alte preocupări ale companiei TAROM privind modernizarea sa, alinierea la cele mai înalte standarde ale transportu-

lui internațional contemporan, ale integrării sale în familia marilor companii aeronautice ale lumii din acest final de veac și mileniu.

Să începem incursiunea noastră, răsfoind o originală și sugestivă... corespondență. Aceea sosită pe adresa TAROM-ului din partea celor care au beneficiat și beneficiază de serviciile companiei. Iată câteva dintre cele mai recente mesaje sosite pe adresa companiei. Din Pont de Buis (Franța) domnul Michel Salaun, director general, și Stéphane Le Pennec, director comercial, compania „Salaun Evasion” scriu: „În cadrul zborurilor charter pe care le-am aranjat la plecarea din Nantes pentru organizarea de sejururi în România, am invitat la noi un grup folcloric din Constanța pentru o serie de spectacole în vederea promovării călătoriilor noastre în România.

În acest sens, mulțumim TAROM-ului pentru efortul de a fi acordat bilete gratuite pentru membrii acestui grup folcloric.

Vă putem asigura că ați contribuit în mod substanțial la reușita acestei acțiuni.

Dorim sincer ca această colaborare incipientă să fie durabilă în timp. Nu vom ezita să facem, în

ceea ce ne privește, tot ceea ce ne stă în puteri pentru ca ea să fie încununată de succes.

Odată cu mulțumirile noastre, vă rugăm să primiți urările noastre de bine".

Din Montreal (Canada) dl. Dan Ghitescu, vice-președinte al companiei „Europanam” consemnează: „Prin această scrisoare, vrem să vă exprimăm satisfacția noastră pentru spiritul de colaborare cu care ne-ați primit, cu ocazia vizitei delegației noastre în România, în luna ianuarie 1993.

Suntem convinși că abordarea pozitivă a acestor întâlniri va fi primul pas dintr-un lung și fructuos drum, pe care-l vom parcurge împreună, într-o colaborare avantajoasă pentru ambele părți.

Suntem în curs de a elabora o strategie menită a pune în valoare disponibilitățile și perspectivele de succes ale României pe lângă guvernul canadian și unele mari întreprinderi nord-americane.

Sunt imputernicit de partenerii mei canadieni, care au părăsit România profund impresionată, să vă transmit admirația lor pentru țara noastră.

În mod special țin să vă mulțumesc pentru faptul că mi-ați oferit prilejul de a fi mândru de țara mea".

Dl. José D. Gonzáles-Barros, din Madrid (Spania) se adresează redacției Profile TAROM: „De curând, niște prieteni care și-au petrecut vacanța de Paști în România, și care au călătorit cu avioanele TAROM, mi-au adus un exemplar al revistei Profile. Am citit-o cu mare interes —, de altfel ca tot ce-mi aduce vești din România — și am constatat cu plăcere calitatea ei deosebită; mai ales pozele sunt superbe.

Aș vrea să știu cum trebuia să procedez ca să-mi pot procura numerele apărute până acum. Există oare posibilitatea unui abonament? În caz

că da, ce trebuie să fac?

Vă mulțumesc anticipat.

Ca pasager frecvent al companiei TAROM, mă bucur foarte mult de recente îmbunătățiri ale serviciului — printre care și revista pe care o conduceți — și vă doresc succese depline în noua etapă. Să nu uitați că sunteți (TAROM-ul) prima impresie despre România a oricărui pasager străin".

În fine, să consemnăm și două, dintre multe alte scrisori venite din partea unor oficialități românești, printre care și Direcția culturală din cadrul Ministerului afacerilor externe: „Doresc să vă exprim, în numele conducerii Ministerului afacerilor externe, mulțumiri pentru deosebita solicitare cu care ați răspuns rugămintii noastre și pentru ajutorul real dat în reușita deplasării în timp a delegației noastre la Cairo în vederea negocierii „Programului de aplicare a Acordului de cooperare în domeniul educației, științei și culturii între Guvernul României și Guvernul R.A. Egipt".

Doamna Laura Brânzaru, delegat permanent adjunct al României pe lângă UNESCO (Paris) semnează următoarele: „În numele delegației permanente a României pe lângă UNESCO, al meu personal, vă transmit mulțumiri pentru remarcabila eficiență cu care ne-ați sprijinit în problema asigurării biletelor de avion pentru distinselor personalități italiene, care vor participa la Colocviul internațional UNESCO „Henri Focillon și solidaritatea intelectuală europeană” (București, 14-20 aprilie 1993)."

Sunt doar câteva mărturii privind activitatea recentă a companiei TAROM, în care se oglindesc însă tradițiile unor îndelungate decenii de activitate puse în slujba asigurării celor mai optime condiții de zbor și securitate a pasagerilor.

Răsfoind cronica noastră sui-generis a tradițiilor istorice ale TAROM să reținem câteva momente semnificative din anii de după cel de-al doilea război mondial.

Încă din primele momente ale alăturării României Aliatilor, aviația civilă îndeplinește o serie de misiuni de înaltă răspundere. Astfel, la 24 august 1944, un echipaj L.A.R.E.S. transportă de la Boteni la Istanbul un delegat al guvernului român cu un mesaj către guvernul sovietic, iar la 29 august 1944 două avioane ale aceleiași companii duc la Odesa delegația română care urma să semneze la Moscova convenția de armistițiu (*Magazin istoric*, nr. 9-12/1992).

1945. La 8 august, în condițiile impuse de prezența trupelor sovietice pe teritoriul românesc și subordonării economiei naționale intereselor U.R.S.S., se înființează Societatea T.A.R.S. — Transporturile aeriene româno-sovietice. În 1954 T.A.R.S. se desființează, constituindu-se în întreprinderea TAROM — Transporturile aeriene române.

Iată câteva dintre performanțele realizate de echipajele TA-

ROM în anii '60-'80.

1958. Două avioane IL-14 transportă o delegație de partid și guvernamentală pe un itinerar deosebit de lung: Beijing - Hanoi - Phenian - Ulan Bator - Rangoon - Delhi.

1962. La 25 februarie, deasupra Mării Egee, cele patru motoare ale lui IL-18 care transporta 69 pasageri la Nicosia se opresc la peste 7 000 m altitudine. Cu deosebit curaj și competență, echipajul izbutește aterizarea pe o fașie de arătură paralelă cu plaja la Paphos (Cipru).

1966. Între 28 și 30 decembrie se realizează prima traversare a Oceanului Atlantic la unui avion românesc pe ruta București - Shanon (Irlanda) - Gauder (Terra Nova - Canada) - Havana.

1969. Prima cursă a unei aeronave românești, între 3 și 18 mai, spre America de Sud.

În același an, o altă aeronavă românească efectuează ocolul globului în 80 ore de zbor, parcurgând 47 000 km.

1973. Se deschid liniile București - Zürich - Madrid și București - Zürich - Alger.

1974. Un echipaj românesc

parcurge fără escală pe un Boeing 707, distanța Seattle (U.S.A.) - București (peste 9 600 km).

Tot în acest an se deschid traseele București - New York (prin Amsterdam) și București - Beijing (prin Karachi), iar o primă aeronavă românească aterizează pe aeroportul din Sydney (Australia).

1975. Primele curse din București spre Damasc, Bagdad, Kuwait și Amman.

1978. Se inaugurează linia regulată București - Abu Dhabi - Bangkok - Singapore.

1980. O nouă linie aeriană spre New York, prin Viena.

1981. Între Bangkok și București (peste 10 000 km) un echipaj românesc, pe un Boeing 707, realizează cel mai lung zbor fără escală (12 ore și 10 minute).

În anii de după 1954, TAROM cunoaște diferite restructurări și reorganizări (în 1975 s-a înființat și o altă companie, L.A.R. — Linii Aeriene Române).

Din primăvara anului 1990, compania își desfășoară activitatea sub denumirea de S.C. TAROM-S.A.

Aeronavă Boeing 737-300 intrată de curând în înzestrarea TAROM

Bun venit la bordul avioanelor TAROM

Care sunt preocupările actuale ale companiei? Pe prim plan se situează privatizarea, aflăm dintr-un editorial al colegilor noștri de la *Profile TAROM*, nr. 2/1993 care consemnează: „După anunțarea de către guvernul român, în luna ianuarie a acestui an, a intenției de privatizare a TAROM-ului, s-a trecut la încheierea contractului de asistență tehnică pentru evaluarea bunurilor și studiul de fezabilitate. Aceasta face parte dintr-un program amplu de privatizare a economiei românești, ce beneficiază de finanțare din partea guvernului englez, prin programul Know How Fund.

Pentru compania noastră, asistența de specialitate va fi furnizată de firmele „Ernst and Young”, „Samuel Montagn” și „Sinclair Roche and Temperley”, aceleași care au asigurat consultințul pentru privatizarea primei firme românești, URSUS în 1992”.

Privatizarea companiei TAROM ar putea susține financiar modernizarea în continuare a flotei companiei TAROM cu avioane mediu curier, realizarea unui sistem informațional integrat la nivelul celor utilizate în lume în domeniu, precum și alte acțiuni necesare unor servicii aeriene cât mai diversificate la standardele actuale. În condițiile de concurență acută care dominează piața de transporturi aeriene europene și mondiale, se constată tendința puternică de

formare a unor companii aeriene gigant, care ar putea monopoliza piața, o creștere anuală de aproximativ 5-12 la sută a traficului aerian european până în 1996, precum și încercările unor companii aeriene din Orientul Îndepărtat de a pătrunde pe piața europeană. Toate acestea vor face ca alegerea punctului principal de tranzit în sud-estul Europei să se facă între Istanbul, Atena, Sofia și București, cu toate implicațiile pentru operatorii aeriieni și alte elemente de infrastructură ale transporturilor din zonele menționate. În aceste condiții, poziția companiei TAROM — care își poate îmbunătăți performanța și prin atragerea unui partener strategic — este dominată în alegerea acestui punct principal de tranzit, care ar duce și ea la mărirea numărului de operatori, în zona țării noastre, cu avantaje comune pentru aeroporturile din țară, la creșterea încasărilor legate de traficul aerian pasageri și cargo în România, la îmbunătățirea elementelor de infrastructură-transport aerian, având ca efect facilități de susținere a dezvoltării turismului, prin efectul sinergic al tuturor acestor activități care se vor susține unele pe altele.

În ultima decadă a lunii octombrie a.c., flota TAROM s-a îmbogățit cu două noi aeronave Boeing 737-300, „București” și, respectiv, „Alba Iulia”.

lăta-ne, așadar, aproape de fi-

nalul incursiunii noastre în tradițiile, prezentul și perspectivele companiei TAROM-S.A. Înainte de a... ateriza și a ne despărți de oaspeții noștri, vă prezentăm, stimați cititori, și o informație de ultimă oră: *TAROM pe urmele istoriei!*

Într-adevăr, în dorința de a-și diversifica gama de servicii oferite călătorilor săi, și continuând bunele tradiții ale predecesorilor de a pune această mare cucerire a omului, zborul, în slujba culturii, a apropierii dintre popoare, a întâlnirilor de neuitat cu marile civilizații ale lumii, în sezonul 1993-1994 S.C. TAROM-S.A. organizează un *Program special Egipt*. La prețuri accesibile (în lei pentru turiști români) sunt oferite cinci variante de călătorii la Cairo și în împrejurimi, cu durata de la 5 zile și 4 nopți la 11 zile și 10 nopți, în care pot fi vizitate: Piramidele, Sfînxul, Luxorul, Aswanul, Fortăreața Babilonului, Școala de coavărie orientale, Laboratorul de parfumerii orientale, Muzeul papirusului, Muzeul optic, alte monumente istorice și de artă, mărturiile de milenară cultură și civilizație. Multe alte surprize plăcute îl așteaptă pe vizitatorul sosit cu TAROMUL pe pământurile neasemuitei Nefertiti. Între altele — o croazieră de neuitat pe Nil, acest fluviu care își împletește undele cu însăși istoria omenirii. ■

Ioan LĂCUSTĂ

RADIO ROMÂNIA — 65 ANI

„Am intrat într-o cabină, în fața unui microfon de calibr mare, suspendat deasupra unei mese și am anunțat: «Atențiune! Aici, Radio București, pe 365 metri lungime de undă!».

Astfel își amintea prima crainică a postului de Radio București, Margareta Marinescu, într-o evocare publicată în premieră de revista noastră (nr. 10/1980) momentul de neuitat al începerii emisiunilor primului post de radio românesc. Era la 1 noiembrie 1928.

Au trecut de atunci 65 ani...

Astăzi Radiodifuziunea română este o prezență respectată și apreciată în circuitul informațional, cultural, artistic din țara noastră și din Europa. Cinci programe Radio România (România Actualități — 24 ore emisie, România Cultural — 16 ore, România Tineret Stereo — 17 ore, Antena Bucureștilor — 7 ore, Antena Satelor — 5 ore) și șase studiouri teritoriale (Cluj, Timișoara, Iași, Târgu Mureș, Craiova, Constanța), împreună cu Radio România Internațional (4 canale, 55 programe, 35 ore de emisie) răspândesc în eter o impresionantă cantitate de informație complexă acoperind, practic, toate zonele de interes: de la stirea de ultim moment până la documentul de arhivă sonoră, de la informația culturală până la cea științifică sau sportivă etc.

Este rodul muncii neobosite, pline de talent și dăruire, a tuturor celor care — de la directorul

general (de la revoluția din decembrie 1989 dr. Eugen Preda) și până la redactorii și colaboratorii tuturor compartimentelor — fac zi de zi, ceas de ceas, secundă de secundă din Universul Radio România un minunat prieten pentru zeci de milioane de ascultători.

Iată, succint, câteva date din trecutul Radiodifuziunii Române: 1925 — se constituie Asociația prietenilor radiofoniei (președinte prof. Dragomir Hurmuzescu) • 1928 — se înființează Societatea de difuziune radiotelefonice din România • 1929, februarie — se difuzează prima emisiune pentru străinătate • 1948 — Radiodifuziunea trece în patrimoniul statului • 1949 — începe construirea Casei radiofoniei (inaugurată parțial în 1952 și terminată în 1960) • 1992, 25 mai — prin legea Audiovizualului, Radiodifuziunea Română devine serviciu public autonom • 1993, 14 iulie — Radiodifuziunea Română obține licența de emisie din partea CNA. Orelle de program radio au crescut anual de la 4 466 în 1944 la 65 520 în 1992.

Sediile Radiodifuziunii s-au aflat pe strada Eugeniu Carada nr. 6 și, de la finele lui 1929, pe str. General Berthelot nr. 60. Datorită unui complex de motive de interes strategic național, prin hotărârea guvernului nr. 571 din 29 septembrie 1992, imobilul din str. Știrbei Vodă este transmis în administrarea Radiodifuziunii Române în vederea mutării în acest nou sediu. Casa Radio din str. Știrbei Vodă este în prezent într-o amplă pregătire de proiecte în diferite faze de execuție.

Dintre nenumăratele aprecieri adresate Radiodifuziunii Române, să reținem pe cele transmise la 7 septembrie 1993 de prof. George E. Palade, laureat al Premiului Nobel de la Universitatea San Diego, din statul California U.S.A.:

„Radiocomentarii de limbă română au un rol deosebit de important în evoluția viitorului României. Fiind țările românești «în calea tuturor răutăților» (după cum spuneau cronicarii), ultima răutate a mers mai adânc decât cele dinaintea ei și a produs o diasporă românească răspândită prin aproape toate țările lumii...

Diaspora e deci un capital important pentru viitorul României și legătura ei cu țara merită să fie menținută și mereu întărită prin mijloace de comunicație adecvate.

Radiodifuziunea e fără îndoială unul din aceste mijloace. A funcționat în trecut menținând speranțele unui popor despărțit de legăturile lui firești. Poate funcționa în viitor pentru promovarea legăturilor dintre românii din țară și cei din diasporă. Noutățile de ordin politic sunt importante, dar mai importante sunt cele ce se referă la activitățile creatoare ale românilor, la contribuțiile românilor la patrimoniul lumii civilizate în literatură, arte, științe de bază și științe aplicate. Radiodifuziunea poate să informeze românii de pretutindeni de ce reușesc ei să facă an de an pentru binele lor propriu, ca și pentru binele omenirii”.

În virtutea bunelor relații de colaborare dintre revista noastră și Radiodifuziunea Română, adresăm colegilor, colaboratorilor și prietenilor noștri de la Radio călduroase urări de La mulți ani!, cu bucurii și succese, veșnic în emisie.

20 PENTRU 200 000

După cum am anunțat în numerele anterioare ale revistei, redacția noastră vă oferă, stimați cititori, cu prilejul sărbătorilor de iarnă, un nou concurs, prevăzut cu substanțiale premii:

- Premiul I — 200 000 lei
- Premiul II — 150 000 lei
- Premiul III — 100 000 lei
- Premiul IV — 75 000 lei
- Premiul V — 50 000 lei

Pentru a fi câștigătorii uneia dintre aceste importante sume de bani nu trebuie decât:

● Să răspundeți celor 20 întrebări, publicate în serii de câte cinci, în numerele 12/1993, 1, 2 și 3/1994 ale revistei.

● Să trimiteți plicurile cu răspunsurile exacte pe adresa: redacția Magazin istoric, str. Ministerului, nr. 2, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, CP 1-702, Cod 70100, București, până cel târziu la 15 aprilie 1994, data ștampilei poștale. (Întrebările vor fi publicate în nr. 12/1993, 1, 2, 3/1994.

● Să atașați răspunsurilor cele 4 taloane (1, 2, 3, 4): concurenții care trimit mai multe seturi de taloane participă cu mai multe „întrări” la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor, în cazul în care numărul participanților care au dat răspunsuri exacte la toate cele 20 de întrebări depășește numărul premiilor.

● Tragerea la sorți este publică și va fi anunțată din timp atât în paginile revistei cât și prin alte mijloace de informare în masă.

● Bibliografia concursului o constituie numerele revistei apărute în 1992, 1993 și lunile ianuarie, februarie și martie 1994.

ASIGURAȚI-VĂ DIN TIMP PROCURAREA LOR.

20 DE ÎNTREBĂRI + 20 RĂSPUNSURI EXACTE = 200 000 LEI

Vă dorim mult succes!

Și acum, iată prima serie de 5 întrebări.

M A N D A T

Domnul General Aurel Aldea mandatar pe lângă Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste al Blocului Național Democratic român, este împuternicit să semneze, în numele acestui Bloc, cu guvernele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii, actul de armistițiu conform propunerilor făcute de Aliați și ameliorărilor consimțite ulterior de Guvernul Sovietic.

Convenția de armistițiu va rămâne secretă, ea neputând fi publicată decât după punerea în aplicare. Aplicarea armistițiului se va face îndată ce se va constitui guvernul legal român.

Domnul General Aldea este însărcinat de asemenea să coordoneze acțiunea militară a României cu a armatei sovietice și a celorlalți aliați.

Domnia sa este mandatat în același timp să discute cu guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste toate modalitățile de aplicare ale armistițiului precum și de a semna, după ce va fi presăblit autorizat, o convenție specială în acest sens.

Făcut în București, azi

Pentru Partidul Național Liberal

Pentru Partidul Național-Tăranesc

Pentru Partidul Comunist

Pentru Partidul Social-Democratic

Sucutea Patrescane

Comandatul Vător

1. La ce dată au fost adoptate de către Senat și Adunarea Deputaților stema și sigiliul României de astăzi?

- a) 10 septembrie 1992
- b) 14 mai 1991
- c) 20 noiembrie 1992

2. Din acest document a fost omisă data întocmirii lui.

O puteți preciza?

20
PENTRU
200 000

Concursul Magazin istoric, ediția 1993-1994

3. Cei trei mari prieteni din această fotografie au acceptat pentru concursul nostru — să-și schimbe locurile între ei.

Știți în ce ordine erau așezați în momentul în care i-a imortalizat fotografu?

4. Cel mai îndelungat război din lume a durat între anii 1328 și 1463.

Așa să fie?

5. „Minunatele însușiri ale poporului nostru — spunea I.I.C. Brătianu într-o conferință înregistrată pe disc în 1927 — arată ce vast câmp stă deschis pentru o cultură națională care trebuie să surprindă tot ce poate dezvolta conștiința bine-lui, cunoștința adevărului și simțul frumosului și de ce folos poate deveni această cultură nu numai nouă, dar și...”

Completați citatul.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **SCRISORI CĂTRE N. IORGA, VOL. IV: 1915-1916** (ediție îngrijită de **Petre Turlea**).

Editura Minerva, București, 1993, 262 pp., 756 lei: 278 scrisori și 10 rezumate — doar 20% din totalul corespondenței din anii anunțați pe copertă —, o oglindă și a epocii, dar și a marelui cărturar.

• **I.G. Duca — MEMORII. VOL. II. NEUTRALITATEA. PARTEA II, 1915-1916** (ediție și indice adnotat de **Stelian Neagoe**).

Editura Helicon, Timișoara, 1993, 200 pp., 500 lei: se continuă publicarea după dactilogramame manuscrisului, încheindu-se primul ciclu al amintirilor omului politic român.

• **Jacques de Launay — A CINCIEA VALIZĂ. TITULESCU ȘI EUROPA** (versiunea românească de **Stelian Turlea**).

Editura Agni, București, 1993, 158 pp., 495 lei: un portret al omului, o prezentare a concepției sale de diplomatie și povestea documentelor ce au dispărut (vezi și *Magazin istoric*, nr. 4/1992 și 7/1993).

• **Axinte Uricariu — CRO-NICA PARALELĂ A ȚĂRII ROMÂNESȚI ȘI A MOLDOVEI** (ediție critică și studiu introductiv de **Gabriel Ștrempel**).

Editura Minerva, București, 1993, 380 pp., 950 lei: primul volum al masei vastelor scrieri cronicești, rămasă inedită mai bine de două veacuri și jumătate, tipărită acum într-o ediție științifică (*Magazin istoric*, nr. 10/1990).

• **Teoctist — PE TREPTELE SLUJIRII CREȘTINE, VOL. VI.**

Editura Institutului biblic și de misiune al bisericii ortodoxe ro-

mâne, București, 1992, 431 pp.: predici de Duminici și Sărbători, cuvântări ocazionale, meditații, studii și medalioane ale unor părinți duhovnicești, înmănunchate în acest itinerar pastoral.

• **Gheorghe Barbul — AL TREILEA OM AL AXEI** (ediție pregătită pentru tipar de **V.F. Dobrinescu**; traducere și note de **Sanda-Maria Ardeleanu** și **Mihail Constantin Ardeleanu**).

Institutul European, Iași, 1992, 192 pp., 300 lei: se publică pentru prima oară în limba română amintirile celui care — ne spun editorii — a fost secretarul lui Mihai Antonescu.

• **Col. (r) Vasile Pricop, col. Gheorghe Suman, col. Marin Zaharia — EPOPEEA VĂNĂTORILOR DE MUNTE DIN ARMATA ROMÂNĂ.**

Editura Militară, București, 1992, 319 pp., 675 lei: pagini din istoricul unei arme create la noi la 3 noiembrie 1916, lovită și apoi desființată după 1948 și reînființată în 1964.

• **Gheorghe Rado — PRIORITĂȚI ȘI RECORDURI MONDIALE DE AVIAȚIE.**

Editura Tehnoprod, București, 1993, 208 pp., 1 200 lei: pasiunii genului au la îndemână; de acum, răspunsuri la orice întrebare și-ar putea pune.

• **ROMANIAN CIVILIZATION.**

Volume II, nr. 2 (spring 1993), 160 pp., 1 500 lei: publicată de Fundația Culturală Română în colaborare cu Centrul pentru istorie și civilizație europeană, din Iași, cuprinde studii consacrate istoriei moderne și contemporane a României.

TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE
TALON DE PARTICIPARE

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

**Continuăm prezentarea foștilor președinți
ai Consiliilor de Miniștri
din perioada următoare primului război mondial,
oameni politici a căror activitate
ca șefi de guverne s-a desfășurat
la nivelul României reintregite.**

BARBU ȘTIRBEI. Fiul lui Alexandru Știrbei și al Mariei Ghika-Comănești, s-a născut la Buftea (jud. Ilfov), în 4 noiembrie 1872. Era nepotul lui Barbu Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856). Studiile liceale și universitare le-a urmat la Paris. Cumnat și prieten intim cu I.I.C. Brătianu (căsătorit cu sora sa, Elisa), Barbu Știrbei, apropiat al reginei Maria, a asigurat o influență puternică a liberalilor în cercurile Palatului. A fost administrator general al Domeniilor Coroanei (1913-1927).

Barbu Știrbei a fost președinte al Consiliului de Miniștri, titular la interne și ad-interim la afacerile străine și finanțe (4-21 iunie 1927). După revenirea în țară și proclamarea ca rege a lui Carol II, a fost nevoit să se autoexileze un timp (1930-1940). În vara anului 1933, sub egida sa, s-a constituit mișcarea politică denumită „Frontul constituțional”, care a de-

clanșat o puternică campanie împotriva lui Carol II și a camarilei regale. Membru de onoare al Academiei Române (1929).

Cu acordul guvernului, Barbu Știrbei a reprezentat la Cairo, în 1943-1944, opoziția în tratativele cu Alianții pentru ieșirea din război a țării noastre. A făcut parte din delegația română care a semnat Convenția de armistițiu de la Moscova (12 septembrie 1944). A încetat din viață la București, în ziua de 24 martie 1947.

VINTILĂ I.C. BRĂȚIANU. Al treilea fiu al lui Ion C. Brătianu s-a născut la București, în ziua de 3 septembrie 1867. După ce a terminat cursurile Liceului „Sf. Sava”, a fost trimis la Paris, unde a urmat un an de pregătire la secția de matematici a Liceului „Saint Louis”, apoi Școala Centrală, obținând diploma de inginer (1891). Revenit în țară, a fost angajat ca inginer șef la con-

strucția unor poduri; a devenit apoi director al Regiei Monopolurilor Statului.

A intrat în viața politică militantă, ca membru al Partidului Național Liberal, în 1900 preluând direcția ziarului *L'Indépendance roumaine*, iar la 1902 pe cea a *Voinței naționale*, organul central al P.N.L. A fost numit secretar general al Ministerului de finanțe (1902) și ales deputat (1903). Încă din 1905 și-a afirmat „convingerea nestrămutată că prin noi înșine putem să ne dezvoltăm pe toate căile”. A fost ales primar general al Capitalei (iunie 1907-februarie 1910), apoi director al Băncii Naționale.

A fost în mai multe rânduri ministru: la război (15 august - 11 decembrie 1916 și 11 decembrie 1916 - 10 iulie 1917), ministru secretar de stat și ad-interim la război (10-19 iulie 1917), ministru materialului de război (20 iulie 1917-26 ianuarie 1918), ministru de finanțe (19 ianuarie 1922 - 27 martie 1926), din nou titular la finanțe (21 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928); iar după moartea lui I.I.C. Brătianu, fratele său mai mare, și președinte al Consiliului de Miniștri (27 noiembrie 1927 - 3 noiembrie 1928). Din noiembrie 1927 a fost ales președinte al Partidului Național Liberal. A încetat din viață la București, în ziua de 22 decembrie 1930. Despre el, biograful Constant Georgescu spunea că, a fost „primul om politic care a introdus în România metoda științifică în soluționarea problemelor de stat”.

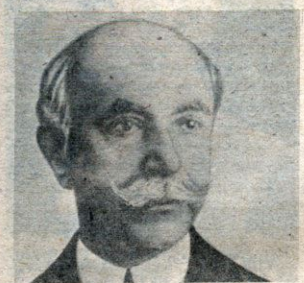
IULIU MANIU. S-a născut la Șimleul Silvaniei, în ziua de 8 ianuarie 1873, ca fiu al avocatului Ioan Maniu și al soției sale Clara. Era, după mamă, strănepot al lui Simion Bărnuțiu și nepot al memorandistului Iuliu Coroianu, fratele mamei sale. A urmat școala primară la Blaj, gimnaziul reformat la Zalău, după care a studiat la Universitatea din Cluj și la cele din Viena și Budapesta, obținând doctoratul în drept (1896). Încă student, s-a angajat în politica militantă.

Avocat plendant la Șimleu (1898), a trecut apoi la Blaj în calitate de jurisconsult al Mitropoliei Unite (până în 1915). A fost ales în conducerea Partidului Național Român și, din 1906, deputat în Parlamentul din Budapesta. După declanșarea primei conflagrații mondiale, a fost trimis pe frontul italian; în 1918 a constituit Sfatul militar român de la Viena, care a organizat și condus unitățile constituite din ofițeri și soldați români din cadrul armatei austro-ungare. La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, a fost ales președinte al Consiliului Dirigent și șef al resortului de interne al acestuia (2 decembrie 1918-4 aprilie 1920); totodată, a devenit președinte al P.N.R. (9 august 1919-10 octombrie 1926).

După fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Tărănesc, Iuliu Maniu a fost ales președinte al Partidului Național-Tărănesc (10 octombrie 1926 - 6 mai 1933) și numit președinte al Consiliului de Miniștri (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930), ad-interim

la finanțe (15-26 octombrie 1929) și la război (5-14 aprilie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri (13 iunie - 8 octombrie 1930) și, din nou (20 octombrie 1932 - 12 ianuarie 1933). A revenit ca președinte al P.N.T. (23 noiembrie 1937-29 iulie 1947).

A condamnat regimurile de dictatură instaurate începând cu anul 1938 și a protestat împotriva politicii expansioniste a Uniunii Sovietice și Germaniei naziste pe seama teritoriilor românești; președinte al Asociației „Pro-Transilvania” (6 septembrie 1940). Iuliu Maniu a luat parte la acțiunea politică de răsturnare a guvernului condus de Ion Antonescu și, întorcerea armelor împotriva Germaniei și Ungariei horthyste din 23 august 1944. A făcut parte, ca ministru secretar de stat (23 august - 4 noiembrie 1944) din primul guvern condus de generalul Constantin Sănătescu. S-a opus acțiunii de comunizare și sovietizare a României de către U.R.S.S. După dizolvarea P.N.T. (31 iulie 1947), Iuliu Maniu a fost arestat și, în urma unei înscenări judiciare (octombrie - noiembrie 1947), a fost condamnat la temniță, grea pe viață. S-a stins în închisoarea de la Sighet, la 5 februarie 1953.

GEORGE G. MIRONESCU. S-a născut în Vaslui la 29 ianuarie 1874. După absolvirea liceului la Iași, a studiat la Universitatea din București (licențiat în drept — 1894 și în litere și filosofie — 1895). După obținerea doctoratului în drept la Paris (1898), a intrat în magistratură, ajungând procuror la Tribunalul Ilfov

(1900), avocat al statului (1900-1901), iar în 1903 a devenit profesor la Facultatea de drept (cariera didactică și-a încheiat-o în 1939).

În timpul războiului de reîntregire, G.G. Mironescu, trimis la Paris, a susținut cauza unității naționale (a colaborat la revista *La Roumanie*). S-a încadrat în Partidul Poporului, apoi în Partidul Conservator-Naționalist (Conservator-Democrat), din partea căruia a fost numit ministru al instrucțiunii publice în cabinetul Take Ionescu (17 decembrie 1921 - 17 ianuarie 1922). După fuzionarea grupării „takiste” cu Partidul Național Român, (din 1922), a devenit unul dintre fruntașii acestui partid și apoi al Partidului Național-Tărănesc din 1926.

De pe această platformă politică, a fost: ministru al afacerilor străine (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri, titular la afacerile străine și ad-interim la Justiție (7-12 iunie 1937), în care calitate a prezidat actul „restaurației” lui Carol II; ministru al afacerilor străine (13 iunie - 8 octombrie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri și titular al afacerilor străine (10 octombrie 1930-17 aprilie 1931); ministru de finanțe (6 iunie - 20 octombrie 1932) și ad-interim la lucrări publice și comunicații (6-7 iunie 1932); vice-președinte al Consiliului de Miniștri (20 octombrie 1932 - 12 ianuarie 1933); din nou vice-președinte al Consiliului de Miniștri și titular la interne (14 ianuarie - 9 noiembrie 1933). În ianuarie 1935 a anunțat că se retrage din viața politică, pe motive personale.

Ca demnitar de stat, G.G. Mironescu a susținut regimul dictaturii personale instituit de Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie-30 martie 1938) și consilier regal (30 martie 1938). Membru onorific al Academiei Române (1939). A încetat din viață în anul 1949.

Documentar realizat de
dr. Ion MAMINA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

LICEENII

ÎN LUPTA ANTICOMUNISTĂ

Sub acest titlu, publicăm câteva extrase semnificative dintr-o scrisoare sosită la redacție. Conținutul ei ne întărește convingerea că, între multe alte sarcini prioritare, istoriografia noastră trebuie să facă eforturi spre a integra în preocupările sale noi și noi capitole din istoria contemporană a patriei. Între acestea și problema rezistenței anticomuniste a poporului român. Una din componentele importante ale acestei rezistențe a reprezentat-o, desigur, lupta plină de curaj și abnegație a tineretului, inclusiv a celui studios, elevi și studenți.

Cu acest gând, reproducem în continuare și această mărturie:

„Azi, poporul nostru a luat cunoștință despre ceea ce se vorbea în șoaptă și în grupuri restrânse până mai ieri: lupta anticomunistă. În această acțiune, un greu tribut l-au plătit elevii și studenții anilor 1947-1952. A fost dat ca elevii și studenții anului 1989 să ducă

în prag de AN NOU 1994, vă adresăm, dragi prieteni de pe băncile școlilor și din sălile de curs ale facultăților, urările noastre de La mulți ani! împreună cu cele de multă sănătate, viață frumoasă și succese la învățatură.

Am păstrat, și în 1993, aceste pagini deschise tuturor celor care fac primii pași în fascinantul univers al Muzei Clio, oferindu-le șansa de a se întâlni pentru prima dată cu emoțiile și bucuriile cuvântului scris, de a face publice preocupările și gândurile lor, de a lega prietenii și de a împărtăși din activitatea cercurilor de istorie.

Am așteptat și ne-ar fi bucurat să primim vești și din partea celor 37 bursieri ai Fundației Culturale Magazin Istoric — burse acordate în anul 1992/1993. Sperăm că vor fi mai apropiați de noi cei 41 bursieri, elevi și studenți, ale căror nume le puteți întâlni la pagina 41 a acestui număr și pe care îi felicităm și din această pagină.

Așa cum am anunțat, rubrica noastră va fi prezentă și în 1994 în paginile revistei. Așteptăm deci să ne scrieți, trimițându-ne vești despre voi și școlile sau facultățile voastre, despre difuzarea revistei, despre acțiunile organizate în sprijinul popularizării Magazinului istoric etc. etc.

Reinnoim, de asemenea, invitația către cei dornici să sprijine studiul istoriei de către tânără generație de a oferi, prin intermediul Fundației Culturale Magazin Istoric, contribuția lor materială (donații, burse, alte ajutoare) pasionaților învățacei ai Muzei Clio din școli și facultăți.

la capăt această luptă.

Începând cu 1948, după plecarea forțată a regelui, tineretul studios s-a angajat în lupta împotriva dictaturii care se instaura, împotriva minciunii și a servilismului față de Uniunea Sovietică.

În iulie 1948, la Slatina, a luat ființă, sub conducerea mea, Organizația „Regele Mihai” (O.R.M.), cu un nucleu inițial de trei elevi ai Liceului „Radu Greceanu”. La ea au mai aderat apoi încă patru elevi, dar aceștia nu s-au cunoscut între ei niciodată. Scopul organizației: manifestări secrete împotriva sovieticilor, contra comunismului, în special a Anei Pauker, prin afișe, etichete lipite pe stâlpii rețelei electrice și de telefon, sau chiar aruncate prin pietre și pe străzi. Unul dintre cei patru aderenți, fiul unui avocat slătinean, ne-a trădat și în noaptea de 13 noiembrie 1948, grupul celor trei inițiatori, în prezența trădătorului, a fost arestat. Securitatea s-a năpusit asupra elevilor, arestând circa 20 dintre ei, majoritatea din clasa mea, a VI-a, copii complet nevinovați. Și-au

dat seama de acest fapt și i-au eliberat repede. Îmi aduc aminte că printre cei arestați se aflau și unii colegi care aderaseră la organizația pro-comuniste, situație ridicolă și tragică în același timp. Printre ei, un viitor nume de rezonanță în propaganda comunistă de la noi, ajuns profesor universitar de marxism, cu studii la Moscova; el a fost cel care a cerut eliminarea mea din școală, cu toate că în urmă cu doi ani îi salvasem, dacă nu viața, cel puțin sănătatea.

Deoarece eu eram singurul care cunoștea identitatea celor patru aderenți și locul de păstrare a materialelor (o „tiparniță” de tip școlar, ștampila organizației — cu coroana regală în centru — și altele), am putut improviza o acoperire. Neavând acceptul celorlalți, voi pomeni dintre primii trei doar numele viitorului medic Ilie Barbu, viitorul medic la Slatina și Sibiu, plecat în 1988 din țară și decedat în Suedia de leucemie; dintre cei atrași de noi ulterior, amintesc pe viitorul profesor de limba română din Slatina, Gheorghe Mitache. Acesta mi-a povestit după eliberare, și de câte ori ne-am întâlnit, că la fiecare uruit de mașină noaptea, pe strada sa, se scula și se uita cu teamă pe geam, crezând că i-a venit și lui rândul.

Așa cum am spus, având exclusivitatea anumitor secrete și rezistând bătăilor unui anume plutonier Diaconu, fost croitor în Slatina, mai târziu dat afară de stăpânii săi din cauza idioțeniei sale de nevindecă, anchetatorii n-au putut afla mai nimic. Anchetă a durat patru luni, dar eliberarea noastră, cred și acum acest lucru, s-a datorat unei minuni dumnezeiești. Într-adevăr, cred că Dumnezeu a fost cu noi: în ajunul Crăciunului, soția căpitanului Bordei, șeful securității locale, a alunecat pe gheață, s-a lovit puternic la cap și, cu toate intervențiile doctorului Vintilă Dan Ilie, directorul spitalului din Slatina, unde tatăl meu era administrator, femeia nu a putut fi salvată. Tatăl meu, care lucra în acel post din 1930, îl cunoștea bine pe Bordei, acesta provenind din vechea siguranță a statului. Așa se face că la toate insistențele celei care s-a numit „Căteaua” și care lucra la Inspectoratul Securității Pitești de a-i fi predată ei spre anchetare, Bordei s-a opus. Am văzut-o pe această criminală de vreo trei-patru ori la Slatina, dar eu pe atunci nu știam de ce era capabilă acea ființă. Tot Bordei, la rugămintea tatălui meu, care stabilise o legătură la Ministerul de Interne, a trimis dosarul nostru acolo, ceea ce a dus la eliberarea noastră.

După eliberare, încă din prima noapte am găsit toate materialele la locul cunoscut numai de mine și le-am dat foc, eliminând orice urmă.

Natural, am fost eliminat din toate școlile din țară, având pe foaia matricolă și explicația acestei măsuri: „pentru încercarea de constituire a unei organizații subversive”. Totodată, mi s-a pus în vedere să părăsesc orașul Slatina.

Am stat la Spineni, mai mult ascuns, în casa de acolo a tatălui meu. Am realizat pericolul prin care am trecut, numai după ce am stat de vorbă cu un coleg de liceu, fiul preotului Marinescu de la Profa, care mi-a povestit ce-a pățit grupul lor la Pitești timp de patru ani. În 1953, s-au întors acasă la Spineni, după 5 ani de detenție, scriitorul Marin Ion Iovescu și preotul Rădulescu. În anul următor, 1954, prof. Petre N. Victor, slătinean, care mă cunoștea de copil, ajuns director la Liceul „Gh. Șincai” din București, împreună cu Soare, secretarul acestei școli, și-au asumat marele risc de a-mi permite să termin studiile și să susțin bacalaureatul în 1955, scăpând de acea însemnare fatidică de pe foaia matricolă...

Traian POPESCU-SPINENI

ELEVII ȘI MIHAI VITEAZUL

În cadrul manifestărilor științifice și culturale, dedicate împlinirii a 400 de ani de la începutul domniei lui Mihai Viteazul, organizate la Craiova între 14 și 17 octombrie a.c., a avut loc, la 14 octombrie, și o sesiune de comunicări ale elevilor pe tema *Unitate și continuitate în istoria medievală a României*, în cadrul căreia au fost înscrise contribuțiile următorilor tineri istorici: *Cătălina Neluța Secu* (Școala Bărca, Dolj), *Ion Popărlan* (Liceul Tudor Arghezi), *Alina Badea* (Liceul Elena Cuza), *Lucian Gheorghe* (Liceul militar Tudor Vladimirescu), *Amelia Surdu* (Școala nr. 34), *Denisa Iliescu* (Liceul Elena Cuza), *Raluca David* (Liceul Nicolae Bălcescu), *Dragoș Ticu* (Școala nr. 30), *Mihai Gragoi* (Liceul Traian Vuia), *Angela Stoenescu*, *Cristina Maria Huștea* (Școala nr. 30), *Marinela Călin* (Școala nr. 34), *Elena Nedelcea* (Liceul Elena Cuza), *Cristina Pădureanu* (Școala nr. 34), *Bogdan Capră* (Liceul militar Tudor Vladimirescu), *Alina Sută* (Școala normală), *Laura Mocanu* (Școala normală), *Cristina Melcioiu*, *Alina Truță* (Școala nr. 33), *Oana Ștefănică*, *Loredana Niță* (Liceul Frații Buzești), *Adina Stancu* (Liceul Nicolae Bălcescu), *Nicu Șovăila* (Liceul Traian Vuia), *Carol Zisu* (Liceul Elena Cuza).

Felicitări elevilor doljeni și profesorilor lor pentru strădaniile de a cinsti astfel memoria marelui voievod unificator de țară, urcat pe tronul Țării Românești în urmă cu patru veacuri.

PIERRE LAROUSSE:

un om și dicționarul lui

Institutor din Burgundia, instalat la Paris pentru a-și perfecta vasta cultură, Pierre Larousse s-a lansat în urmă cu 130 ani, în 1863, în aventura Marelui Dicționar: toate cunoștințele secolului XIX în 15 volume! Această operă monumentală este astăzi celebră în întreaga lume, dar autorul ei rămâne necunoscut. Luna aceasta, urmează să apară la Paris lucrarea Pierre Larousse et son temps, de Jean-Yves Mollier și Pascal Orly¹.

JEAN-YVES MOLLIER

Lansată în 1863, întreprinderea lui Pierre Larousse părea o sfidare, compromisă din start. Ea avea un precedent ce o eclipsa: *Enciclopedia* lui Diderot, din anul 1751. Succedând *Enciclopediei* din sec. XVIII, dar fiind diferită de ea și net republicană, lucrarea aflată în pregătire se adresa „tuturor categoriilor de cititori”, și nu doar erudiților, precum rivaia sa, din urmă cu mai bine de un secol. Pe 8 martie 1863, cu câteva săptămâni întârziere față de Emile Littré — care publicase, începând din februarie același an, primele sale trei cărți din *Dictionnaire de la langue française* — Pierre Larousse a anunțat, în revista *L'Ecole normale*, apariția unui *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique etc. etc.*, ce trebuia să conțină materia a 200 de volume.

Primul fascicul a fost tras pe 27 decembrie 1863. Pierre Larousse a avut mari greutăți în procurarea banilor, în vreme ce E. Littré, savant prestigios, unul dintre părinții filosofiei pozitivistă, a fost susținut financiar de Librăria Hachette, prima întreprindere europeană de editare și difuzare.

În 1865, *Dictionnaire de la langue française* a fost încheiat (va fi publicat integral în 1870). În vreme ce Littré este ales membru al Academiei franceze, în 1872, P. Larousse abia începe să tipărească primele „voci” de la litera „E”. Dar luându-și misiunea în serios, el a lăsat succesorilor săi materie suficientă pentru a alcătui întregul *Grand Dictionnaire*, care va fi terminat în septembrie 1876, 20 luni după decesul său.

Prezentat adesea ca un autodidact, Larousse este mai degrabă un copil al sec. XIX, veac în care studiile universitare, exceptând dreptul și medicina, nu aveau nici un sens. Născut la Toucy, în Yonne, în 1817, dintr-un tată rotar-fierar și o mamă hanghiță, Pierre a urmat școala primară în sat, unde sute de băieți se străduiau să învețe buchiile limbii franceze. Cu o bursă oferită de Consiliul general al departamentului, a fost admis în 1834 la Școala normală de institutori de la Versailles. În aprilie 1838, a revenit în sat, pentru a-i învăța carte pe copii. Dar după numai doi ani, a părăsit definitiv postul său din învățământ, pentru a reveni la Paris și a-și realiza proiectul.

Despre primii săi zece ani parizieni, nu se știe altceva decât ce este scris în prefața la *Grand Dictionnaire*. Lector împătimit, frecventa asiduu bibliotecile. Auditor infatigabil

¹ Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată — din revista franceză *L'Histoire*.

al cursurilor de greacă, latină, franceză, literaturi străine, lingvistică, sanscrită, și chiar chineză, nu părasea practic Sorbona și Collège de France. Când lipsea din aceste locuri, o făcea doar pentru a frecventa Conservatorul național de arte și meserii, Observatorul astronomic sau Muzeul de istorie naturală.

P. Larousse a putut duce o asemenea existență, numai pentru că a fost susținut financiar de familie. Deschiderea de spirit a părinților lui pare absolut extraordinară într-o lume în care meșteșugarii și comercianții de provincie aveau puțin respect pentru Universitate. Căsătoria fiicei lor în 1842 și intrarea în casă a unui ginere, ce va lua conducerea hanului, a coincis cu o „dotă” acordată mezinului, egală cu cea a tinerei soții.

În acest timp, P. Larousse aduna fișe pe toate subiectele. În anii 1850, el a cunoscut-o pe Suzanne Caubel, care i-a devenit soție. Cu un confrate din Yonne, Augustin Boyer, cu care era în bune relații, Pierre a fondat o librărie pe str. Saint-André-des-Arts. Boyer era girantul, în vreme ce Larousse a redactat numeroase manuale școlare și un dicționar pentru uzul elevilor, din vânzarea cărora a fost posibilă continuarea marelui proiect.

Instalat în propria sa imprimărie, pe str. Notre-Dame-des Champs la nr. 49, Larousse împreună cu soția, un nepot și câțiva muncitori, a continuat cursa sa de viteză contra bolii și morții; un prim atac cerebral a avut în 1869, iar în 1872 Pierre va suferi o congestie cerebrală. Muncind 15-16 ore pe zi, el a câștigat pariul cu sine însuși.

Dar autorul-editor a înțeles și un adevărat imperiu editorial modern. El a încheiat un contract cu un mare profesionist al creditului, Abel Pilon, pentru a comercializa întreprinderea sa. Voiajorii comerciali ai „Creditului literar și muzical pentru achiziția de muzică și cărți” au străbătut în lung și lat țara, oferind clientului colecția completă (cele 15 volume pentru 600 franci, circa 12 000 franci de azi), cu 20 franci pe lună. La moartea lui Pierre Larousse, această inovație revoluționară salvase aventura și permisese unui îndrăgostit de dicționare, izolat în Paris, să rivalizeze cu puternica Librărie Hachette et Compagnie.

Când a murit, în ianuarie 1875, P. Larousse nu știa că inventase o formulă de viitor. Gustul pentru enciclopedii se va răspândi în lumea întreagă. Micul burgundez din Toucy visase să fie Diderot-ul epocii sale. Va deveni învățătorul Franței. În 1905, Claude Augé (1854-1924), succesorul său, a lansat *Petit Larousse illustré*, care a luat cu asalt școlile și bibliotecile.

CLIO ANUNȚĂ

Am primit la redacție câteva numere din două publicații ce abordează un domeniu înrudit cu istoria: etnografia și folclorul. Este vorba despre *Memoriile comisiei de folclor* — tomul I (1987) și tomul II (1988) — ale Academiei Române și de *Revista de etnografie și folclor*, tom 38, nr. 1-4/1993. Ele ne reamintesc faptul că în anul ce vine, Institutul de etnografie și folclor va împlini 45 ani de la înființarea sa.

Etnografia și folclorul — așa cum ne-o dovedește și conținutul publicațiilor amintite — oferă adesea istoricului izvoare suplimentare și unghiuri de abordare deosebite ale fenomenelor istorice. Astfel, în numărul dublu al *Revistei de etnografie și folclor* consacrat celor 75 ani de la unirea Basarabiei și Bucovinei cu România se publică documente inedite sau mai puțin cunoscute despre rolul Academiei Române în tragicul an 1940, despre vechimea locuirii românilor dincolo de Nistru, despre condiția prizonierilor români în timpul celui de al doilea război mondial.

Lucruri deosebite poate afla cititorul și din celelalte numere, cât și din *Memoriile comisiei de folclor* despre Ioan Slavici și creația de basme, despre colinda doinită și proverbul românesc, despre rituri de descolindare în sud-estul Europei, despre primul cure de folclor ținut la Universitatea din București sau vechi texte folclorice în manuscrisele din nord-vestul Munteniei, despre personalitatea lui Constantin Brăiloiu sau despre balada populară *Miorița*.

DIN REVOLUȚIA FRANCEZĂ

(monoverb reflexiv: 6-9)

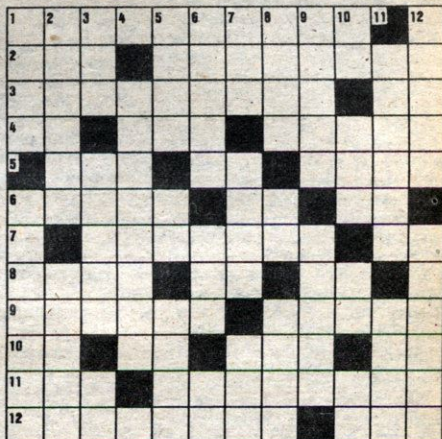

• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS •

„PE-AL NOSTRU STEAG“

ORIZONTAL: 1) Compozitor român (1858-1883), înfocat luptător pentru unirea noastră „în cuget și-n simțiri”, autorul cunoscutelor imnuri *Pe-al nostru steag* pe versurile lui Andrei Băseanu și *Trei culori* pe un text propriu. 2) ... Ipătescu, eroină a revoluției de la 1848, purtătoarea drapelului desfășurat în fruntea maselor care au eliberat guvernul național arestat în urma unui complot - în ziua de 24 a acestei luni s-a săvârșit Unirea Principatelor Române (1859) sub faldurile drapelului tricolor. 3) Cartier al Bucureștilor, pe al cărui platou domniitorul Alexandru Ioan Cuza a încredințat regimentelor prezentate la solemnitate drapelele unităților, în ziua de 13 septembrie 1863 - Nicolae Neagu. 4) Dumneaei - Sau - Culoarea vulturilor cusuți pe primul tricolor al armatei române, dat ostașilor de Vodă Alexandru Ghica în anul 1834, cu învoirea sultanului. 5) Una dintre cele trei culori ale drapelului nostru, simbolizând sângele vărsat pentru apărarea pământului strămoșesc - Sunete scoase din tubă! - Emblemă, simbol. 6) Șefi de triburi arabe - „... arme”, celebrul marș al lui Șt. O. Iosif pe muzică de Alfonso Castaldi, din care spicuim versurile: „Când patria ne cheamă sub drapel / Datori sunți toți copiii ei s-alerge / Să-l apere, să moară pentru el”. - Alfa și omega. 7) Vestitul ostaș din Războiul nostru pentru neațarnare, imortalizat de Vasile Alecsandri în poezia *Peneș Curcanul* - Margine de steag! 8) Derivat din numele Ion - La ieșirea din mamei! - „... hail”, cunoscută chemare la luptă a lui Avram Iancu, după încheierea marii adunări naționale de la 15-17 mai 1848 de pe Câmpia Libertății de lângă Blaj. 9) Năsture de alamă purtat ca semn distinctiv pe tunici și la cizme de cavaleriști și roșiorii de altă dată - Marele voievod care după bătălia de la Mirăslău a desprins pânza drapelului de pe lance și a trecut Mureșul înot purtând-o sub platoșă, pentru a nu cădea pradă dușmanului. 10) Un capăt de blană! - Tudor Stoica - Albastrul său este simbolizat de una din culorile tricolorului - Nicolae Bălcescu. 11) Scoase din debit! - Marele nostru poet național (1850-1889), din a cărui poezie *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* cităm: „Spui lumii large steaguri tricolore / Spui ce-l poporul mare, românesc...”. 12) Arbust rășinos cu frunzele mereu verzi, pe-a cărui ramură era așezat vulturul negru din steagul lui Mihai Viteazul (pl.) - Atunci când e copt, simbolizează culoarea galbenă din tricolor.

VERTICAL: 1) Are ca simbol un steag alb, folosit și de solii veniți cu intenții bune în tabăra inamicului - Domn al Țării Românești (1849-1856). 2) Cînstea de-a lupta sub drapel - Purtătoare de săgeți în luptele date de arcașii lui Ștefan Vodă. 3) Capitan de origine sârbă, remarcat pentru vitejia sa în ostile domniitorilor Mihai Viteazul și Radu Șerban - În luptele din preajma acestei vestite localități din Moldova s-a distins în anul 1917 plutonierul veteran Gheorghe Arsene în vârstă de 66 de ani, portdrapelul Regimentului 13 Dorobanți „Ștefan cel Mare” - Ion Neculce. 4) Alt erou din Marele Război de Reîntregire, portdrapelul Regimentului 74 infanterie, care

trece Dunărea înot de la Turtucaia la Oltenița, salvând astfel steagul unității, în seara de 24 august 1916. 5) Miel-de-un an - Alifie - Lanț de munți în toponimia rusă. 6) Caporalul-erou care a ridicat pe reduta Plevnei drapelul Regimentului 13 Dorobanți, fiind apoi străpuns de o baionetă turcească - Aceea - Mihai Eminescu. 7) Maior al oștirii române căzut eroinic la datorie în timpul asaltului asupra garnizoanei otomane din Rahova, la 7 noiembrie 1877 - Opus steagului negru-galben al împăratului de la Viena, tricolorul românesc a fost desfășurat în toată splendoarea sa la 3/15 mai 1848 pe câmpia din preajma acestei localități transilvane - Terci. 8) A vesti din goarnă începutul atacului - 1848 sau 1916 - A ursi. 9) Nume de origine latină, introdus și la noi prin exponenții Școlii Ardelene - E scrisă „pe-al nostru steag”. 10) Intrate-n tură! - Nu-i bună deloc - Strigătul durerii - Sandu Luca. 11) Plin de suflet și energie, asemenea ostașilor pe câmpul de luptă - Nume feminin. 12) Cerul curat, reflectat în albastrul drapelului - Luptător pentru cauza unirii tuturor românilor sub un singur drapel, asemenea marilor noștri înaintași Nicolae Iorga, Vasile Goldiș sau Iuliu Maniu.

Dicționar: ITUL, TSEP

Andrei CIURUNGA

Soluția careului Cîttorii: STAVROPOLEOS - ARGES - ORADEA - DEAL - STREI - V - IP - SIEU - TAA - PIIC - CC - BAM - REALA - ATU - VA - ER - URS - IZVOR - CARPATI - AANN - IRO - DENSUS - O - SHAW - L - E - LAT - TIT - CETATUIA - A - ALBAULIA

Soluția jocului publicat în nr. 11/1993, p. 23: ARCA LUI NOE

DIALOG CU CITITORII

O CARTE DESPRE SILVESTRI LA LONDRA

Festivalul și Concursul Constantin Silvestri ajuns la cea de a treia ediție la Târgu-Mureș datorită devotamentului și pasiunii unui grup de muzicieni entuziaști din țară și străinătate și în primul rând tenacității doamnei Anda Anastasescu, directoarea sa de la început, sprijinii de mulți sponsori, ne-a adus și o veste din domeniul istoriei muzicii. La Londra este în pregătire apariția unei dense monografii consacrate compozitorului, dirijorului și pianistului Constantin Silvestri, una din gloriile muzicii românești din secolul XX. Autorul ei, John Howard Gritten (colaborator și al revistelor noastre, vezi Magazin istoric, nr. 6/1974) a făcut o amplă investigație în arhive și biblioteci din Anglia și România, a intervievat zeci de personalități care l-au cunoscut pe Silvestri pentru a realiza acest volum care va veni să umple un mare gol în literatura istorică muzicală. Pe când monografia Gritten-Silvestri în românește?

"UNIFICAREA NU ÎNSEAMNĂ DEZNAȚIONALIZARE..."

D-na prof. STELUȚA CRĂINI-CEANU, din București, fiica luptătorului bănățean pentru unitate națională, dr. Avram Imbroane (1880-1938), ne trimite câteva evocări documentare privind activitatea tatălui său în slujba cauzei Marii Uniri.

Astfel, dr. Zaharia Munteanu — care a asistat la discuțiile delegaților veniți la Alba Iulia în seara din 17/30 noiembrie 1918 — nota în memoriile sale: „Primul care a luat cuvântul dintre delegați a fost Avram Imbroane, conducătorul delegaților din Banat, care într-o cuvântare însuflețită și plină de avânt național și de o vervă ne-ntrăcută s-a rostit în numele întregului popor român din Banat pentru „Unirea țării condiții”.

Întreaga adunare a rămas adânc impresionată de cuvintele inaripate rostite de Avram Im-

broane”.

Reținem și acest fragment din articolul Noi și naționalitățile, publicat de dr. Avram Imbroane în Banatul românesc din 26 ianuarie 1921: „A fi bun român nu înseamnă a fi șovin și dușman al altor neamuri; dimpotrivă, cine iubește sincer și cu ardore neamul, acela înțelege și respectă sentimentele naționale ale altora; iar șovinismul nu este propriu firii neamului nostru, caracterizat prin înțelepciune și larg umanitarism... Unificarea nu înseamnă deznationalizare”.

DIN GARDA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ

DI. OCTAVIAN POPA REMLESC din București:

Sunt un veteran de război și fost voluntar în GARDA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ în anul 1918, poate ultimul supraviețuitor, și întrucât se apropie aniversarea a 75 de ani de la Marea Unire din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, vă trimit alăturat un material spre publicare referitor la acest eveniment.

Dacă considerați că publicarea lui merită să fie cunoscută publicului așa fi fericit și mulțumit și așa duce cu mine pe ultimul drum, pe lângă imaginea Munților mei Apenini, și această amintire.

În continuare, corespondentul nostru notează relativ la formarea Gărzilor Naționale Române în toamna lui 1918 (despre care am scris și noi în nr. 7-9/1978, 12/1983):

Apariția Gărzilor Naționale Române în luna septembrie 1918 a fost un fenomen izvorât dintr-o necesitate istorică și la timpul potrivit pentru a ajuta la desăvârșirea actului istoric de reintregirea neamului românesc prin HOTĂRÂREA MARIU ADUNĂRII NAȚIONALE de la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia.

La Orăștie, căpitanul Valer Pascu din Săcărâmbu, întors de pe frontul italian a format o unitate cu care a acționat în județul Hunedoara și a participat cu o unitate și la Adunarea de la Alba Iulia. (Într-o fotografie de epocă se vede în față în rândul prim, în dreapta, cu drapelul tricolor.)

Deși Garda Națională a func-

ționat într-o perioadă foarte scurtă, până la 28 decembrie 1918, când armata română s-a stabilit pe linia de demarcație fixată de armii (Tg. Mureș — Cluj), până la semnarea tratatului special între Puterile Mari și Polonia, România, Cehoslovacia și Iugoslavia la 10 august 1920, rolul ei în această perioadă critică a fost decisiv pentru apărarea localităților și a populației din teritoriul desprins din monarhie.

Consider că este demn de menționat patriotismul de care au dat dovadă voluntarii din Garda Națională, când întorși de pe fronturile de luptă din Italia, Franța și Rusia, au luat din nou arma în mână pentru realizarea visului de veacuri al neamului nostru, pentru ROMÂNIA MARE.

MAGAZIN ISTORIC PREZENT LA:

Centenarul Biennale din Veneția: inaugurarea Pavilionului românesc complet restaurat — din fonduri private — de comisarul Român, Dr. Radu Varia; Cel de al doilea Congres internațional de studii româno-americane de la Iași; Lucrările de construcție a noii Biblioteci Naționale Franceze de la Paris; Seminarul Internațional de studii de istorie americană și științele sociale în Europa și S.U.A., și prima întâlnire a 24 de reviste de istorie din lume la Roma; Cel de al 25-lea Congres al Asociației americane de studii slavone și est europene. (Honolulu — Hawaii); Noile descoperiri arheologice și noul muzeu de istorie din Cairo; Noile descoperiri istorice din Israel.

REVISTA POMPIERILOR

Am primit nr. 19, septembrie 1993, al revistei Alo, 9811, editată de brigada de pompieri a Capitalei (coordonatorii publicației: Constantin Rădan, Carmen Hotoboc).

În paginile revistei, pe lângă articole de specialitate, și o evocare istorică, datorată prof. ION DEBOVEANU, a pompierilor de la 1848, în rândul cărora s-a distins căpitanul Pavel Zăgănescu (Magazin istoric, nr. 9/1981).

SUMARUL SUMARELOR, 1993

Istoria României

Medie

Beldimani	{ — Beldiman R. — Rădulescu M.S. — Brătianu Gh. I. — Căndea V. — Cernovodeanu P.	3(312) 10(319) 5(314) 5(314) 6(315) 7(316)	36—40 3—9 9—12 13—16 7—10 9—11
Mihnea II în Africa de Nord (1584-1585) Domnița Maria, fiica lui Petru Șchiopul Snagov — legendă și istorie Cnezi, primiceri și districte Târguri, orașe și cetăți dintre Prut și Nistru Adevărul sub cenușa istoriei Ioan Țăutu Logofătul Genovezi în Moldova lui Ștefan cel Mare 1809. Calătoria contelui de Moriolles de la Nistru la Brăila Rolul politic al românilor între Orient și Occident Urmele Vicinei?	— David Gh. — David Gh. — Dumitriu-Snagov I. — Feneșan C. — Giurescu C.C. — Gorovei Șt. S. — Gorovei Șt. S. — Halunga M. — Lăzărescu D.A. — Panaitescu P.P. — Rada M. — Cochină N. — Manea D.	1(310) 5(314) 1(310) 9(318) 1(310) 7(316) 9(318) 4(313) 4(313) 7(316) 7(316)	88 17—22 42—43 46—48 24—25,32 3—4 49—55 49—51 41—43 3—5 51—52
Domnul Țării Românești, Patriarhul Ierusalimului și regele Suediei Hatmanul Răducanu R. Rosetti	— Răduică N. — Rosetti R.R.	5(314) 1(310) 2(311)	23—24 59—61 18—21
Motoc vornicul Manuscrise robite de cazaci	— Szekeley M.M. — Turdeanu E.	3(312) 7(316) 8(317) 9(318)	56—60 5—8 6—8,13 42—45

Modernă

Bucuria revenirii Basarabiei la Patria-Mamă Anticari și arheologi Cel mai mare act din istoria neamului Istorie și cultură Bucovina: momente din drumul ei spre 1918 Despre cultura națională 1898. Un român la Istanbul Mai 1812. Pacea de la București „Legea inevitabilă a destinului” Misiunea de a fonda statul român Stemele României Moderne Constantin Romanul Vivul Pentru România Mare Generalul Ion Emanoil Florescu Ioan Pelivan la Conferința Păcii (1919-1920) De la Reval la București „Clauza” — o istorie mai mult decât centenară Întâlniri cu I.I.C. Brătianu Bucureștii în carnaval Prima Societate românească de agricultură Steagul lui Ștefan cel Mare Cea mai frumoasă pagină de istorie (Al. I. Cuza) Desăvârșita unitate a românilor Când a sosit ceasul mântuirii Cotroceni — o istorie și puțin cunoscutul ei autor Sever de Zotta către Dimitrie Onciul Din timpul lui Cuza Ion Nistor — profesor universitar România și războaiele balcanice Din zilele Marii Uniri G.D. Teușch Statul Țării Cardinalul Iuliu Hossu. Documente inedite Cuvântul Basarabiei la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia Dimitrie A. Sturdza	— Alistar E. — Avram Al. — Bălan C. — Băseanu A. — Bodea C. — Brătianu I.I.C. — Cerchez I. — Cernovodeanu P. — Cristea Miron — Cuza A.I. — Dogaru M. — Dragomir S. — Filipescu N. — Florescu R.R. — Goșu A. — Hincu D. — Hincu D. — Iacovachi Al. — Ionescu A.S. — Irimia D.P. — Iorga n. — Kogălniceanu M. — Lapedatu Al. — Maniu I. — Michelson P.E. — Parasciv N. — Papadopol-Calimah Al. — Popa A. — Preda D. — Rosetti R.R. — Schuster-Stein P. — Scurtu I. — Snagov I.D. — Ștefan M. — Ștrempel G.	3(312) 3(312) 12(321) 4(313) 12(321) 3(312) 2(311) 2(311) 3(312) 12(321) 5(314) 1(310) 6(315) 11(320) 1(310) 12(321) 3(312) 11(320) 3(312) 4(313) 5(314) 11(320) 1(310) 12(321) 5(314) 12(321) 10(319) 11(320) 3(312) 7(316) 8(317) 11(320) 12(321) 12(321) 12(321) 12(321) 12(321) 3(312) 1(310)	9—14 61—63 20—21 2 7—12 68 11—17 7—10 3—8 2 2 3—5 3—6 2 7—9 22—25 27 36—39 29—32 69—72 44—48 46—49 36—40 87 6 3—4 2 13—19 19—21 80 10—12 3—6,14 76—77 13—18 47—53 3—7 26—31 40 3—6 36—39 16—18 13—17
--	--	---	---

Din vremea lui Cuza Vodă

Carol I — început de domnie;
Carol I se căsătorește
Cu automobilul prin București
Comunitatea de neam
Însușiri sufletești
Titu Maiorescu la Berlin

— Văcărescu Th.C.

— Văcărescu Th.C.

— Velescu O.
— Xenopol A.D.
— Zamfirescu D.
— D.H.

{ 5(314)
6(315)
8(317)
9(318)
3(312)
9(318)
3(312)
5(314)

{ 5—8
11—15
36—40
62—65
49—53
2
2
58—60

Contemporană

Arhipelagul ororii

1940-1944. Mihai Antonescu —
Convorbiri diplomatice
Mihai Antonescu — convorbiri pentru pregătirea păcii
1 august 1943. Sar în aer Ploiești

Onoarea ofițerilor de marină
Stema României contemporane
I. Antonescu. „Numai uniți veți
învinge și veți fi respectați”
Un memoriu al generalului Iacobici
către I. Antonescu din 19 august 1944
O farsă stalinistă: „Procesul” Antonescu
Din documentele exilului
Armand Călinescu. „Am convingerea
că a existat o instigație străină”
Pagini de jurnal. 1940 — asasinarea
profesorului Virgil Madgearu
11 zile pentru 11 minute
Constantin-Titel Petrescu
Imaginea generalului Charles de
Gaulle în România
Din credință pentru țara ta

Memorii diplomatice

Cum a fost înlăturat guvernul Rădescu
Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet

În spatele ușilor închise, la București și Washington

{ — Aioanei C.
— Troncotă C.

— Ardeleanu I.
— Ardeleanu I.
— Avram V.
— Costache C.
— Bădescu V.
— Berindei D.

— Borcescu T.

— Buzatu Gh.
— Buzatu Gh.
— Buzatu Gh.

— Chivu I.

— Coposu C.
— David A.
— Dimitriu A.

{ — Fotino N.
— Popișteanu C.
— Fuiorea N.

— Ghica D.
— Giurescu D.C.
— Giurescu C.C.

{ — Giurescu D.C.
— Harrington J.F.
— Courtney B.J.
— Popișteanu C.
— Matei D.

— Hincu D.

— Hincu D.
— Hincu D.
— Hincu D.
— Hudîță I.
— Berindei D.

— Iacovachi Al.

— Ioan G.O.

— Ionel C.

{ — Nicolae N.
— Iordache-Văleanu N.
— Kirileanu G.T.
— Koslinski N.
— Koslinski N.

— Lăcustă I.

— Lăcustă I.
— Malița M.

{ 3(312)
4(313)
5(314)
4(313)
5(314)
6(315)
2(311)
12(321)
1(310)
9(318)
7(316)
8(317)
11(320)
9(318)
9(318)
2(311)
9(318)
5(314)
7(316)
7(316)
8(317)
2(311)
7(316)
1(310)
2(311)
3(312)
4(313)
5(314)
6(315)
7(316)
8(317)
9(318)
10(319)
11(320)
12(321)

{ 7(316)
8(317)
2(311)
7(316)
1(310)
2(311)
3(312)
4(313)
5(314)
6(315)
7(316)
8(317)
9(318)
10(319)
11(320)
12(321)

1(310)

{ 8(317)
9(318)
12(321)
6(315)
7(316)
8(317)
9(318)
10(319)
11(320)
12(321)
3(312)

{ 1(310)
7(316)
1(310)
5(314)
11(320)

{ 10(319)
11(320)
12(321)
12(321)
3(312)

{ 22—27
10—13
36—40, 45
20—26
41—45
16—20, 44
52—57
65
6
14—15
38—39
19—23
19
38
3—9, 25
55
21—25
54—56
36—37
19—24, 39
59—63
22—29
40—42
44—50
41—44
41—46
36—40
50—53
45—49
53—58
41—46
26—30
41—44
24—28
49—55

1920-1928. Stresemann, Titulescu și normalizarea
relațiilor româno-germane

Avocatul S. Rosental
Ion Pilat: „Pe Ionel Brătianu n-am putut să-l critic”
1923. Legatul Elias în opinia publică românească
Pagini de jurnal

Amintirile unui om liber

Rezistență anticomunistă în România: „Măna albă”
Iorgu Iordan — rapoarte diplomatice de la Moscova (1945)

Se știe cine a tras
Bibliotecar la Palatul Regal
Submarinul „Delfinul”
1944. Escortarea navelor cu emigranți evrei

TAROM — o emblemă a aripilor românești

Album istoric: generalul Eremia Grigorescu
Universitatea Marii Negre

Guverne și guvernanți

Suveranii României
Comisarul Cotler știa tot
Pe drumul calvarului
1943. Prizonierii americani învață limba română
O istorie a diasporei românești
Al doilea Congres internațional de studii românești
George Ivașcu la Bărlad
Correspondență G.T. Kirileanu — Maria Costinescu
Correspondență I. Hudiță — G.T. Kirileanu
Precizări întârziate, dar necesare
Întâlnire secretă Ion Antonescu — Ion Mihalache (1940)
1934-1944. Navele de refugiați evrei în Marea Neagră

Dimensiuni ale spiritului românesc

„Rușii fortează nota...”
Pamfil Șeicaru — pagini cenzurate
Ce înțeleg rușii prin guvern pro-sovietic (mărturie
americane din 1946)

Povestesc veteranii

Arhivele și dramele istoriei
Anii '50. Democratizarea sau decapitarea armatei?

Lenin contra regelui Ferdinand

Februarie 1936. S.S. informează
Traian Borcescu — riscurile jocului dublu

20 august 1944. La mormântul lui G. Coșbuc din București
Gheorghe Tătărescu — o victimă a propriei încredere
în București, acum 50 ani

Perspectivă de Uniri

„Este ceasul al 12-lea”
Relațiile sovieto-române în 1939
Trei istorici, un poet, un patriarh
1 iunie 1946. Cronică tragică
Din nou despre „cazul Precup”
Radio România — 65 ani

— Mamina I.

— Mamina I.
— Mastacan N.
— Păsat D.
— Pietreanu M.
— Popișteanu C.
— Popișteanu C.
— Prangati C.
— Prangati C.
— Răduică N.
— Retevoescu Al.
— Rohwer J.

— Stăniloae D.

— Siperco A.
— Ștefan M.

— Ștefan M.

{ — Tudoran M.
— Tuțui Gh.
— Florescu I.
— Ștefan M.
— Ștefan M.
— Ștefan M.
— Tănăsescu F.
— Troncoțu C.
— Troncoțu C.

{ — Tepelea G.
— Tuțui Gh.
— Ursu I.
— Lăcustă I.

— Uscătescu G.
— Vasilescu P.
— Vișolanu C.
— M.Ș.
—
—
—

Nr.

Pag.

1(310)	91—93
2(311)	86—87
3(312)	75—76
4(313)	84—85
5(314)	92—93
6(315)	90—91
7(316)	89—91
8(317)	90—92
9(318)	86—87
10(319)	90—91
11(320)	56—58
12(321)	83—84
5(314)	93—94
10(319)	16—19
6(315)	29—31
2(311)	58—59
2(311)	3
8(317)	54—55
12(321)	64
1(310)	22—23
7(316)	46—49
11(320)	61
10(319)	15
9(318)	39—41
10(319)	19—22
6(315)	2
7(316)	2
8(317)	2
4(313)	4—6
1(310)	62—64
4(313)	3—9,26
10(319)	27—30
7(316)	62—65
5(314)	26—31
10(319)	49—54
11(320)	8—13
2(311)	60—65
6(315)	21—26
7(316)	25—30
8(317)	25—31
4(313)	27—32
1(310)	36—39
1(310)	76—79
2(311)	90—93
3(312)	82—85
4(313)	88—91
5(314)	86—89
6(315)	86—89
7(316)	72—75
8(317)	86—89
9(318)	90—92
10(319)	76—79
11(320)	48—51
12(321)	66—69
1(310)	2
9(318)	10—16
10(319)	10—14
2(311)	85
1(310)	31—32
6(315)	79
12(321)	80
8(317)	82—85
12(321)	56—60
6(315)	50—51,52
10(319)	45—48,58
3(312)	47—48
9(318)	48

Istorie universală

Veche

Prima grevă din istorie
Antoniu și Cleopatra
Animalele în China — simbol și realitate
Cezar și Cleopatra
2 500 ani de democrație
Celții

— Damiano-Appia M.
— Dolghin F.
— Ellisseeff D.
— Laurent J.
— De Romilly J.
— D.M.

Medie

Bătălii navale în Războiul de 100 ani
Locurile sacre ale Islamului
1403-1406. În solie la Timur Lenk

Genghis Han — hanul oceanic
Margareta de Navarra
Cum a dispărut navigatorul englez Henry Hudson?
Vikingii invadează Franța
Grosi, florini, ducati, matopani, leoparzi...
1348. Ciurma neagră pustiește Europa
O zi la hipodromul din Bizanț
Imperiul colonial portughez
Franța sec. XVI — obsesia dușmanului din țintru
Ceilalți vikingi
Cazacii — piratii Mării Negre

— Allmand C.	4(313)	52—55
— Cădea V.	8(317)	9—13
— Clavijo	5(314)	64—68
	6(315)	61—66
	2(311)	74—75
— Dalai C.	9(318)	56—58
— Dejean J.L.	9(318)	67—69
— Delorme R.	5(314)	69—71
— Druon M.	11(320)	94—95
— Favier J.	9(318)	70—74
— Goglin J.	7(316)	83—85, 91
— Guerdan R.	10(319)	59—63, 72
— Meyer Ch.	9(318)	59—61, 79
— Murgescu B.	5(314)	72, 76
— Spiegler A.	6(315)	67—73
— Tolmaceva M.A.		

Modernă

Filip II și Franz Josef

Iubirile lui Talleyrand
Cele două pasiuni ale președintelui Jefferson
Friedrich Wilhelm și Friedrich II

Husayn Bin Ali — reformatorul Tunisiei
Napoleon III — Miss Howard
Cu evantaiul prin istorie
Crime la Opera din Paris
Trebuia omorât Ludovic XVI?

Arhivele Bastiliei... la Petersburg
Citadela din Haiti
Aleksandr II și Katia Dolgoruki
Secretul oglinzii sau cursa Colbert-Murano
Pierre Larousse
Două bătălii pentru Texas
Din trecutul asigurărilor

Statul sunt eu... și Colbert
„Pirații” arabi din Golf

Francmasoneria și Revoluția franceză
Georges Guyonmer și escadrila „berzelor”
Istorie... modă... și sunete

— Antoché E.C.	3(312)	78—81
	4(313)	75—78
— Castetol A.	4(312)	79—83
— Castetol A.	6(315)	80—82
— Castetol A.	11(320)	45—47, 58
	12(321)	74—76
— Cherif M.H.	1(310)	84—87
— Dolghin F.	8(317)	64—68
— Dolghin F.	10(319)	31
— Duhamel J.M.	12(321)	70—73
— Furel Fr.	7(316)	77—82
— Ozouf M.	6(315)	60
— De Launay J.	10(319)	69—72
— Maclean Fr.	2(311)	79—84
— Mayran J.	3(312)	86—88, 92
— Melchior-Bonnet S.	12(321)	87—88
— Mollier J.Y.	1(310)	80—83
— Padron F.M.	9(318)	81—85
— Pasteur Cl.	10(319)	64—68
	11(320)	41—44
	2(311)	70—73
— Le Roy Ladurie E.		
— Sultan Muhammad	10(319)	86—89
— Al-Qasimi	6(315)	57—60
— Voican-Voiculescu G.	4(313)	92
— F.D.	8(317)	78
— F.D.		

Contemporană

1929. Spre Kabul, la ordinul lui Stalin
Misiunea Runciman în Cehoslovacia
Hirohito vinovat sau nu?

Afacerea Guillaume: o enigmă
Din istoria submarinului
Când începea războiul civil
Două aterizări forțate și urmările lor
După Stalingrad, înainte de Kursk
Operația „Ursul” eșuează
August 1971. K.G.B. contra Soljenițin

Francisco Franco-Juan Carlos de Bourbon
Istoria relațiilor internaționale în colocviu
De la Reichstag la Bundestag

„Malta trebuie apărată!”
Misterul aurului baltic
Rhône-Poulenc

— Agabekov G.	4(313)	70—74
— Baker V.B.	4(313)	64—68
— Bouissou J.M.	9(318)	75—77
	2(311)	45—50
— Brandt W.	3(312)	64—67
— Busquets I. Vilanova C.	5(314)	77—80
— Cela C.J.	10(319)	23—26
— Constantin F.	1(310)	40—41, 43
— Constantin F.	2(311)	66—68
— Dolghin F.	5(314)	73—76
— Dolghin F.	7(316)	59—61
— Dolghin F.	8(317)	79—81
— Fotino N.	2(311)	78
— Hincu D.	4(313)	60—63
	5(314)	57—63
	6(315)	53—56
	7(316)	86
— Koslinski N.	2(311)	76—78
— Lombardo M.	1(310)	33—35
— Matel D.	2(311)	33—35
	3(312)	33—35
	4(313)	33—35
	5(314)	33—35
	6(315)	33—35
	7(316)	33—35
	8(317)	33—35

Charles și Barbara Jelavich la 70 ani
1942. Cazul Laconia

Malta 1942. „Un portavion de nescufundat”
Jean Monnet și destinul contemporan al Europei
Congres de istorie europeană pe insula Ibiza
Le Corbusier
Regele Eduard VIII — colaboraționist?
Omorâți-l pe Heisenberg
1948. Cine l-a ucis pe Jân Masaryk?
De la H. Focillon la J. Baltusaitis
Tinta atentatelor și zvonurilor: Franco
Gulag
Al 42-lea președinte al S.U.A.

— Michelson P.E. și J.T.	9(318)	33—35
— Peillard L.	10(319)	33—35
	11(320)	33—35
	12(321)	33—35
	6(315)	83—85
	3(312)	89—92
	4(313)	56—59, 68
— Pernot Fr.	7(316)	87—88
— Popișteanu C.	1(310)	69—74
— Popișteanu C.	1(310)	83
— Ragon M.	8(317)	75—77, 81
— Sánchez Ruano F.	6(315)	74—79
— Sărățeanu L.	10(319)	80—82
— Svitak J.	2(311)	36—40
— Theodorescu R.	10(319)	83—85
— Yáñez Ruiz J.P.	1(310)	65—68
— F.D.	3(312)	24—26
	3(312)	46

Interviurile noastre

Emmanuel Le Roy Ladurie:
„Popoarele latine ar trebui să se susțină reciproc”
Măriela Nenisor-Emanoil:
„Din nou despre «misterul» celei de-a cincea valize a
lui Nicolae Titulescu”
Printul Dimitrie Sturdza:
„Tineretul — un garant al istoriei”
George și Greta Sturdza:
„Românii să rămână români”
Virgiliu Z. Teodorescu:
„Arcul de Triumf un viitor Muzeu Național?”
Sanctitatea Sa Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al
Constantinopolului: Sinteza modernă și creație a
românilor.

— Cremene M.	8(317)	56—58
— Gâlcăneanu P.	7(316)	66—71
— Popișteanu C.	1(310)	30
— Popișteanu C.	4(313)	14—19, 40
— Ursu I.	3(312)	54—55, 57
	12(321)	42—43

Acum când citiți aceste rânduri, stimați prieteni ai **Magazinului istoric**, ne mai desparte puține zile până la trecerea în Noul An 1994.

Cu mulțumirile că ne-ați fost alături și în 1993, cumpărându-ne, în primul rând, apoi și prin multe alte mișcătoare gesturi de solidaritate cu strădaniile noastre de a face să apară și în acest an, lună de lună, revista așa cum o știți, vă adresăm dragi abonați și cititori ai **Magazinului istoric** din țară și din străinătate călduroasele noastre urări de **La mulți ani!**, cu multă sănătate, bucurii și împliniri.

Vi felicităm, dorindu-le **La mulți ani!**, pe colegii și colaboratorii poștri din muzee, biblioteci, arhive, instituții de cultură și de învățământ, precum și pe toți cei care ne susțin în apariția și difuzarea revistei din Editura Presa Națională S.A., RODIPET S.A., R.A. Poșta română și, în mod deosebit, conducerea R.A.I. Imprimeria „Coresi”. Mulțumim, de asemenea, Societății elvețiene DEESSE pentru furnizarea hârtiei la nr. 10/1993, iar Fundației Soros pentru o societate deschisă pentru acoperirea prețului de cost al cartonului și al hârtiei de tipar la numerele 11 și 12/1993.

Colaborarea Fundației Culturale Magazin Istoric cu Banca Națională a României, cu Asociația Română a Băncilor, Banca Română pentru Dezvoltare, Casa de Economii și Consemnațiuni, Banca Română de Comerț Exterior, Banca Agricolă, Banca Comercială Română, S.C. Banc Post S.A., Banca de Credit Cooperatist S.A., Banca „Dacia Felix”, Banca Comercială „Ion Țiriac”, Institutul Bancar Român, Eximbank la simpozionul științific Istoria civilizației bancare românești a reprezentat, totodată, o contribuție la bunul mers financiar al revistei **Magazin istoric**.

LA MULȚI ANI!

CONTENTS (Romanian History) M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goșu, I. Hossu The Great Union and Its Builders (75 Years Ago) • Al. Iacovachi Recollections of a Free Man (1938-1944; III) • D. Hincu The Elias Foundation • V. Bădescu May 1946. Navy Officers refuse to condemn Antonescu • In Bucharest, 50 Years Ago • I. Lăcustă TAROM — A Symbol of Romanian Aviation (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goșu, I. Hossu La Grande Union et ses créateurs 75 ans depuis l'événement • Al. Iacovachi Mémoires d'un homme libre (1938-1944; III) • D. Hincu Le testament du banquier Elias • V. Bădescu Mai 1946. Les officiers de la marine refusent de condamner Antonescu • A. Bucarest, il y a 50 ans • I. Lăcustă TAROM — un symbole de l'aviation roumaine (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Кристеа, И. Скурту, К. Бодя, И. Маню, К. Бэлан, Р.Р. Росетти, А. Гошу, И. Хоссу Великое Объединение и его создатели (75 лет со дня события) • Ал. Яковачи Воспоминания свободного человека (1938—1944 г.г.; III) • Д. Хинку Завешание банкира Елиаса • В. Бăдеску Май 1946 г. Офицеры флота отказываются от осуждения Антонеску • В Бухаресте 50 лет назад • И. Лăкустă TAROM — символ румынской авиации (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goșu, I. Hossu Die Grosse Vereinigung und ihre Schöpfer (75 Jahre seit dem Ereignis) • Al. Iacovachi Die Erinnerungen eines freien Menschen (1938-1944; III) • D. Hincu Jacques Elias' Testament • V. Bădescu Mai 1946. Die Marineoffiziere lehnen die Verurteilung Antonescus ab • In Bukarest, vor 50 Jahren • I. Lăcustă TAROM — Sinnbild des Rumänischen Flugwesens (III)

SUMARIO (Historia română) M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goșu, I. Hossu La Gran Unión y sus realizadores (75 años desde el acontecimiento) • Al. Iacovachi Los recuerdos de un hombre libre (1938-1944; III) • D. Hincu El Testamento de Elias • V. Bădescu Mayo de 1946. Los oficiales de marina se niegan a condenar a Antonescu • En Bucarest, hace 50 años • I. Lăcustă TAROM — un símbolo de la aviación rumana (III)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la oraș și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

Texel

*Perfecțiunea
în tehnologia
celulelor vii
pusă în serviciul
industriei agro-alimentare*

GRUPE MÔNE-POULEK

magazin istoric